AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 14 • ŞUBAT 2004 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2004/02

YILDIZ GÜNCESİ'nde
— Şükran Kurdakul'un Anıları
— Felsefe Ansiklopedisi
— Hegel'e Göre Sanatın Amacı

- Kemal Özer'in Kurgu Adlı Şiirinin İrdelenmesi
- Descartes ile Kurmaca Bir Görüşme
- Şiir Kimseden Sorulmaz
- Kadının Sorunlu Güzelliği
- Sanatın Güzelliği
- Alman Edebiyatı'ndan G.C. Lichtenberg
- Bilge Bölükbaşı'yla Söyleşi

2004/02 Sayı: 160 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE
Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım Deniz SARAÇ

Baskı ILICAK Matbaası
Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ
Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BUYÜKDUVENCI *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCI *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Universitesi* •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Prof.Dr.Zeynep DIREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof Dr Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir

Adres: Kuçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
Atölye Adres: Istıklal Cad. Mustafa Katıp Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu Istanbul

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 36.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul Hesap No. 1042 577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

	KEMAL ÖZER'İN KURGU ADLI ŞİİRİNİN İRDELENMESİ	1
Burcu UPRAK	SEN (ŞİİR)	4
Özgüç GÜVEN	DESCARTES İLE KURMACA BİR GÖRÜŞME	5
Çiğdem İSTANBULLU	AŞK (ŞİİR)	12
İsmet Kemal KARADAYI	ŞİİR KİMSEDEN SORULMAZ...	13
Vladimir MAYAKOVSKİY	SOVYET PASAPORTU ÜZERİNE ŞİİR (Çeviren: K.Miziev-A.Neccdet)	16
Anıl MERİÇELLİ	BERRİN TAŞ'IN ÜÇ ŞİİRİNİN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİ	17
Ali FİL	KADININ SORUNLU GÜZELLİĞİ	18
Dilek YILMAZ	İKİ KAPI (ŞİİR)	20
Erhan TIĞLI	SANATIN GÜZELLİĞİ	21
Memet TAYAK	DEVRİM'DE (ŞİİR)	22
Bülent KUTLU	ALMAN EDEBİYATI'NDAN GEORG CHRISTOPH LICHTENBERG	23
Sinan KUTLU	YABANCI (ŞİİR)	27
Hulki CAN	ÖNSÖZ	29
Güngör GENÇAY	ÖZGÜRLÜĞE NÖBET TUTAN (ŞİİR)	31
Ali TAŞ	"GECE ve ÖLÜM"	32
	İNSANCIL'A MEKTUP	33
	BASINDAN	34
Mesrur SABAHOĞLU	PENCERE (ŞİİR)	34
Uysal HİMMET	YENİLMEK (ÖYKÜ)	35
Turgut BAYGIN	EFLATUNA DOĞRU (ŞİİR)	38
Lütfiye AYDIN	BİLGE BÖLÜKBAŞI İLE SÖYLEŞİ	39
Nalan ÇELİK	DEV İSTİRİDYE (ŞİİR)	41
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	42
Hakan GÜGERCİNOĞLU	CEVİZ (ŞİİR)	48

İnsancıl Şiir Atölyesi Etkinliği
Kemal Özer'in
Kurgu Adlı Şiirinin İrdelenmesi

KURGU

Sen istediğin kadar tohum at, sürüp havalandır toprağı
sen istediğin kadar yağmur gözle, yolunu çevir suların
kazma vur, emek harca, dişe diş kavgaya gir, ter akıt
sen istediğin kadar koşum yenile, damızlık değiştir
yine elinden alsın bir el, yine bölsün çoluk çocuğun payını
yine bir avuç kum kalsın, sel geçip gittikten sonra
taş bağlanmış da yine dibine atılmış gibi ol bir kuyunun
yine de ki: "Bu yıl olmadı, ne yapak, belki gelecek yıla"

Söyle istediğin kadar, söz geçiremeyeceksin ellerine bir gün
iş görmeyi öğrendikleri gibi öğrenecekler düşünmeyi de
alınyazısını da alt üst edecekler, yalnız toprağı değil
yalnız tohumu değil öfkeyi de öğütecekler o zaman

bir hesaplaşma saati olacak her akşam kurdukları

Kemal ÖZER

Burcu UPRAK

Şiir iki bölümden oluşmakta. Bu iki bölüme bakıldığında, ikisinde de "gerçekliğin" verilmek istendiği görülüyor. Fakat bu iki bölümdeki gerçekliğin zamansal boyutları birbirinden farklı. Gerçekliği yansıtmak yalnızca var olanı değil, aynı zamanda "gerçekleşmesi kaçınılmaz olanı" göstermektir. Aksi takdirde gerçekçi yazar/şairlerle doğalcı yazar/şairlerin birbirlerinden bir farkı olmazdı. İşte şiirde de şair ilk bölümdeki var olanı yansıtırken, ikinci bölümde gerçekleşmesi kaçınılmaz olanı yaratmakta.

Var olanın yansıtıldığı bölümde şair, öncelikle köylülerin doğaya müdahale etme, doğayı işleme mücadelesini anlatmakta. Bu mücadelede görebildiğimiz köylünün ne kadar direngen olduğu ve "dişe diş kavgaya girmekten" çekinmediği, tüm gücünü ortaya koyduğudur. Köylü bunu yapmaktadır. Çünkü hayatta kalmasının başka yolu yoktur. Bu bir varoluş mücadelesidir ve bu mücadelenin bir tarafı doğa, diğer tarafı insandır. Daha sonra başka bir süreç devreye girer: "bir elin" köylünün kazancını onun elinden alması. Bu süreçte, doğaya karşı son derece etkin olan köylü, yine son derece edilgendir. O el, ensesine vurup ağzından lokmasını alırken köylü, hiç sesini çıkarmaz. Peki neden bu derece edilgen kalmaktadır? Birincisi, her şeye karşın elinde avucunda "bir avuç kum" kalmıştır ve onunla yetinmeyi bilir. Burada köylünün iyimserliğini görebiliriz. İkincisi, ensesine vuran el'in kimin eli olduğunun bilincinde değildir. Bir sel gelip geçmiştir. Bir elin gelip tüm kazançlarını ellerinden alması, onlar için tıpkı zamansız yağan bir yağmur ya da kurak geçen bir yıl gibi engelleyemeyecekleri bir şeydir. Dolayısıyla sadece beklemekte ve bunun bir sonraki yıl gerçekleşmemesini umut etmektedirler.

Elbette bu durum hep böyle sürüp gitmeyecektir. Şair, gerçekleşmesi kaçınılması olanı görebilmektedir ve "bir gün" olacakları anlatmaya başlar köylülere. Bu "bir gün"e kadar olan süreci vermemesine dair olan eleştiriler yersizdir. Çünkü bu sü-

recin verilmemesi gerçekliğin herhangi bir şekilde çarpıltılmasına neden olmamaktadır ve şair bir siyaset bilimcisi veya tarihçi olmadığından böyle bir zorunluluğu da yoktur. Bir gün, yine köylülerin bilinçleri değil, elleri isyan edecektir. Çünkü emeğin aracı ellerdir. Soyut düşünmek için atılması gereken adımı aramayan köylülere, bunun için gereksindikleri somut gerçeği elleri gösterir. Fakat bundan sonra şaire küçük bir eleştiri yöneltilebilir, o da şudur. Şair, ellerin, iş görmeyi öğrendikleri gibi düşünmeyi de öğreneceklerini söyler. Oysa ellerin düşünmeyi öğrenmeleri değil, öğretmeleri gerekir. Çünkü alınyazısını alt üst etmek için bilinçli bir eylem gereklidir. Bilinçli bir eyleme kalkışmaksa ellerden daha fazlasını gerektirir.

Kendi gücünün ve ensesine vuran elin farkına varan köylü, artık hem o ele, hem de o elin bir parçası olduğu bütüne karşı mücadele verecektir. Artık o edilgen değil, etken olacaktır ve doğayla olan mücadeleye bir başka mücadele, bir tarafını insanın, diğer tarafını sistemin oluşturduğu bir mücadele eklenecektir. Bu süreçte, köylü öfkesini de işleyip örgütlü bir hale getirmeyi öğrenecektir. Bu bilince ulaşıp örgütlü hale de gelen köylünün önünde tek bir hedef kalacaktır, onları sömürenlerle hesaplaşmak. Her akşam, kafalarında bu hesaplaşmayı kurup, ertesi gün yepyepi bir umut ve her gün bir öncekinden daha fazla güçle uyanacaklardır.

Eylem CAN

Toprakla mücadele eden köylüleri, çiftçileri, emekçileri anlatır bize şair. Toprakla mücadelede emekçi yapması gereken her şeyi yapar. Emek harcar, dişe diş kavgaya girer bu mücadelede. Toprakla mücadelesini kazanır; ama ter akıtan, emek harcayan kendisiyken başka eller emeğine el koyar. Emekçi ayağına bağlanmış bir taşla kuyunun dibindedir. Dünyayı da kuyunun dibinden, bulunduğu karanlıktan, kuyunun ağzı izin verdiği ölçüde algılar. Doğayla, toprakla mücadelesinde dişe diş kavga ederken, kuyunun dibinden kurtulmak için mücadele etmez. Ayağına bağlı taştan kurtulmaya çalışmaz. Neyi simgeler bu taş? Yetinmeyi simgeler. Elinde sömürü sonunda kalan ürünüyle yetinmeyi, sömürüyü sel gibi görür. Engellenemez, sel nasıl ardında bir avuç kum bırakırsa, sömürü sonunda elinde kalan da bir avuç üründür. Elinde kalanla yetinir, sanki şöyle der: *"Buna da şükür, ya hepsi gitseydi?"* Neyi simgeler bu taş? Bekleyişi. Köylü ürün için bekler, yağmur için, güneş için, hasat için bekler. Beklemek yaşamı olur. Koşulların değişmesini bekler. Gelecek yıl daha iyi ürün bekler. Koşulları değiştirmeye çalışmaz. Neyi simgeler bu taş? Kaderi simgeler. Çabaları kaderce engellenir. Her şey kaderce belirlenmiştir. Kadere uymak gerekir. *"Bu yıl olmadı, ne yapak, belki gelecek yıla"* kaderci bakışın ifadesidir. Her şeyi şekillendiren, dönüştüren ellerinin arasında olduğunu bilmez kaderinin. Kaderi değiştirmeyi düşünmez, başına gelenleri kader diyerek kabullenir.

Alet kullanmaya başlayınca insan, düşünmeye, tasarlamaya da başlar. Düşünmeye, tasarlamaya başlayınca yaptığı aletler gelişir. Elindekiyle yetinmez. Elle bilinç arasındaki bu diyalektik yapıyı gösterir şair. Ayağına bağlı taştan eninde sonunda kurtaracak seni ellerin, der. Sadece toprakla mücadele yetmeyecek bir gün. Bu mücadele sana da dönecek. Toprağı nasıl altüst ediyorsan kendini de altüst edeceksin. İşte ancak o zaman bekleyişten, yetinmekten, kabullenmekten, kaderden kurtulacaksın. Mücadele sırasında hedefsiz öfken de işlenecek. Bilinçle hedefine yöneleceksin. Öfken fazla yağan yağmura, zamansız sıcağa olmayacak. Öfken emeğine el koyan sömürücülere yönelecek. İşte ancak o zaman emekçi ayağındaki taştan kurtulacak, kuyunun karanlığından kurtulmak için mücadele edecek. Kuyunun dibinden gördüğü aydınlık gökyüzüne ulaşmak için çabalayacak.

Her karanlığın ucunda mutlaka ışık, umut vardır. Emekçi içinde bulunduğu karanlıktan ışığa, umuda yönelecek. Bu da ancak içinde bulunduğu durumu anlamasıyla mümkündür. Durumu kavrayarak atacağı ilk adımdan sonra, yeni bir dünya kurmak üzere hazırlanacak artık. Mücadeleyse hiç bitmeyeektir. Bu nedenle bilincini, öfkesini hep tetikte tutmalıdır. Artık tamam, mücadeleye gerek kalmadı, dememek için hesaplaşma saatini hep kurulu tutmalıdır. Mücadeleyi bıraktığı an tekrar kuyunun dibine düşecektir çünkü.

Nalan ÇELİK

Kemal Özer'in *Kurgu* adlı şiirini okuduğumda, her zamanki gibi umudu yakalıyorum. Ya öncesi... umuda varma öncesi... acı. Kendimi buluyorum şiirde. Kemal Özer ilk dizede şöyle diyor: *"Sen istediğin kadar tohum at, sürüp havalandır toprağı"* bana çocukluğumu, gençliğimi anımsatıyor, bu dizeler. Gizli gizli oyunlarımı, imgelerimi, düşlerimi, okuduğum romanları, şiirleri.

Oysa ben o şiirlerle, bana yasaklanmış romanlarla bilincimin toprağına tohum atıyorum. Bana zorla dayatılan bilinci, idolleri... sürüp, havalandırıyordum... karışmış, bulanık bilincimi.

Devam ediyor Kemal Özer... *"Sen istediğin kadar yağmuru gözle, yolunu çevir suların"* evet hep yağmuru gözledim. Yağmur beni üşütse de,

şemsiye istemedim. Biliyordum ki ancak yağmura dayanabilenler gökkuşağını görebilirler. Yağmur kimi zaman bedenimi, kimi zaman ruhumu üşüttü. Sıklıkla yağmura arkadaşlık ettim... gözyaşlarımla... yetmedi başka suların yolunu çevirdim, ama o sular toprağımı nemlendirmek yerine... bir nehire ya da engin bir denize ulaşmak istediler. Karşıtların birliğinden haberleri yoktu, ıslak-kuru. Onlar yalnızca ıslak, bense yalnızca kuru kaldım. Ancak yağmurla ıslanan kuru bir toprak. Onun için sevdim, ilkbaharı, yağmuru ve yeniden canlanmayı. Zorunluydum ilkbaharı beklemeye.

Kemal Özer şöyle diyor bir başka dizede... *"Bu yıl olmadı, ne yapak, belki gelecek yıla"* Ancak beslenen toprağını ve yolunu çeviremediğim sular... yabani papatyalar, gelincikler, cılız... kimi zaman arsız otlar yeşertti. Kemal Özer şiiri şöyle bitirir: *"Bir hesaplaşma saati olacak her akşam kurdukları"* Evet ben de hesaplaşıyorum... yıllardır bunu yapıyorum. Biliyorum... yalnızca bir rüzgarla incinen, gelincik ya da cılız bir ot büyümeyecek benim topraklarımda... Hani inatla ağaçlara sarılan sarmaşıklar var ya... az suyla, az güneşle yetinen... her mevsim yeşil, inatçı, kararlı... göğe doğru yükselen... Belki tekrar geri döneceğim, ama gökkuşağını görmüş olarak... köklerim toprağın her yanına yayılmış ve kuvvetli.

Nursen URAL

İlk dörtlükte çiftçinin iyi ürün alabilmesi için bilinçli hazırlık evresinden söz eder şair. Toprağı havalandırmak, damızlık değiştirmek, kazmalamak vs. Bütün bunlar bilinçli birikimin işlevidir. Gerçi insan ne kadar bilinçli olsa da bazen doğa karşısında çaresiz kalır. Bunun da bilincindedir. O zaman, *"Kader"*, denilir, *"gelecek yıla inşallah ya da bu yıl olmadı"* (nelere karşı hazırlıksız yakalandı. Sele mi, kuraklığa mı v.s) Bütün bunlar çiftçinin doğa karşısındaki edilginliğine karşın etkin olma umuduyla onu gelecek yıla hazırlar, yaşamına güç katar.

İkinci dörtlüğün başında *"yine elinden alsın bir el"* diyerek şair, durum tespiti yapmıştır. Çiftçinin emeğini bölen aracı vardır. Doğadan insana, insandan topluma geçmiştir. Koşullar değişmiş, toplumda etkin olmak için *"bu yıl da olmadı, ne yapsak, belki gelecek yıla"* diyen zihniyetler de bir gün değişecek, kendi bilincine varmasında ellerin işlevselliği seni de düşünmeye zorlayacak. Tıpkı doğa karşısında zamanla bilinçlenip etkin olmak için nasıl üstesinden geldinse. Evet toplum senin çaresiz kalmanı zorlasa da, haksız kazancın nasıl emeğini aldığını, böldüğünü görüp hesaplaşacaksın. Tohumu izleyen ellerin iyi ürün almak için nasıl hazırlık yaptıysa, işte (bilinçlenme) şimdi de öfkeyi öğüterek, öfke işlevini bilinçli işlevselliğe (dönüştürecek) dönüştürmüştür. Akşamları artık öfke olmayacak kurgusunda, çünkü bilinçlendi hesap soracak haksızca kazancını bölenlerden.

Dilek YILMAZ

Toplumcu gerçekçi şairlerimizden Kemal Özer, *Kurgu* adlı şiirinin birinci bölümünde insanın doğayla mücadelesini ele alır. Ona göre, insan doğayla ne kadar dişe diş mücadeleye girse de bu "insan gibi" yaşam sürdürmek için yeterli değildir. İnsan doğayla nasıl bir kavgaya giriyorsa, aynı kavgayı insanı sömürenlere karşı da vermelidir. Ancak bu iki mücadeleyi bir arada yürüten insan emeğinin karşılığını alır.

Şair şiirin ikinci bölümünde, kendi dünya görüşü açısından geleceği öngörür, kurgular. Kemal Özer'e göre, doğayla mücadele etmeyi öğrenen insan, gün gelecek kendisini sömürenlere de başkaldıracaktır. Burada insan eline özel bir değer biçiyor şair. İnsan, elini kullanmayı öğrendiği andan itibaren mucizeler yaratmamış mıdır? İnsanın emeğini geliştirmesinde, uygarlıklar kurmasında elini kullanmasının büyük rolüne işaret eder ve iş görmeyi öğrendikleri gibi düşünmeyi de öğrenen ellerin dünyayı değiştireceğini dile getirir. İşte o zaman insan *"böyle gelmiş böyle gider"*, *"kader buymuş"* söylemini, yani kendi alnına sömürülenlerce yazılan alınyazısını değiştirecektir. O gün geldiğinde insan, sadece tohumu ve toprağı değil, öfkeyi de öğütecek, örgütleyecektir. Böyle bir zaman diliminde *"bu yıl olmadı, ne yapak, belki gelecek yıla"* gibi erteleyici, sorunu çözmekten uzak, kendiliğindenci yaklaşımlara yer olmayacaktır. İnsan şairin kurguladığı bu zaman dilimi içinde değişecek, başka bir insan olacaktır... İnsanın yaşamına, emeğine bilinçle yaklaşması, bu güzel öngörünün gerçekleşmesinin başlangıcı olacaktır.

Şiirin bütününe baktığımızda, şairin insana olan inancını görmekteyiz. Şair insana inanmakta, ona güvenmektedir. Ona göre, geleceğin insanı bugünden verilmeye başlanacak kavganın içinden çıkacaktır. Bu şiir aslında bu inancın somutlaşmasıdır. İnsanın, direncin, geleceğin şairi Kemal Özer'in "kurgu"suna katılmamak mümkün mü?

Alemdar KADIOĞLU

Kemal Özer'in *Kurgu* adlı şiirinde emeği sömürülen köylünün, devrimci bilinçle bir gün bu sömürü çarkına el atacağı anlatılır. Temaya gelirsek, ne ya-

zık ki ben bu şiirde güzel bir tema göremedim. Şiirin olsa olsa kendiliğinden, belki de şairin bile istemeyeceği bir biçimde ortaya çıkan kötü bir teması var. O da şudur: Ey köylü sıkıntılarının karşısında "Bu yıl olmadı, ne yapak, belki gelecek yıla" demekle doğru yoldasın, çünkü sen bu doğru yolda giderken, bir gün, nasıl oluyorsa bilinçlenecek ve *"Aha, bu yıl oldu"* diyeceksin.

Şiirdeki bu kötü durum, onun bütüncül olmamasından, tamamlanmamış olmasından kaynaklanır. Şiir bütüncül değildir. Çünkü bütüncülük tam olgunlaşmış bir diyalektik yapıyı gerektirir. Oysa bu şiirde diyalektik yapı yok denecek kadar azdır.

Eğer bu şiirde diyalektik yapı sağlam kurulsaydı, şiir kendiliğinden doğru temayı ortaya koyardı.

Şimdi tüm bu iddiaları somutlamaya çalışalım. Şiirde iki karşıt elin durumu ve hesaplaşması verilmek istenmiştir. Ellerden biri sömüren el'dir, diğeri sömürülen el'dir. Şiirin kötülüğüne neden olan sorun, tam bu noktada başlar ve biter. Şiir en başta, sömürülen elin nasıl acınası bir durumla çalışıp, çabalayıp, binbir emekle oluşturduklarını yitirişini başarıyla imgeler. Ne yazık ki bu başarıya erken konan nokta, şiirin yolunu şaşırtmış gibi gözükmektedir. Şiir birden başka bir başarılı imgeye, koparak geçer. Son bölümde sömürülen el'in bilinçlenmesiyle neler yapacağı etkileyici bir imge oluşturur. Özellikle *"yalnız tohmu değil öfkeyi de öğütecekler"* kısmında bilinçlenen insanın öfkesini nasıl biçimlendirerek olumlu, üretken, devrimci bir enerjiye dönüştüreceği başarıyla belirlenmiştir.

Şimdi elimizde ne var, bir bakalım... İki güzel imgeden, bir kötü şiir... Peki bu nasıl oluyor... Başta söylediğim nedenle, şiirin diyalektik yapısı yok, sömürülen elin iki farklı durumu (devrimci olmayan durumu ile devrimci durumu) güzel, fakat ne yazık ki birbirlerinden kopuk bir biçimde ortaya konuyor şiirde. Peki ne yok diyalektik birliğin karşı tarafında... Sömüren el... Sömüren el tam bir bilinmeyen, emekle üretilen birikime neden, nasıl el koyduğu da belli değil, ...nasıl olup da bu sömüren elin *"bu yıl da olmadı, ne yapak"*çı elin bilinçlenmesine, devrimcileşmesine el koymayacağı da belli değil.

Şiir işte bu noktada eksik, eğer diyalektik mücadeleye tam, güzel biçim verilebilseydi... Ki bu en az, sömürülen elin güzel imgeleri kadar güzel belirlenir. Sömüren elin imgelerini, net biçimde gerektirir. Böyle olsaydı, şiirde güzel bir tema oluşurdu... Bu şiirde tema yoktur.

UMUTSUZ BİR AŞKIN ŞAİRİ
Emily Dickinson'dan
Seçilmiş Şiirler
Çeviren: Anıl MERİÇELLİ
İnsancıl Yayınları, 5.000.000 TL.

SEN

seni anlatan
bir şiir aradım
binlercesi arasından...

içinde birikmiş her cümleyi
tellerine dizdim bir kemanın
bak, hâlâ çalıyor kemancı
alnındaki ter olmuş nefesin
notalar başkaldırmış

"unutma" dedin
"yaşamak hatırlamaktır"
bir savaştır zamana karşı
bir dirençtir kapıları kıran
ellerdeki emektir her gün yepyeni

ben
bir kuştum
camının kenarına tünemiş
masandaki sarı ışığa dost
yağmur damlalarıyla kardeş
mevsimler kadar inatçı
boyacı çocuklar kadar mahcup

bir şiir
yalnız seni anlatan

Burcu UPRAK

DESCARTES İLE KURMACA BİR GÖRÜŞME*

Özgüç GÜVEN

On açıklama: Aşağıdaki görüşme 1649 yılının Haziran ayında Hollanda'da yapıldı. Görüşmenin yapıldığı yeri, Descartes'ın dileği üzerine -rahatsız edilmek istemediğinden- gizliyoruz. Bizi kabul ettiğinde filozofumuz soba başında çalışıyordu...

— Sayın Descartes 1596'da, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak La Haye'de doğduğunuzu biliyoruz. Bize biraz çocukluğunuzdan, gelişiminizden söz eder misiniz?

— Daha çocukken edebiyat.[gramer, tarih, şiir, edebiyat, retorik] okumuştum ve onlarla hayata yararlı her şeyin açık ve sağlam bir bilgisi edinilebileceğine inandırıldığım için, onları öğrenmeye sonsuz bir istek duyuyordum. Fakat, sonunda bilginler sırasına alınmak alışkanlık olan, bu okuma sürecini bitirir bitirmez, görüşümü büsbütün değiştirdim.(1)

— Sanırım o yıllarda, çok uzun süredir yapılıyor olmasına karşın felsefe içinde kuşkulu olmayan bir şey bulamadığınızı, bir konu üzerinde, yalnız birinden fazlası asla doğru olamayacağı durumda öne sürülen bir çok görüş olduğunu belirlediniz. Üstelik öteki bilimlerin de ilkelerini felsefeden aldıkları için sağlam temellerle kurulmadığını söylediniz. Kendinizi böylesine büyük bir kuşkunun içinde bulunca ne yaptınız?

— İşte bunun için hocalarıma bağlılıktan kurtulmaya uygun bir yaşa gelince, edebiyatla uğraşmayı büsbütün bıraktım. Kendimde ya da büyük dünya kitabında bulunabilecek bilimden başka bir bilim aramamaya karar vererek, gençliğimin geri kalan bütün kısmını yolculuğa, saray ve orduları görmeye gitmeğe, türtü durum ve yaradılışta kimselerle ilişkiye geçmeye, bir çok görgüler edinmeye, alınyazısının karşıma çıkardığı durumlarda kendimi denemeye, her tarafta karşılaştığım şeyler üzerine yararlı düşüncelerde bulunmaya karar verdim. (2) Fakat bu biçimde dünya kitabında incelemelerde bulunmak ve bir görgü edinmek için birkaç yıl tükettikten sonra, bir gün kendimde de incelemelerde bulunmaya ve zihnimin bütün güçlerini güdeceğim yolu seçmek için kullanmaya karar verdim. (3) Usuma ilk getirdiklerimden biri şu idi: çok kere başka başka zamanlarda, ayrı ayrı ustaların elinden çıkan, birçok parçalardan kurulu eserlerde, yalnız bir ustanın tek başına meydana getirdiği eserlerdeki kadar yetkinlik yoktur.(4) Başkalarının eserleri üzerinde çalışmakla pek mükemmel şeyler yapılamayacağı apaçıktır.(5) Bu ana kadar doğru olarak tanıdığım bütün görüşlere gelince, sonra yerlerine daha iyilerini, ya da doğruluklarını kanıtladıktan sonra gene onları koymak koşuluyla, hepsinin yanlış olduğuna kesin olarak karar vermekten daha iyi bir şey yapamazdım.(6)

— Oldukça köktenci bir yol seçmişsiniz. Kendinize ait düşünceler oluşturma çabasında olduğunuz belli oluyor. Tasarımınızı gerçekleştirebilmek için nelerden yardım aldınız?

— Gençliğimde felsefe disiplinleri arasında mantığı, matematik bilimleri arasında da geometricilerin analizi ile cebri biraz araştırmıştım. Bunlar, tasarımın gerçekleşmesinde işime yarayabilecek üç sanat ya da bilimdi. Fakat yakından inceleyince gördüm ki mantık, tasımları ve başka bir sürü kuralları ile yeni bir şey öğretmekten çok, belli şeyleri başkalarına açıklamaktan başka bir şey değil. Gerçi mantıkta pek doğru ve pek iyi birçok kurallar varsa da, aralarında birçok zararlı ve gereksizleri de karışmıştır. Eskilerin analizi ile yenilerin cebrine gelince, ancak pek soyut konulardan bahsetmeleri, hiçbir işe yaramaz görünmelerinden başka, birincisi biçimleri inceleme ile o kadar meşguldür ki, imgelemi yormaksızın anlayışı işleyip geliştiremez; kimi kural ve rakamların boyunduruğu altında kalan ikinci ise, zihni işleten bir bilim olacak yerde karışık ve karanlık bir sanat olmuştur. Bunun içinde bu üçünün iyi taraflarını alan fakat eksiklerini bırakan başka bir yöntem aramak gerektiğini düşündüm.(7)

— Biliyoruz ki aradığınız yöntemi buldunuz, yönteminizin başlıca sırrı nedir?

— En basit şeyleri girift olanlardan ayırmak için olduğu kadar onları sıra ile ayırmak için de, kimi hakikatleri doğrudan doğruya başka hakikatlerden çıkardığımız, her eşya serisinde, en basit şeylerin hangi şey olduğunu ve başka bütün şeylerin nasıl ondan daha çok ya da daha az ya da eşit uzaklıkta bulunduğunu görmek gerektir. Yöntemin başlıca sırrı bundadır.(8)

— Tam anlayamadım, biraz daha açar mısınız?

— Mantığı oluşturan bir sürü kural yerine aşağıdaki dört kuralın bana yeteceğine inandım. Birincisi doğruluğunu apaçık bilmediğim hiç bir şeyi doğru olarak kabul etmemek, yani acele yargı vermekten ve ön yargılara saplanmaktan dikkatle çekinerek, verdiğim yargılarda ancak kendilerinden kuşku duyulamayacak derecede açık ve seçik olarak kavradığım şeyleri bulundurmak. İkincisi incelenecek güçlüklerden her birini, mümkün olduğu ve daha iyi çözümlemek için gerektiği kadar bölümlere ayırmak. Üçüncüsü en yalın ve bilinmesi en kolay şeylerden başlayarak, tıpkı basamak basamak bir merdiven çıkar gibi, azar azar bileşiklerinin bilgisine yükselmek için, hatta doğaları gereğince birbiri ardınca sıralanmayan şeyler arasında bile bir sıra bulunduğunu varsayarak, düşüncelerimi bir sıraya göre yürütmekti. Sonuncusu da, hiçbir şeyi unutup boşlamadığımdan emin olmak için, her tarafta birçok sayışlar ve tekrarlar yapmaktı.(9)

— Lütfen her kuralının üzerinde durarak ilerleyelim. İlk kuralda açık ve seçik bilgi dediğiniz nedir?

— Ancak açık ve seçik olarak kavradığımız şeyler üzerine yargı verdiğimiz durumda hiçbir zaman aldanmamıza olanak yoktur.(10) Açık bilgiden, dikkatli bir zihne görünen ve belli olan bilgiyi amaçlıyorum; örneğin, eşyanın gözlerimize görünecek, onlar üzerine oldukça güçle etki ettiği ve böylece onları kendilerine bakacak duruma soktuğu zaman, eşyayı açıkça görürüz diyoruz; seçik bilgiden de, keskin ve başka bilgilerden ayrı bir bilgiyi amaçlıyorum; öyle ki, bu bilgide onu gerektiği gibi gözden geçirene açıkça görünenden başka bir şey bulunmaz. Bilgi seçik olmadan açık olabilir, ama açık olmadan seçik olamaz.(11)

— Yanlışa düşmemek için acele yargı vermekten kaçınacağız ve yalnızca açık ve seçik olarak bildiğimizi doğru kabul edeceğiz. Peki usumuzu nasıl kullanmalı ki açık ve seçik olanı kavrayalım?

— Bizi eşyanın bilgisine götürebilen bütün işlerini burada, sıra ile sayacağız: bunlar da ancak ikidir: seziş [zihinsel görüş] (intuition) ve çıkarış (deduction). Bence görüş ne duyuların değişen tanıklığı, ne de yalancı bir imgelemin aldatıcı yargısıdır, fakat saf ve dikkatli bir zihnin kavrayışıdır, öyle kolay ve seçik bir kavrayış ki, anladığımız şey üzerine hiçbir kuşku bırakmaz; ya da aynı şey olan, saf ve dikkatli bir zihinde, yalnız usun ışığı ile meydana gelen, ve çıkarıştan daha basit olduğundan, ondan daha emin olan, sağlam bir kavrayıştır.(12) Görüşün bu apaçıklığı ile kuşkusuzluğu yalnız basit ifadelerde değil, her türlü usavurmada da gerektir. Böylece örneğin, 2+2'nin 3+1 ile aynı şey olduğu belli olduğuna göre, görüşle yalnız 2+2'nin 4 ve 3+1 ettiğini değil aynı zamanda üçüncü önermenin kaçınılmaz olarak öteki ikisinden çıktığını da görmek gerektir. Belki de, daha şimdiden, niçin görüşün yanına çıkarış ile, yani kuşkusuzlukla bilinen şeylerden kaçınılmaz olarak başkalarını çıkardığımız düşünce işi ile, elde edilen başka bir bilme biçimi eklediğimiz sorulacaktır. Fakat bu eki yapmak zorunda idik: çünkü, birçok şeyler, kendiliğinden apaçık olmadığı durumda, her bir şeyi açıkça gören düşüncenin devamlı ve kesilmeyen bir devinimi ile, doğru ve belli ilkelerden çıkarıldıkları durumda, kuşkusuzlukla bilinmektedir. Böylece, bir zincirde, ilk durumda ile son durumu birbirine bağlayan bütün ara durumları tek bir bakışta kavrayamazsak da, birinciden sonuncuya kadar sıra ile hepsini gözden geçirdiğimiz ve her durumun kendinden önce gelenle bir sonra gelene bağlı olduğunu hatırladığımız zaman, sonuncunun birinciye bağlı olduğunu görüyoruz. O zaman burada görüşü kuşkusuz çıkarıştan ayırt ediyoruz, çünkü çıkarışta ilkin görüşte bulunmayan bir devinim ya da sıralanma ve zincirlenme vardır. Oysa görüşte böyle değildir. Bundan başka, çıkarışta, görüşte olduğu gibi, aktüel bir apaçıklık gerek değildir, fakat bir bakıma kuşkusuzluğunu daha çok bellekten almaktadır. Böylece ilk ilkelerden çıkan ilk sonuçların, onları başka başka ele alma biçimine göre, görüş ya da çıkarışla bilindiği söylenebilir; fakat ilk ilkelerin kendileri sürekli görüşle bilinir, onlardan çıkarılan uzak sonuçlar ise çıkarışla elde edilir.(13)

— İkinci kural bize ne öğretiyor?

— O, eşyanın filozofların onları kategorilere ayırdıkları gibi değil, kimilerinin bilgisinin başkalarının bilgisinden çıkışına göre, çeşitli seriler durumunda sıralanabileceğini gösterir. Böylece bir güçlükle karşılaştığımız her yolda, gecikmeden daha önce kimi şeyleri araştırmanın yararlı olup olmayacağını, bu şeylerin neler olduğunu ve hangi sıraya göre araştırmak gerektiğini görebiliriz. Fakat bunu başarabilmek için, ilkin bütün şeylerin, özlerini ayrıca gözden geçirmeyip de, kimilerinin bilgisini diğerlerinin bilgisinden çıkarmak için aralarında karşılaştırdığımız zaman, projemize yararlı olabilecekleri ölçüde mutlak ve göreli adını alabileceklerini gözönünde tutmalıyız. Kendinde, aranılan saf ve basit öz bulunan herşeye mutlak diyorum: Bağsız, neden, basit, evrensel, bir, eşit, benzer, doğru (çizgi) ya da bu türlü başka şeyler gibi; ona en basit ve en kolay dememe neden, soruları çözmek için ondan yararlanmamızı istememdir. Göreli ise, bu aynı basit öze ya da hiç olmazsa ondan bir şeye ilişkin bir şeydir, ve onu bu şey aracılığıyla mutlaka bağlayabiliriz. Ya da belli bir sıra güderek mutlaktan çıkarabiliriz.(14)

— Üçüncü kuralla sürdürelim...

— Bütün yöntem, bir hakikat bulmak için, zihnin güçlerini kendilerine doğru çevirmek gereken

şeylerin sıra ve durumundan oluşur. Böylece eğer girift ve karışık önermeleri basamak basamak daha basit, önermelere indirgeyecek, ve sonra da daha basit önermelerinin sezişinden başlayarak, yine aynı basamaklardan geçmek biçimiyle başka önermelerin sezişinden bilgisine kadar yükselmeyi deneyecek olursak, bu yöntemi büsbütün takip etmiş oluruz.(15)

— Son kuralda sayış dediniz, sayışı nasıl anlamalı?

— Sayış ya da getiriş (induction) verilen bir sorunla ilgili bütün şeyleri araştırmadır. Bu öyle dikkatli ve özenli bir araştırmadır ki, onunla dalgınlıkla hiçbir şeyi unutmadığımızı kuşku götürmez ve açık olarak anlıyoruz.(16) Ayrı ayrı birçok önermelerden bir şey çıkardığımızda, anlayışımızın gücü, çok zaman, hepsini bir görüşle kavrayabilecek kadar büyük değildir: bu değerlendirmede ona sayışın verdiği kuşkusuzluk yeter gelmelidir. Yine böylece, çok uzun bir zincirin halkalarını bir bakışta ayırt edemeyiz; fakat bununla birlikte, her birini yanındakilere birleştiren bağı görmemiz, birinciden sonuncuya nasıl bağlandığını gördüğümüzü de söylemek için yeterlidir.(17)

— Sanırım anladım... Siz, görüş ve sayışı kullanarak açık ve seçik olan nelere ulaştınız? Felsefede aradığınız kesinliği bulabildiniz mi?

— Arşimet, yer yuvarlağını bulunduğu yerden oynatmak ve başka bir yere götürmek için sabit ve sağlam bir noktadan başka bir şey istemiyordu. Böylece, eğer kesin ve kendisinden kuşku duyulmaz tek bir şey bulacak kadar şanslı olursam, benim de yüksek ümitler beslemeğe hakkım olacaktır.(18) Şimdiye kadar, en doğru, en kuşku duyulmaz olarak kabul ettiğim şeylerin hepsini duyulardan ya da duyular yoluyla öğrendim. Oysa ki bu duyuların kimi zaman aldatıcı olduklarını kendim sınadım.(19) Duyular bizi kimileyin aldattığı için onların bize düşlettiği biçimde varolan hiçbirşeyin varolmadığını varsaymak istedim. Uyanıkken zihnimizde bulunan aynı düşüncelerin hiçbiri gerçek olmaksızın, uyurken de usumuza gelebileceğini göz önüne alarak, bu ana kadar zihnime girmiş olan bütün şeylerin, rüyama giren hayallerden daha gerçek olmadığını varsaymak karar verdim. Fakat bundan sonra herşeyin yanlış olduğunu bu biçimde düşünmek istediğim sırada, bunu düşünen benim zorunlu olarak bir şey olmam gerektiğini fark ettim. Ve şu düşünüyorum öyleyse varım hakikatinin kuşkucuların en şaşırtıcı varsayımlarının bile sarsmağa gücü yetmeyecek derecede sağlam ve emin olduğunu görerek, bu hakikati aradığım felsefenin ilk ilkesi olarak belirledim.(20) Var olmasaydık kuşku duyamazdık, bu ise edinebildiğimiz ilk doğru bilgidir. Kendilerinden en ufak bir biçimde kuşku duyduğumuz her şeyi bu yolda ret ve üstelik yanlış sayarken, ne Tanrı, ne gök ve ne de yerin var olduğunu ve bir bedenimiz de bulunmadığını kolayca kabul ediyoruz; fakat aynı biçimde bütün bu şeylerin hakikatinden kuşku duyarken var olmadığımızı kabul edemeyiz; çünkü düşünen şeyin, düşünürken gerçekten var olmadığını kavramak bize o kadar aykırı görünüyor ki, en şaşılası varsayımlara rağmen şu, düşünüyorum öyleyse varım sonucunun doğru olduğuna, ve bunun düşüncelerini bir sıra altında ileri süren ve yöneten bir kimseye görünen ilk doğru sonuç bulunduğuna inanmaktan kendimizi alamıyoruz. (21)

— Felsefenize önemli bir eleştiri çağdaşınız Gassendi'den geldi. Gassendi, sizin "Düşünüyorum öyleyse varım" önermenize, "Gezmeye gidiyorum, öyleyse varım" diyerek karşı çıkmıştı. Buna karşın, siz Gassendi'ye verdiğiniz yanıtta, gezmeye gittiğimin bilincinde isem, gezmeye gitmemiş olsam da varım demiştiniz. Anlaşılan o ki düşünmekle bilincinde olmayı bir tutmuşsunuz. "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesi "Bilincindeyim öyleyse varım" anlamına gelmekte. Düşünmek ile yalnızca kavramsal düşünceyi mi anlamalı? Düşünen bir şey nedir?

— Düşünen bir şey nedir?(22) Düşünen bir şey: kuşku duyan anlayan, kavrayan, onaylayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen, tasarlayan ve duyan bir şeydir.(23)

— Düşünen bir varlık olduğunuzu, felsefenizin temeli olarak belirlemenin getirisi ne oldu?

— Bu görüş noktasının ruhun doğa ya da özünü ve onun bedenden büsbütün ayrı bir töz olduğunu bilmek için, seçebildiğimiz en iyi görüş biçimi olduğunu da sanıyorum; çünkü düşüncemizden dışarıda gerçekten var olan ya da bulunan başka hiçbir şeyin bulunmadığına inanmadığımız bu anda, nè olduğumuzu araştırmağımızda, var olmak için ne uzama, ne şekle, ne bir yerde olmaya ve ne de bedene yüklenen bu türden başka bir şeye gereksinimiz olmadığını ve yalnız düşündüğümüz için var olduğumuzu açıkça biliyoruz ve dolayısıyla, ruhumuz ya da düşüncemizden edindiğimiz kavram bedenden edindiğimizden önce gelir, çünkü dünyada herhangi bir cismin bulunduğundan kuşku duyduğumuz durumda, kuşkusuz olarak biliyoruz ki düşünüyoruz.(24)

— Ruhu ve bedeni iki ayrı töz olarak kabul ettiğinizi biliyorum. Neden tözsel bir ayrıma gittiniz?

— Kendimde, yer değiştirme, birçok durumlarda bulunma ve benzerleri gibi, başka birtakım güçler de görüyorum; ve bu güçleri yukarıda adları [imgelem ve duyum] geçenler gibi, bir töze bağlı olmaksızın ne kavrayabiliyorum, ve ne de dolayısıyla onlar bu tözsüz var olabiliyorlar fakat, eğer ger-

çekten bu güçler varsa onların ussal bir töze değil de, tersine cisimli ve uzamlı bir töze bağlı olmaları gerek olduğu pek açıktır, çünkü, onların açık ve seçik kavramlarında bir çeşit uzam vardır, fakat kesinlikle us yoktur.(25)

Her tözün temelli bir niteliği vardır, ruhunki düşünce, cisminki uzamdır. Uzunluk, enlilik ve derinlikçe uzamlı töz vardır ve şimdi ona ilişkin olduğunu açıkça kabul ettiğimiz bütün özellikleriyle dünyada bulunur. Bu uzamlı töz bizim asıl cisim ya da maddi şeylerin tözü dediğimiz şeydir.(26) Cismin özünü, ağırlık, sertlik, renk benzerleri değil, yalnız uzam oluşturur. Madde ya da cismin özünü, sert, ağır, renkli olması ya da herhangi bir biçimde duyularımıza dokunması değil, yalnız uzunluk, enlilik ve derinlikçe uzamlı olması oluşturur.(27)

— İnsanda neler düşünen töze, neler cisimsel töze ilişkindir?

— Ben bütün öz ya da doğası düşünmek olan ve var olmak için hiçbir şeye bağlı bulunmayan ve maddi hiçbir şeye bağlı olmayan bir tözüm. Öyle ki bu ben, yani ne isem o olduğum ruh, bedenden tamamen farklıdır, hatta bilinmesi onu bilmekten daha kolaydır ve beden var olmadığı durumda bile, ne ise o olmaktan geri kalmaz.(28) Duymak ve başka herhangi bir biçimde düşünmek gücü ancak ve yalnız ruhta vardır.(29) Anlayış, istenç ve bütün bilmek ve istemek yolları düşünen töze ilişkindir; nicelik, yani uzunluk, enlilik ve derinlikçe uzam, biçim, devinim, bölümlerin durumu ve bölünür olmaları ve bu türlü diğer özellikler cisme ilişkindir. Bundan başka, asıl kendimizde denediğimiz ve ne yalnız ruha, ne de yalnız bedene değil, onlar arasında bulunan birliğe yüklenilmesi gereken, kimi şeyler de vardır; yemek, içmek, benzer arzular; öfke, sevinç, aşk heyecanları gibi, yalnız düşünceden gelmeyen ruh duygulanımları ve tutkuları; acı, gıdıklanma, ışık, renk, ses, koku, tat, ısı, sertlik duyumları ile ancak dokunma duyusuna düşen başka bütün özellikler hep bu türlüdür.(30) Cisimli tözün özünü uzunluk, enlilik ve derinlikçe uzam oluşturur, düşünce ise düşünen tözün özünü oluşturur. (31) Beden ile ruh arasında, bedenin, doğası gereği sürekli bölünür, ruhunsa tamamiyle bölünmez olması yüzünden, büyük bir fark görüyorum.(32)

— Ruh, yer kaplamaz ve bedende değil ise bedenle nasıl ilişki kuruyor?

— Ruh bedenin bütün bölümlerinden değil, yalnız dimağdan ya da belki de dimağın en küçük parçalarından birinden, yani ortak duyu denilen yetinin faaliyette bulunduğu parçadan, doğrudan doğruya izlem alıyor.(33)

— Sayın Descartes açıklamanız bana yeterli görünmedi; maddesiz ruh, maddesel bedeni nasıl devinime geçirebiliyor, bunu anlamakta güçlük çekiyorum?

— İnsan zihninin hem ruhla beden arasındaki ayrılığı, hem de ikisinin birleşmesini, aynı zamanda, kavrayabileceğini sanmıyorum, çünkü onları hem bir, hem de iki şey olarak kavramak gerekiyor, bu ise bir çelişkidir.(34)

— Az önce ruh için, beden var olmadığı durumda bile, ne ise o olmaktan geri kalmaz dediniz...İnsan bedenini nasıl görüyorsunuz?

— İnsan bedenini kemik, sinir, adale, damar, kan ve deriden yapılmış ve birleştirilmiş bir makine olarak düşündüğüm durumda, kendisinde bir ruh bulunmasa bile, şimdi ne istencin ve ne de dolayısıyla ruhun yardımı ile değil de, yalnız organlarının durumu gereği devindiği zaman yaptığı aynı devinim biçimlerini yerine getirmekten geri kalmaz.(35)

— Öbür canlılar ile insanın benzeşen yönleri var mı?

— Bedende olabilecek işlevleri gözden geçirdiğimizde, orada düşünmeksizin ve dolayısıyla ruhumuzun, yani yukarıda doğası yalnız düşünmektir dediğimiz bedenden farklı bölümün yardımı olmaksızın edinebileceğimiz hepsi birbirinin aynı olan işlevleri görüyordum. Bu bakımdan denilebilir ki, usu olmayan hayvanlar bize benzerler.(36) Bu ise kemikler, kaslar, sinirler, toplar ve atardamarlarıyla her hayvanın bedeninde bulunan bütün başka parçaların büyük çokluğu yanında, insan sanatının pek az parçalarla ne kadar çeşitli otomatlar veya devingen makineler oluşturduğunu bilerek, bedene bir makine gözüyle bakacak kimselere hiç de şaşılası görünmeyecek.(37)

— Anlattıklarınızdan şunu çıkarıyorum: bitkilerin de hayvanların da can ruhları var(38) ancak insanın can ruhu dışında ussal bir varlık olmasından bir de tözsel ruhu var.

Cisimsel töze ilişkin başka söylemek istediklerinizvar mı?

— Burada genel olarak cisimlerden değil, fakat ayrıca herhangi bir cisimden sözedeceğim: çünkü bu genel kavramlar çoğunlukla öbürlerinden daha belirsizdir. Sözgelimi biraz önce kovandan çıkarılan şu balmumu parçasını ele alalım: daha içinde bulunan balın tatlılığını kaybetmemiştir, toplandığı çiçeklerin kokusundan onda bir şey kalmıştır. Rengi, şekli, büyüklüğü görünüyor, katıdır, soğuktur, ona dokunuyorum, vurunca bir ses de veriyor. Kısacası, bir cismi seçikçe tanıtmaya yarayan bütün şeyler onda vardır.

İşte, konuştuğum şu anda, balmumunu ateşe yaklaştırıyorum. Tadı kaçıyor, kokusu gidiyor, rengi değişiyor, şekli kayboluyor, ona dokunmak güçleşiyor, vurulsa da artık hiçbir ses vereceği yoktur. Bu değişmeden sonra aynı balmumu kalıyor mu? Kaldığını kabul etmek gerekiyor, kimse de bunu yadsıyamaz. Şu durumda bu balmumu parçasında bu

kadar seçiklikle bilinen ne idi? Kuşkusuz duyular ile edindiğim şeylerden hiçbirisi değildi. Çünkü koklama, görme, dokunma ve işitme ile öğrenilen şeylerin hepsi değişmiş bulunuyor ve bununla birlikte aynı balmumu kalıyor. Belki bildiğim, şimdi düşündüğüm şeydi: doğrusu balmumu ne bu bal tadı, ne çiçeklerin bu hoş kokusu, ne bu aklık, ne bu biçim ve ne de bu sesti; fakat yalnız biraz önce bana başka biçimlerde görünen, şimdi yine başka bir biçimde kendini gösteren bir cisimdi. Ama onu bu biçimde kavradığım zaman asıl neyi imgeliyorum ? Bu noktayı dikkatlice gözden geçirelim. Ve balmumuna ilişkin olmayan şeylerin hepsini uzaklaştıralım. Ve bakalım geriye ne kalıyor. Kuşkusuz ancak, uzamlı, eğilip bükülen ve devinen bir şey kalıyor. (39)

— Peki biz bu cisimleri nasıl biliyoruz?

— Cisimleri duyular ya da imgelem ile değil, fakat yalnız bizde bulunan anlamak gücü yani anlayış (müdrike) ile kavradığımız ve gene onları dokunduğumuz ve gördüğümüz için değil, fakat yalnız düşünce ile kavradığımız için bildiğimiz şimdi bence belli olan bir şeydir.(40) Anlayışımız işe karışmasaydı ne imgelemimiz ne de duyularımız bizi hiçbir şeyden güvenilir kılamazdı.(41)

— Sanırım, ruhun ve cisimsel tözün neliğini anladım. Şimdi felsefenizde önemli yeri olan başka bir konuya geçmek istiyorum; Tanrıyla ilgili görüşlerinize. Bu konuda kimileri sizi yerdi, kimileri övdü. Üstelik yerenler işi felsefenizin yasaklanmasına kadar götürdü. Buna karşın sizi destekleyen dinbilimciler de var. Tanrı nedir sizce?

— Benim Tanrı adından anladığım şudur: o sonsuz, sonrasız, değişmez, bağımsız, her şeyi bilir, her şeye gücü yeter bir tözdür, ve var olan başka bütün şeyler (eğer gerçekten var olan şeyler varsa), onun tarafından yaratılmış ve oluşturulmuştur. İmdi bu üstünlükler o kadar büyük ve yüksektir (eminent) ki: onları ne kadar fazla dikkatle gözden geçirirsem Tanrıdan edindiğim düşüncenin kökenin benden geldiğine de o kadar az kanıyorum. Ve böylece, Tanrının var olduğunu kaçınılmaz olarak, bundan önce söylediklerimden çıkarmak gerekiyor. Çünkü, her ne kadar ben bir töz olduğum için töz düşüncesi bende bulunsa da, bununla birlikte sonlu bir varlık olduğum için, sonsuz bir töz düşüncesi, gerçekten sonsuz olan bir töz tarafından bana konmuş olmadıkça, bende bulunamaz. Eğer bende kendi varlığımdan daha yetkin bir varlık düşüncesi bulunmasaydı, ve bu varlığı kendi varlığımla karşılaştırarak doğamın eksiklerini bilmese idim, kuşku duyduğumu, yani bende bir şeyin eksik olduğunu ve büsbütün yetkin olmadığımı nasıl bilebilirim.(42)

— Burada bir noktayı anlayamadım: töz tanımı gereği kendi kendisiyle varolan, varoluşu için başka herhangi bir varlığa ihtiyaç duymayandır. Yukarıda ruh ve cisim için birer töz dediniz. Tanrı, başka bütün şeylerin yaratıcısı ise, ruh ve cisim nasıl töz olarak kabul edilebilir?

— Tözü kavradığımız zaman, onun varolmak için ancak kendine gereksinim duyan bir şey olarak kavrıyoruz. Burada bu, ancak kendine gereksinim duymak, gücüyle ilgili açıklama da bir belirsizlik bulunabilir, çünkü, aslına bakarsak, yalnız Tanrı böyledir ve onun ergi tarafından tutulup korunmaksızın bir tek an bile varolabilecek hiçbir yaratık, şey yoktur. Bunun için, skolâstikte töz ismi Tanrıya ve yaratıklara oranla aynı anlamda değildir, demekte haklıdırlar. Doğrusu, bu kelimenin seçikçe anladığımız hiçbir anlamı yoktur ki aynı anlamda hem Tanrıya ve hem de yaratıklara uygun olsun: fakat yaratık şeyler arasında kimileri öyle bir doğadadır ki, başka biri olmaksızın var olmadıkları için, onları ancak Tanrının her günkü yardımına gereksinim duyanlardan ayırdediyoruz ve bunlara töz, diğerlerine bu tözün nitelik ya da sanları diyoruz. Bu ad [töz] aynı anlamda ruh ve bedene verilebilir.(43)

— Sizin ilginç görüşlerinizden biri de "Tanrı aldatmaz" önermesidir. Bu önermeden şu sonuçları çıkardığınızı biliyoruz: Açık ve seçik olanlar "Tanrı aldatmadığı" sürece kesin bilinebilirler. Bizde fizik nesnelere ilişkin düşünceler bulunur ve "Tanrı aldatmaz" olduğundan bu düşüncelerin kaynaklandığı fizik nesneler de vardırlar. Tanrı neden aldatmasın?

— Pek açıktır ki Tanrı aldatıcı olamaz; çünkü doğa ışığı bize aldatmanın kaçınılmaz olarak bir eksiklikten ileri geldiğini gösteriyor.(44) Bizde doğal olarak bulunan Tanrı düşüncesi üzerine düşünerek Tanrının sonrasız, her şeyi yapar, her şeyi bilir, her türlü iyi ve doğrunun kaynağı, bütün şeylerin yaratanı olduğunu ve sonsuz bir yetkinlik bulduğumuz her şeyin onda bulunduğunu ya da hiçbir eksiklik ile sınırlı olmadığını görüyoruz.(45)

— Evrenle Tanrı ilişkisi nasıldır?

— Tanrı, büyük gücü ile maddeyi devinim ve durgunlukla birlikte yaratırken evrene koyduğu aynı devinim ve durgunluğu korur. Çünkü, her ne kadar devinim, devenen maddenin bölümlerinden kimilerinde kimileyin az, kimileyin çok bulunsa da, bununla birlikte onda hiçbir zaman azalıp çoğalmayan belli bir devinim tutarı vardır.(46) Tanrı maddeyi ilk yarattığı andan başlayarak, maddenin parçalarını çeşitli biçimlerde yalnız devindirmekle kalmamış, fakat, bunun yanında, o andan başlayarak, birbirlerini itecek ve devinimlerini birbirine geçirecek bir doğada da yaratmıştır. Ve onları yaratırken kullandığı aynı etki ve uyguladığı aynı kanunlarla

onları şimdiye dek devam ettirdiği için, şimdi de o zaman onlara koyduğu aynı devinimi, bütün özelliği ile onlarda koruması gerektir.(47)

— Tanrı dünyayı bir amaçla mı yarattı?

— Tanrının her bir şeyi ne amaç ile yaptığına değil, yalnız o şeyin ne araç ile oluşmasını istediğini incelemek gerekir. Tanrının dünyayı yaratırken güttüğü amaçları araştırmak için de durmayacağız ve sonlu nedenleri (amaçlı nedenleri) [niçinli soruları] araştırmayı felsefemizden büsbütün atacağız; çünkü Tanrının bize amaçlarını bildirmek isteyeceğini sanmak gibi boş bir gurura kapılarak kendimize bir değer verecek yerde, yalnızca onun bütün şeylerin yaratanı olduğunu göz önüne alarak, duyularımız aracıyla kavradığımız şeylerin nasıl oluştuğunu, bize verdiği us yetisiyle bulmayı çalışacağız.(48)

— Yöntemli kuşkunuzun ulaştırdığı başka ilkeler, kesinlikler var mı?

— Pek basit ve pek genel olan şeylerden sözeden ve üstelik onların doğada var olup olmadıklarını aramak güçlüğüne katlanmayan aritmetik, geometri ve diğer bu türlü bilimlerin kesin ve kuşku götürmez bir şeyi içerdiklerini söylersek fena bir sonuca varmış olmayız. Çünkü ister uyuyayım, ister uyanık olayım, iki ile üç bir araya gelince her zaman beş sayısını oluşturacak ve karenin hiçbir zaman dörtten fazla kenarı olmayacaktır; böylece bu kadar apaçık olan hakikatlerin hiçbir yanlışlık ya da kesinsizliğinden kuşku duymak mümkün görünmüyor.(49)

— Kullandığınız yöntem herkese uyarlı kabul edilebilir mi?

— Ben hiçbir zaman kimseye hakikati aramada güdülecek yöntemi göstermek savında bulunmadım. Fakat yalnızca kullandığım yöntemi bildirmek istedim. Böylece, onu kötü görenler, bırakabilir; tersine iyi ve yararlı bulanlar da kullanabilir; herkes onu benimsemede ve yadsımada büsbütün serbesttir.(50) Böylece amacım burada herkesin usunu iyi kullanması için gereken yöntemi öğretmek değil, yalnızca kendi usumu ne biçimde kullanmaya çalıştığımı göstermektir.(51)

— 'Felsefe nedir' sorusu felsefenin zorlu sorularından kabul edilir. Sizce felsefe nedir?

— Felsefe sözünden bilgeliği inceleme anlaşılır, bilgelikten de yalnız işlerimizde ölçülülük değil, fakat hayatımızı sürdürme ve yönetme için olduğu kadar sağlığımızı koruma ve bütün zanaatların bulunması için de insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisi anlaşılır; bu bilginin böyle olması için de, onun ilk nedenlerden çıkarılmış olması gereklidir; böylece, bu bilgiyi edinme yolunu öğrenmek için -asıl felsefe budur- bu ilk nedenleri, yani ilkeleri aramakla işe başlamak gerekti; bu ilkelerde de iki koşul bulunmaktadır, birincisi, bu ilkeler o kadar açık ve apaçık olmalıdır ki insan usu onları dikkatle araştırmaya koyulduğunda doğruluklarından kuşku duymasın; ikincisi geriye kalan bütün nesneler var olmadığı durumda bile ilkeler bilinebilmeli. fakat buna karşılık, ilkeler var olmayınca başka şeyler bilinmemelidir; bundan sonra da ilkelere bağlı olan şeylerin bilgisini o biçimle ilkelerden çıkarmalıdır ki, yapılan tümdengelimlerin bütün devamınca açık olmayan hiçbir şeye rastlanmasın.(52)

Doğrusu felsefesiz yaşamak, açmaya çalışmadan, gözü kapalı yaşamaktır; üstelik, gözümüzün görüp açığa çıkardığı bütün şeyleri görmenin ve bu araç ile renkler ile ışığın güzelliğini tatmanın verdiği tat, asla felsefenin bulup açığa çıkardığı şeylerden edinilen bilginin verdiği sevinç ile ölçülemez; ve sonra bize, ahlakımızı düzenleme ve bu dünyada yönetmek için felsefe öğrenmek, adımlarımıza öncülük için gözlerimizi kullanmaktan çok daha gereklidir.(53) Bütün felsefe bir ağaç gibidir· kökleri metafizik, gövdesi fizik ve bu gövdeden çıkan dallar da öteki bütün bilimlerdir, onlar da, belli başlı üç dalda toplanabilir: hekimlik, teknik ve ahlâk.(54)

— Yeri gelmişken ahlak anlayışınızı sormak isterim. Önceleri toplumsal yaşamda sıkıntı çekmemek için, daha iyisi bulunana kadar eğreti bir ahlak seçmiştiniz. Şimdi temelli ahlakınızı oluşturabildiniz mi?

— Herkes üç ahlak kuralına ilişkin olan üç şeye uyduğu durumda, başka yerden bir şey beklemeksizin, kendini kendinden hoşnut kılabilir.

Birincisi, hayatın her elverişli durumunda, yapmak ya da yapmamak gerekeni bilmek için, her zaman elden geldiği kadar, düşünceyi kullanmaya çalışmaktır.

İkincisi, usunun öğütlediği her şeyi tutku ya da isteklere kapılmaksızın yerine getirmek için, sağlam ve sabit bir karar edinmektir. Bence erdem bu karar sağlamlığı olsa gerektir, bununla birlikte şimdiye kadar onu bu biçimde anlayan bir kimse de tanımıyorum: oysa o, türlü türlü şeyleri kapsadığından, birçok türlere ayrılmış ve dolayısıyla başka başka adlar almıştır.

Üçüncüsü, böylece elden geldiği kadar, usa göre devinirken, elde olmayan bütün nimetlere büsbütün gücümüzün dışında şeyler gözüyle bakmak ve bu yolla, onları hiç bir zaman dilememeye alışmaktır; çünkü hoşnut olmamıza engel olan biricik şey, istek, acınma, ya da yerinmedir. Ama her zaman usumuzun buyurduğunu yapacak olursak, sonradan olaylar aldandığımızı gösterse bile, yerinmek için asla hiç bir neden bulunmayacaktır: çünkü bunda bizim hiç bir suçumuz yoktur: sözge-

limi, olduğundan çok kol ya da dilimiz olmasını istemeyiz de, daha fazla sağlık ve zenginlik isteriz; buna da neden, bu şeylerin yalnızca kendi emeğimizle elde edilebileceğini ya da doğamızın hakkı olduğunu tasarlamamızdandır; oysa ötekiler için böyle düşünmeyiz. Fakat, mademki usumuzun öğüdünü dinledik, o durumda, elimizden gelen hiç bir şeyi boşlamadığımızı, hastalık ve uğursuzluğun, insan için, sağlık ve zenginlikten daha az doğal olmadığını düşünerek, bu görüşten kendimizi kurtarabiliriz.(55)

— Geçmişte hekimlik mesleğinde bilinenin bilinmesi gerekenin yanında pek az olduğunu, hastalıkların nedenleri ve doğanın bize verdiği bütün ilaçlar hakkında yeterli bilgimiz olsaydı, hastalıkların dahası yaşlılığın güçsüzlüğünden kurtulunabileceğini düşünüyordunuz. Hekimlikte bulacaklarınızla ve kimi yanlışlardan sakınarak yaşamakla yüzyıldan fazla ömür sürme umudundaydınız. Şimdi de benzer görüşte misiniz?

— Bu noktada, üzerinde çok daha fazla zaman harcadığım hekimlikte elde edemediğim sonuçlardan daha iyi bir sonuca vardım, oda şudur: hayatı koruma yollarını arayacak yerde, ondan daha kolay ve şaşmaz bir yol buldum, o da, ölümden korkmamak.(56)

— Yeni görüşler ileri sürdüğünüz bir kitabınızı: Dünya'yı, Galileo'nun başına gelenlerden dolayı, yayınlamaktan vazgeçtiniz. Üstelik bir arkadaşınızdan [Mersenne] öğrendiğimize göre kitabı yakmayı bile düşündünüz. Kanun ve göreneklere uymak, ısrarla çatışmadan kaçınmak çabasındasınız neden?

— Gücüm yettiği kadar halka hizmet için hiçbir fırsatı kaçırmayacaktım, çünkü yazılarımın bir değeri olursa, ölümünden sonra okuyanlar onlardan gereği gibi yararlanabilecektir; fakat ben hayattayken yayınlanmalarına da hiçbir zaman izin vermemeli idim, çünkü belki sebep olacakları karşıduruş ve kavgalarla bu şekilde bana kazandıracakları ün bilgimi arttırmak için kullandığım zamanı kaybettirebilirdi.(57)

— Söyleşimizi bitirirken son bir sorum olacak, siz felsefenizde ısrarla, 'ben'e; birinci tekil şahısa vurgu yaptınız. Hatta Yöntem Üzerine Konuşma ve Metafizik Düşünceler birinci tekil kişide yazıldı. Herkes kendi 'ben'ini kullanabilir mi, herkeste doğru düşünebilme yetisi var mı?

— Sağduyu dünyada en iyi dağıtılmış şeydir.(58) Görüşlerimizin başkalığı, kimilerimizin ötekilerden daha ussal olmasından değil, yalnızca düşüncelerimizi ayrı ayrı yollardan götürmemizden ve aynı şeyleri gözden geçirmememizden ileri gelir.(59) Birçok ruhların doğasını araştırdığımda şuna dikkat ettim ki, gerektiği gibi kullanıldığı durumda, doğru düşünmeye, yani iyi yargılamaya ve üstelik en yüksek bilimleri elde etmeye gücü yetmeyen hiçbir ruh yoktur. Bu görüş usla da kanıtlanabilir; çünkü, mademki ilkeler açıktır ve onlardan apaçık usavurmalara dayanmayan hiçbir sonuç çıkarmıyoruz, şu durumda bu türlü ilkelerden çıkarılacak şeyleri anlayacak kadar us herkeste vardır. Fakat, önyargıların engel olmasından başka çok zaman ortalama usu olan birçok kimseler de, bilimleri inceleme ve öğrenmeyi, buna yetenekli olduklarını sanmadıkları için, boşlarlar; tersine, fazla ateşli olanlar da, çok acele ettiklerinden, çoğu zaman apaçık olmayan ilkeleri kabul ederek, belirsiz ve kuşkulu sonuçlar elde ederler.(60)

— Yoğun çalışmalarınız arasında zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

DİPNOTLAR

1 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 7, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1947
2 A.g.e., s. 12
3 A.g.e., s. 14
4 A.g.e., s. 15
5 A.g.e., s. 16
6 A.g.e., s. 18
7 A.g.e., s. 22-23
8 Descartes, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*, s. 26, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1945
9 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 23,24, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1947
10 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 54, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
11 A.g.e.,s. 56
12 Descartes, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*, s. 13, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1945
13 A.g.e., s. 14-15
14 A.g.e., s. 26
15 A.g.e., s. 24
16 A.g.e., s. 34
17 A.g.e., s. 35
18 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 131, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
19 A.g.e., s. 123
20 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 40,41, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1947
21 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 28,27, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
22 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 130, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
23 A.g.e., s. 137
24 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 29, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
25 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 208, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
26 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 80, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
27 A.g.e., s. 81
28 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 42, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1947
29 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 31, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
30 A.g.e., s. 57
31 A.g.e., s. 60

32 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 217, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
33 A.g.e.,s. 218
34 Descartes, *Ahlak Üzerine Mektuplar*, s. 11 Çev. Mehmet Karasan M.E.B. İstanbul 1966
35 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 216, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
36 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 57 Çev. Mehmet Karasan M.E.B. Ankara 1947
37 A.g.e. s. 67-68
38 Bkz. A.g.e., s. 57, 72
39 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 140, Çev. Mehmet Karasan M.E.B. İstanbul 1962
40 A.g.e. s. 143
41 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 47 Çev. Mehmet Karasan M.E.B. Ankara 1947
42 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 161, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
43 Descartes, *Felsefenin İlkeleri* s. 59-60, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
44 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 170, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
45 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 41, Çev. Mehmet Karasan M.E.B. İstanbul 1962
46 A.g.e. s. 101
47 Descartes, *Felsefenin İlkeleri* s. 107, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
48 A.g.e. 44
49 Descartes, *Metafizik Düşünceler*, s. 126, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1962
50 Descartes, *Tabiat Işığı ile Hakikati Arama*, s. 45, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1960
51 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 6, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1947
52 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 5-6., Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967
53 A.g.e. s. 7
54 A.g.e. s. 17
55 Descartes, *Ahlak Üzerine Mektuplar*, s. 11 Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1966
56 A.g.e. 93
57 Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 80, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Ankara 1947
58 A.g.e. s. 4
59 A.g.e. s. 5
60 Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 15, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. İstanbul 1967

Yanıtlar Descartes'ın kaynakçada belirtilen kitaplarından alınmıştır. Alıntılar, Mahir Ünlü, Öz Türkçe Sözlük, İnkılap Yayınevi, 1989'a göre sadeleştirilmiştir.

Sinan KUTLU

Elveda Postmodernizm

Papirüs Yayınları

AŞK

Aşk
Evet
Aşk
Hayır
Bilmez
Dağlaşır
Her
Mezar

Suç
Olurmuş
Elma yemek
İstemeden
Öğrenir

Sevgilim
Ucu açık
Geleceğin
Biliyorum
Beyaz
Kuş kanadında
Döneceksin
Giderken
Yanına aldığın
Zamanda
Saklı
Ansızın sevişmeler

Çiğdem İSTANBULLU

ŞİİR KİMSEDEN SORULMAZ...

İsmet Kemal KARADAYI

Mine Ergen soruyor, *"şiir nedir; öğeleri, önemi, işlevi, felsefesi; nasıl yazıldığı; bugünkü durumu; şiirin mi yaşamdan, yaşamın mı şiirden uzaklaştığı; şiirin postmodern dönemden nasıl etkilendiği, bireyin (öznenin) dağılması ile bireysel sanatlardan biri olan şiiri nasıl etkilediği; Türkiye şiirinin daha çok divan edebiyatı özüne ve biçimlerine yakın olup neden halk edebiyatı geleneğinden yeterince yararlanmadığı..."* yöneltilerlyle.

Şiir konusuyla ilgili olarak daha önce yayınlanmış "bence"liklerimden alıntılar yapmayı istedim. Şöyle, özetle, arındırarak:

Bence 'yeni şiir-eski şiir' diye bir şey yoktur. Şiirde de zaman ve insanla birlikte bir değişme, belki bir gelişme vardır. Bir zamanların epope'leri, sone'leri, manzume'leri, divan'ları, hece'leri... Batı'da olsun, Doğu'da olsun, yüzyılları ve kitapları doldurmuş böylesi şiir çeşidine bugün uygulama, tutunma alanında hemen hemen rastlamaz olduk. Şiir tarihinde 'tekerrür' yok mu demeli?.. Ne ki her yeni, kendinden öncekine göre kendini daha 'güzel', daha özgün, zamanının insanına daha yakın bilir, bulur. Bilgiyle, bilinçle algılarsak, bugün sürdürülmüyor diye 'eski' denen bir başka 'yeni'nin tümünü birden yok sayamayız... Eski, yeni, ültra, modern şiir ve Ay'la, Merih'le, öteki yıldızlarla ilgilenişten sonra da Dünya ya da Uzay-Evren şiiri, hangi ad verilirse verilsin, insan tükenmedikçe şiirde de yenilikler gereksinmesini yitirmeyeceğiz. Doğa'da şiir, şiir'de doğa vardır... Şiirin çekirdeği duyuş ve buluştur. Duyuş'un içine sezgi ve doğuştanlık girer. Buluş ise us ile ilgilidir. Şiiri şiir yapan şey, bu duyuş ve buluşu şiir türünün ruhuna ve yapısına en uygun, en güzel biçimde, içerikte işleme sanatıdır. Şiirde içtenlik özü, mantık da kabuğu oluşturur. Şiir, çabukluğu, zorunluluğu kabul etmez. Şiir dünyasında 'gecekondu' olmaz..." (Bahar Deniz ve Kadın kitabına *"birkaç söz"*, 1 Ocak 1959).

Sanat ne sadece birey, ne sadece toplum içindir. Yaşamasıyla da ilgili olarak insan bir bakıma toplum için, topluma göre, toplumsal yazar. Bir başka açıdan bakılırsa aynı insanın aynı zamanda kendisi için, kendine göre, bireysel yazdığı görülür. İnsanın toplumla bağlantıları, ona karşı görevleri, ödevleri vardır; onun etkisi altındadır. Sanat yönünden yazmak gereksinmelerinde biri ya da ötekinden vazgeçemeyiz; bireysel varlık ve değer ile toplumsal varlık ve değerin birini öteki adına gözden çıkaramayız... Yani, bugünkü şiirimiz yeni bir 'dönem' mi yaşıyor, yoksa özenti ve bezentilerle mi uğraşıyor? Aruz'dan, hece'den sonra şiir bizde bir evrim içine girmiş midir? Tümden karamsar değilim. Genel evrim bütünlüğü içinde şiirimizin de gelişim, değişim çizgisi vardır, devrini, devrimini tamamlayacaktır... Şiir, göz işi, dil işi, gönül işidir. Şiir, doğuştan gelen 'izan'ları, sonradan kazanılmış 'an'ları taşır. Şiirde ucuz 'tuhaf'lıklar değil, özgünlük ve ilginçlik bulunmalıdır. İnsanı sarsan, büyüleyen bir öz, bir erinç..." (*CAM PARÇASI* kitabına önsöz, 4 Mart 1961).

Yaşantılarımızın düşünceye ilişkin yanlarını ve deyişte özel, oluşta genel olan tutum ve konularını ele alıp işlemek, onlardan şiir yaratmak, güzeldeki en uygun yoldur... Salt romantik, içli, yumuşak duygusallıklarla dolu deyişler, şiiri de güçsüz, az yaşantılı kılar... Kafka deyişiyle şiir, uyarıcı, uyandırıcı olmalı, dua edercesine söylenip yazılmalıdır... Duygu yanı baskın şiirler, düşünce yanı ağır şiirler! Dış'a da, iç'e de kapalı, kapanık olmamak! Ve okumak, her alanda!.. Şiirde de, yapıtlardan, olaylardan insanlardan çıkarılacak sonuçları uygulama alanına indirgeme yöntemi seçilirken, şiirin o güne dek gelmiş kurallarından yararlanılmalı, ancak, orada bilinçlenmiş olmayı, kalıplaşmalardan önlere getirme başarısına varılmalıdır... Şiirin yapısı dağınık, ayrıntılı olmamalıdır. Şiirde her sözcüğün bir işlevi vardır, atılamaz. Ayrıca şiiri, bir sanat yapıı olarak, bütünlüğü içinde görüp kurmak çok önemlidir. Yeni şiiri aruz şiirden ayıran bir yön de budur... (*PATLICAN FİDELERİNE MUSKA*, s.31, *Yelken*, Eylül 1965).

"... Şiirde (özünde) her zaman, her çağda uygulanacak salt duygu fırtınaları ve dalgalanışları insanı yorabilir, tüketebilir şairini... Sanatı sanat yapan, onun, insanın her yanına, öz yaşantılarına, sürekli varoluşuna seslenmesi, girmesidir. Şiir için de bu geçerlidir. Kupkuruluklar da, vıcık vıcıklıklar da gerçek sanatı getirmez... Özneli de içine alan şu nesnel açılara uygun, vurucu yapıtlar, kuralsız kurallardan, içlemi ve kapsamı değişik, özlü, özgür çalışmalardan doğar... Şiirin, açık ve kesin tanımı yoktur. Bir yerde, hani, 'nasıl anlatayım'lı tanımlar için-

dedir... Sanatçı, kendini, yapıtlarını eleştirmelidir... Şiirin dize dize açıklanması konusuna gelince: Biz, Ahmet Haşim'den bu yana, 'ikinci yeni' akımıyla yoğunlaşan 'kapalı şiir'in özünü de, biçimini de biliyoruz. 'Gerçekçi' olmaktan kaçış mı? Ona, 'anlamsız' diyenler de yanıldıklarını anladılar. Anlamsız, insan yaşamı ve düşüncesine kapalı hiçbir şey gibi, hiçbir şiir de olamaz. Ve bir şey daha var: Şiir, tamamlanıp kamuya sunulduktan sonra, artık sahibinin olmaktan çıkar. Bu aşamada, o şiirin şairi de şiirini tam anlamıyla açıklayamaz. Kaldı ki, kendi şiiriyle sarsılmayan, ürpertiler içinde kendi şiirine varamayan şairler, yeni, güçlü şiirleri veremezler... Şiirimizi, 'kolay' ve 'anlamsız' sanlamalardan (ki, halk bunu yapıyor...) çekip almalıyız. Şiir, gücünü, nicelik ve niteliğini, yaşama gerçeklerinden almalıdır... Özel duygusallıklarımız kamuya sunulmak isteninceçoğunlukla da hoşa gitmez. Ya sancılı ülkelerin değişimli, dönüşümlü, kaynaşımlı geçiş zamanları, çağları! İşlemeden geçemezsiniz... Gerçek sanatçı için 'çağının öncüsü ve sözcüsü' niteliği geçerlidir... Peki bugünkü şiirimiz neden halka yönelme derecesinde yaygın değil? Bence, bireysel özellikleri, anlamsızlıkları atma işlemini henüz tamamlayamadık, bir. Kolaya kaçma yüzeydenlik ve alışkanlıklarından çoğunlukla vazgeçemedik, iki. Çağ içi gereksinmeler ve oluşumlar gerekçesini tam kavramış değiliz, üç. Geçim sıkıntılarımıza kalıtımlı tembelliklerimiz ekleniyor, dört. Çağın hızlı akan sorunları ve yorgunlukları içindeyiz, beş. Ve çok çok okumuyoruz..." (*Sosyalizm Aşk ve Hukuk*, s.97, *Özün*, Ocak 1972).

" tek tek cılız örnekler dışında, şiirimizin, 'okumuşlar' eliyle de 'fildişi kuleler'den bir türlü dışarı çıkartılamaması olayı oldukça eskidir... Şiir bugün, gönül sultanları'nın serüvenlerine artık aracılık etmiyor. Ve şiir, ses-anlam örgüsüdür bizlere, süs değil... Şiir yaşanır; ille sessizliği, gece yarılarını, uyku kaçımlarını beklemez... Şiirinizi, gece, gündüz, gün ortası, gün batımı; evde, işyerinde, sokakta, gezilerde, savaşta, barışta, nerede yakalamışsanız yazabilirsiniz... Şiir her çağda bir gereksinme olmuş, çağımızda ise somut gerçeklere, geniş anlamda ekonomik, politik düşüncelere yönelmiştir. Şiirin devrimci, toplumcu açılardan hem ulusal, hem evrensel boyutlar kazanması işte bu nedenledir. Şiir, ışıtıcı, uyarıcı gücünü günümüzde de bitirmemiştir... Halk gerçeğine varmak! Salt 'ben'in ve anlamsızlığın şiiri ya ölü doğmuştur, ya da toplumun sürekliliğine ulaşamamış bir görüntüdür... Halkı, bilmez, anlamaz, sezmez ve değişmez sanmayın. Şiirde de beğenilerin yanına eğiticilikleri getirip koyun. Orhan Veli'deki 'garip'likler, Ahmet Haşim'deki 'ritm ve toplumcu gerçekçilik'ler, erik dalında üzüm yiyen Yunus Emre'ler neden olmasın?.. Şiir, sesli okunma yoluyla da, fısıltı ile de okunup sevdirilebilir. Her gün, her saat ağlıyor ya da bağırarak mı konuşuyoruz?.. Şairler de, yüreklerini ve beyinlerini, aydınlanma ve eğitim için ortaya koymalı, ne ki salt kahramanlıklar taslamamalı, boşluklarda dolaşmalılar..." (*Oluşum*, Mayıs 1974).

"... Şiirin her zaman bir işlevi olduğu inancındayım. Tür ve tarz değiştirse de, şiirin uyarıcı, ışıtıcı yanı bitmez. Gerekince bağırmak ya da anlamlıca susmaktan hemen sonra, insan-toplum duygularını, düşüncelerini en etkili, en özlü anlatan araç şiirdir. Halkın duygusunu, düşüncesini anlaşılır nitelik ve biçimde vermeyen şiir, ona ulaşamaz. Ama halkı bilmez, anlamaz, sezmez ve değişmez sanmak da toy bir kendini tanımazlıktır... Şiir alanını salt 'bildiri' kaplarsa şiir ölebilir. Ne ki, aranışlar, halkın, toplumun görgüsü ve geleceği içinse, şiirin özüne, yapısına uygunsa, öyle bir şiire, 'anlamsız, tutarsız' denemez..." (*ORTAKÖY'DE ZAMAN*, Atıf Özbilen söyleşisi, *Güney*, Eylül 1977).

"... Şiir, şairinin olmaktan çıktığında tamamlanmış sayılır. Ve gerçek şiir, şairini aşar. O şair ki gemisine kaptan, tayfa, hatta pusula bile almamıştır, o geminin, kendilerini şair'e esrikçe sunan nice 'esin perileri' olsa da rotası yoktur... Ağırlığını ölçüler ve sözcük oyunları üzerine kurmuş aruz şiiri'ni de, anlamını yaşam cilveleri ve sade ilişkilere, gerçekçi deyişlere dayamış olan halk şiiri'ni de; yani onlardaki yerleşik düzeni, derinliği bilip sezemediyseniz, şiir ülkesine, uyguladığınız ülkeniz şiirine, şiirdeki yenilenme felsefesine, geçerli diyemesek bile gelişkin bir yön katamazsınız..." (*Fayton*, Şubat, 1998).

"... Gül ya da dumdum, ne atarsanız atın. Ama önce kapılarınızı, pencerelerinizi 'yabancı'lara açın. Yakanıza takındığınız 'sürreel' ya da 'dadacı' çiçeklerle 'kapalı' yerlerde dolaşın. Geçmişin ırmaklarını arayın, bulun, dalın, çıkın. Puslu göllerde ördek, bulanık sularda balık, dumanlı havalarda kurt avlayın. Açık saçık yürürken ağzınıza uçuk kaçık sözcükleri almayı unutmayın. Kaleminizi değil, dilinizi; çağdaş gerçekleri değil, mitolojiyi tutun, ansiklopedileri karıştırın. Tarihsel deyim ve sözcüklere güncel ve yerel alıntılar katıp harmanlayın; sonra onları içgüdü fırınlarında şişirin, pişirin, vernikleyin. Ne mi çıkar ortaya? Hayır, 'ikinci yeni' değil, 'postmodern' şiiriniz! Artık ün sizi beklemektedir, kendinize olmasa bile bu dediklerime inanın..." (*DALDAN DALA FELSEFE*, s.29, 2002).

" Şiirde müzik ve uyum!.. İnsan duyarlılığındaki öz'ün özden'li söz sanatıdır şiir. Sanatsal uyum, alışkanlık anlamında alınabilir. Müziğe gelince o, hoşa giden seslendiriştir. İşte söz sanatı dediğimiz

şiir, aynı zamanda uyumu ve müziği içinde taşıyorsa etkili ve gerçekten kalıcı güce ulaşmış olacaktır. Nesneyi nesneye, doğru öz ve seçkin biçimle, şaşırtan 'güzel' ile vuruşturduğunuzda gerçek şiirin kıvılcımlarını bulur ve görürsünüz..." (*DALDAN DALA FELSEFE*, s.42).

" Ne çok 'megoloman' var şiir dünyamızda! Başka alanlara da yansıyor, yayılıyor bu. Bana mı öyle geliyor yoksa? Ne çok kendini beğenen, kendini bir şey sanan var yazınımızda!.. Onlar, kendi özlerini bırakın, 'güzellik' bilincini de tanımamışlar, tadmamışlar, okunurluğun geçerili, gerçek düzeyine ulaşamamışlardır. Güzel halkımın güzel deyişiyle 'saman alevi'dir onlar..." (*DALDAN DALA FELSEFE*, s.51).

" Bana sorarsanız, 'günümüz Türk (Türkiye) şiiri iyi yoldadır. Şairimiz şiir'e görsel ve küresel değil, ulusal ve evrensel bakıyor... Yenilikçi olsun, gelenekçi olsun, o şairlerin çoğu, 'postmodern'i bile aranışın türleri, varsıllığı içine alma çabasında bulunuyor. O henüz, duygusal ve lirik alanları, imge bahçelerini bırakmadı; insancı, toplumcu, gerçekçi konu ve deyişleri bitirmedi. Nice 'yenilik'leri denese de şiirin tekniği, estetiği, etiği unutulmadı. Şairlerimiz, insan yaşamlarını çağdaş gelişimler içinde, güzel'i dışlamaksızın dizelere dökmesini biliyor, bunu başarıyor... Bugün ülkemin şiiri, 'yabancı'dan geri değil, çok da ilerde..." (*DALDAN DALA FELSEFE*, s.53).

" Yüz kişiden iki yüzü 'vaktiyle' şiir yazmıştır. Yazmıştır da ne olmuştur?... Hayır, küçümsemeyelim. Dünyanın onca duygusuzlarına, umursamazlarına, bencillerine, sevgisizlerine karşı İnsan'ın o yanına yaraşanı bizler uyguluyoruz. Şiir, tüm yazın türlerinin hem anası, hem özsuyudur..." (*POLİTİKA ve EDEBİYATIMIZDA AYKIRI TİPLER*, s.58, 2003).

" Şiir barıştır. Barışsa güzelliğin savaşını veren direnç... Şiir, gerçek söz sanatını oluşturan 'en ilk'tir... Şiir, ancak şairinin olmaktan çıktığında tamamlanmış sayılır... Şairler de yazdıklarını önce kendilerine postalamalıdırlar... Şairin orkestrası yoktur... Her şair, 'cehennem'i reddeden bir başka tanrı'dır... Gerçekte 'büyük' olmayan şair, 'ben' ölçekleriyle küçülür..." (*BİLGELİKLER DENEDİM*, s.9, 2000).

"Şiir kimseden sorulmaz" dedim, ama Mine Ergen de doğrusu iyi sormuş!.. Diyelim, yerli yabancı, her kafadan bir "ses" çıktı!.. Kırk beş elli yıldır, az az benden de. O zaman yukarlara aldıklarımı aşağıda tamamlamaya çalışırım, işte:

Şairlerini bitirmiş ülkelerin ateş'leri, su'ları, toprak'ları da olmazdı. Oralarda yalnız, "acı duman"lar tüterdi...

Şairler, yalan yanlış "cennet"leri, "cehennem"leri değil, bu dünya insanlarını yaşar, yaşatırlar. Tanrı'ya kafa tutuşları bu nedenledir.

Şiir, tüm yazın türlerinin özsuyu... şair de, o "su"yu iyi kullanandır...

Beyni "arabistan", yüreği "selanik" olanlardan, etkileyen çağdaş şair çıkmaz...

Peki, "ne olduğu ne ettiğinden belli" şiir'de şunlar olabilir mi?

Ç ı k t ı Kapı açıktı / Abdül'ü düldül'e bağladım / Hamit çıktı...

D e c c a l Sakalını yüzüne yuva yapıp çoğalmış / O, kara yapısıyla insan değil / Yaşayan Deccal'mış...

O m a r Tahta at / Bana Sümerleri Hititleri anlat / Aztekleri Vikingleri Aborjinleri / İ'lerini sil ya da tüm sözcüklerin çağdaşlık adına / Sırtüstü yat.

Şiirin tuzakları arasında olan "uyak" vazgeçilmezliği gibi, şiirimsi "fantazi"ler, "slogan"lı dizeler de çoğu şairce kullanılmış, denenmiştir. Renk katan bir süs, bir bildiridir onlar...

Ha, şimdi, "nerede, nasıl yazıyorsun"a geleyim.

Şiir saydıklarımı da, saymadıklarımı da ben, ayakta, otururak, uykulu, uykusuz, nasılsam yazarım. Bulabildiğim "zaman" önemlidir benim için, "yer" değil. Ve hemen notlayamamışsam, en azından, bulunmuş güzelim dizeleri unuturum. Bir de doğal olarak sayrılık ve silah insana şiir yazdırmaz, onu biliyorum...

Genç şair adaylarına gelince: Şair olmak kolay değildir, o adı takınmak da kolay olmamalıdır. Onlara şunları öneririm: Şiire nasıl olsa çocukken başlarsınız. Ne ki gelişim için çok ve değişik okuyun, sürekli yazıp defterlerinizde, dosyalarınızda bekletin. Önce yılda bir, sonraları üç yılda bir gözden geçirin. Onların arasında eskiyenleri, çürüyenleri göreceksiniz, seçin, kıyın, atın onları... Okuduklarınızın, dinlediklerinizin şiirlerini bilerek ve içtenlikle izleyin, dize dize altlarını çizin ve korkmayın, etkilenin... Eleştirin, özeleştiriden uzak durmayın. Ama bilinçle, iyi dileklerle... Yaşamı biçimlendirin, yenileyin, gerçekleştirin. Dün'ü bugün'e bağlayın, bugün'ü dün'le de yorumlayın... Birey özelliklerinizi ve niteliklerini toplumsalla buluşturun, birleştirin, İnsan gerçeğine ulaşın. Okullarıyla, akımlarıyla ülkenizin ve dünyanın yazınını, şiirini yakından izleyin. Ne var, "taklit"i başarı, kendinizi başaşağı saymayın. Aslınızı ve halkınızı, Tarih'i ve çağınızı unutmayın... İyi ürün iyi birikimden çıkar, hep anımsayın, anımsatın...

Ahmet Necdet
Bir Can Yongasıdır Aşk
İnsancıl Yayınları, 5.000.000 TL.

VLADİMİR MAYAKOVSKİY (1893-1930)

SOVYET PASAPORTU ÜZERİNE ŞİİR

Kurt gibi
hırlardım
bürokrasiye.
Belgeye saygı
duymuyor birey.
Bin lânet, ne varsa
kâğıt diye.
Öyle de olsa
bu farklı bir şey...
Kompartımanlar
ve kamaralar
önünden şık bir
memur
geliyor.
Benim de kırmızı
kimliğim var,
pasaportlar
takdim
ediliyor.
Kimi pasaporta
sıcak duygu.
Kimine ise
kayıtsız kalan,
Saygıyla alır
bir pasaportu
iki ingiliz
aslanı olan.
Gözüyle amcayı
yercesine,
pohpohu elden
bırakmaksızın,
alır bir bahşiş
alırcasına
kimliğini
amerikalının.
Polonyalıya,
bir keçi gibi.
Polonyalıya,
gözler fal taşı,
bakar hödük bir
polis misali,
bu yeni coğrafya
şeytanın işi?
Ve hiç çevirmeksizin
kellesine
Ve hiçbir
duygu
hissetmeksizin,
danimarkalının
kimliğini
alır ve
ne hâlse
isveçlinin.
İşte,
sanki
yanıverdi
birden,
çarpıldı
beyefendinin ağzı.
Şimdi
alıyor memur bey
benden
o kırmızı renkli
cüzdanımı.
Alıyor,
bir bomba
alır gibi,
iki yanı keskin
bir ustura
ve çıngıraklı,
20 dilli
uzun bir yılan
alırcasına.
Hammal bu,
çok anlamlı
göz kırpar,
taşır yükünüzü
bedavaya.
Jandarma
hafiyeye
kuşkuyla bakar,
hafiye
jandarmaya.
Jandarma tarafından
zevkle niçin
kırbaçlanır,
gerilirdim haça,
Sovyet pasaportum
olduğu için,
bakıp ondaki
orak-çekice.
Kurt gibi
ulurdum
bürokrasiye.
Belgeye saygı
kalktı peyderpey.
Bin lânet, ne varsa
kâğıt diye.
Öyle de olsa
bu farklı bir şey...
Pasaportumu
çıkarıyorum
paçamdan,
paha biçilmez eşya,
yoktur eşi.
Okuyun,
kıskanın,
deyin ardımdan,
Sovyetler Birliği'nin vatandaşı.

1929

Türkçesi:
Kanşaubiy Miziev / Ahmet Necdet

BERRİN TAŞ'IN ÜÇ ŞİİRİNİN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİ

Çeviren: Anıl MERİÇELLİ

Çocuk... Oyun... Kuş...

Güneşli bir kıyıda oturuyorum
gözlerimden uzun yıllar akıyor
çiçek kokuları duyuyorum
yemyeşil biliyorum ağaçları

uzaklardan çocuk şakımaları geliyor
ah... kuşlara sapanla taş fırlattı biri
oyun sanıyor bu küçük başarıyı
yer sarsılıyor içimde

Child... Game... Bird

I am sitting at a seaside full of sun shine
Long years flow from my eyes
I smell flowers scents
I know the trees are deep green

The voices of children come from far away
Oh! One of them threw a stone to the birds
He thinks this small success is a game
There is an earthquake inside me

Bir Kenti Ağlıyorum

Rimbaud

Dün gece yıldızlarda Rimbaud'u aradım
onu bulabilseydim
yalnız değilsin diyecektim
ben varım

Dün gece yıldızlarda Rimbaud'u aradım
onu bulabilseydim
seni anlıyorum diyeceklim
bir şairin yüreği neden ağrır biliyorum.

Bir Kenti Ağlıyorum

Rimbaud

I sought Rimbaud among the stars last night
If I could find him,
I would say, "You are not alone
I am with you.

Last night I sought Rimbaud among the stars
If I could find him,
I would say, "I understand you
I know why the heart of a poet aches.

Bir Siyah Karanfil

Dudaklarımla dudakların arasına
bir siyah karanfil girdi

bir siyah karanfil
gözlerimle gözlerin arasında

bir siyah karanfil
neşesini yitirmiş yakıcı alev

bir siyah karanfil
aramızda duruyor

Karanfil Alevleri

A Black Carnation

Between your lips and my lips
lies a black carnation

a black carnation
between my eyes and your eyes

a black carnation
lost its joy
burning flame

a black carnation
stays between us

KADININ SORUNLU GÜZELLİĞİ

Ali FİL

Sanıyorum kadın güzelliğini kadın cinselliğinden ayrı tutan bir kültür yoktur. Katı dinsellikle örtülü kültürlerde ise kadın güzelliği neredeyse tümüyle kadın cinselliğine (gerçekte erkek cinselliğine) indirgenmiştir. Günümüzde kamuya açık alanlardaki kadın heykellerinin yok edilmesi gereken nesneler olarak görülmesi, kadına bu türlü bakışın bir yansıması olarak görülebilir.

Kültürel kaynaklara doğru gidersek, gerek Batı'da gerekse Doğu'da cinsellik-kadın ilişkisi bir dönemde hep bir "tanrısal güzel" görünümünde karşımıza çıkıyor. Özellikle dinsellikle örülü sanat, bu "tanrısal güzel" imgelemiyle belirgindir. Batı'da kiliselere resmedilen kadın bedenlerinin cinsellik anlamı taşımadığı. Hıristiyanlıkta insan bedeninin kutsal olduğu söylenir. Belli ki Meryem'in resmedilmesiyle başlamış bir süreç, çünkü dinsel kimliğinden ötürü Meryem bütün Hıristiyanların doğal anası sayılıyor. Diğer kadın bedenlerinin Meryem'in büründüğü kutsal ışığa bürünmesiyle Hıristiyanlık kültüründe insan bedeninin kutsallığı daha da vurgulanmış oluyor. Melekler, İsa figürleri, göksel ışıklar; atmosferi ne denli tanrısal kılsa da fresklerdekiler erkek ressamlarca çizilmiş ve neredeyse kusursuz kadın bedenleri, üstelik de insan bedeninin kutsal olduğunu tanrı ağzından söyleyen bir kültür adına. (Sorun sanıyorum şurada, dinsel resmin yorumunu dinsellik içinde kalarak mı yapmalıyız, yoksa sanat yapıtının insana ve topluma değgin neyi ortaya koyduğuna göre mi?)

Batı ortaçağının "tanrısal güzel"ine denk düşen, bir durumu bizde de en iyi Divan edebiyatı örneklemektedir. Edebiyat tarihçilerine göre Divan edebiyatındaki sevgili beşeri değil, tanrısaldır. Osmanlıda insan resmi yapılması bile dinsel bir yasakken saray çevresinde şiirinin erkek egemen bir şiir olduğu her halinden belli olsa da, kadın güzelliği söylemiyle tanrıyı övmesi bizce, konumuz bağlamında, kendini en açık eden yanıdır. Divan şairinin ekonomik ilişkiler bakımından tümüyle teokratik yapıya, saraya bağlı oluşu sevgili anlayışını da tümüyle dinsel bir çerçeveye oturtmasını gerektirmiş olmalı. Dinsel kültürün sevgiliden söz etmenin başka türlüsünü yasakladığı bu şiirde tanrısallık, kadından söz etmenin aracı gibi gözükmektedir. Diğer bir deyişle Divan şiirinde kadın (sevgili) araç değil, amaçtır. Bitmek bilmeyen, yinelemelerle kalıp özelliği (maznun) kazanan en uçta güzel nitelemelerinin yöneldiği kadın algılayışı ise duyguları olabildiğince incelmiş "kadınsız" bir erkeğin özlemini çektiği sevgiliye sesleniş gibidir. Ancak toplumsal yaşam buna yer açmadığı içindir ki, gerçeklikten kopuk, baskılı toplumsal ortamın yeşerttiği "hastalıklı" diye nitelenen bir aşk algılayışı olarak gözükmektedir.

Kadın güzelliğini kadın cinselliğiyle dillendirmenin en belirgin görünümlerine dinselliğin egemenliğini daha çok duyurduğu dönemlerde ve örtülü biçimlerde rastlansa da söz konusu indirgeyişin insanlığın cinselliğe yaklaşımında genel bir eğilim olduğunu söylemek çok yanlış olmamalı. Bu eğilim çok değişik görünümlerle, birçok koldan geçmişe doğru izleri sürülebilir kültürel materyaller olarak günümüze gelmiş bulunuyor. Sapho'nun şiirleri bir kadın tarafından yazılmış olsa da kadın bedeni-cinsellik ilişkisini en açık eden şiirlerdendir. (Fakat bu şiirler sanat yapıtı kategorisinde değerlendirileceğinden bir indirgemeden değil de bir eğilimden söz edilebilir.) Tarihin bir döneminde Aphrodite gibi dişi tanrı yorumlarıyla (yontu, resim) hep güzellik-cinsellik-tanrısallık ilişkisini sürdüren bir eğilimin izlerine ise ayrı kültürlerde ayrımlı biçimlerde rastlanabiliyor. (Hıristiyanlıktaki kutsal güzel'in de kaynağını sözü edilen bu dişi tanrı yorumları oluştursa gerek.)

Bütün insanlık geçmişimize baktığımızda kadına değgin oluşturduğumuz cinselliğe dayalı güzellik kültürü pek de kadını eşit özne olarak kabul eden bir kültür gibi gözükmemektedir. En azından yazılı ya da somut olarak belgelenebilir zamandan beri böyle. Günümüzde de erkek egemen yapının ve bunun daha da donuklaşıp işlevsizleşmiş görünümü olan dinselliğin, kadının güzellik tarihini yazmayı sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Fakat anamalcı toplumda dinsel-feodal değerlerin yaşam bulması, onların durmadan alınıp satılabilir olmalarıyla olanaklıydı. Bu nedenle dinsel-feodal kültürün sunduğu, örtülü bir cinsellikle güzelliği dillendirile gelen kadın kimliği günümüze egemen toplumsal düzenin çok işine gelmiş olmalı. Kadınlar, kendilerini kişi yerine koymayan eski toplum yapısını eleştirecek, yine kendilerini birer nesne olarak pazara sü-

ren kapitalist ilişkileri, yeni toplumun kendilerine sunduğu kendi bedenlerini istedikleri gibi kullanma hakkı olarak göreceklerdi. "Demokratik" toplumda kimseye zorla bir şey yaptırılmaz, yalnızca her şeyin koşulları oluşturulurdu. Hatta koşullar öylesine oluşturuldu ki, kadınların büyük bir çoğunluğu kendileri için "güzelleştiklerine" bile inanır oldular. Ezici çoğunluğun belki böyle sorunları hiç olmamıştır, daha çok günümüz kadıncı örgütlerinin işidir böyle kadınca bir temellendirme. Bundan yüzyıl önce dünyanın büyük bir kısmında giyim ve takı dışında süslenmek için özel bir neden gerekebilirdi. Süslenmek / güzelleşmek kadın için artık günlük yaşamda sıradan bir şey durumuna geldi. Günümüzde ruj tazelenmeden bakkaldan ekmek almaya dahi gidilmez oldu. Kadının neredeyse her aynaya bakma fırsatı bulduğunda makyajını tazeleme gereksinimi duyması, nasıl bir nedenden kaynaklanıyor? Bizce kadın, özel durumlar dışında, bunu kendisi için ya da erkekler için yapmıyor. Alışkanlıkla yapıyor, yani koşulların yerleştirdiği gibi kadın cinsiyetine belletildiği ve öğretildiği gibi. Genelde kadınlar erkekler için, süslendiklerini sanırlar, biraz feministlik bilenleriyse kendileri için süslendiklerini söylerler. Her iki durumda da kadının kişi olarak kabullenilmediği feodal zamanlara göre şimdiki aynı kadınlık durumuna açıklama getirmiş olurlar. Öte yandan kadınların böyle tartışmaları "demokratik" toplum adına iyidir, dinsel-feodal toplumun bastırarak hastalıklı bir çizgiye eğdiği güzel olma çabalarını kararlılıkla sürdürdüklerini gösterir. Üstelik sakat kalma, maddi yoksunluk ve kendi bedenine yabancılaşma pahasına 27 Mayıs 2003 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden güzelleşme sorunuyla ilgili şu tümcelere bakalım. *"İnce bir boyun için takılan halkalar, ince bir bel için katlanılan kaburga eksiltmeler... Her dönemin kendi tanımı içinde şekillenen güzellik kavramı, artık yıllık 160 milyar dolarlık ciroya sahip küresel bir endüstriye ismini veriyor. (...) Küresel güzellik endüstrisi her yıl yüzde 7 büyüyor. Gelişmiş ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla büyüme oranlarını bile geride bırakan bu tablo içinde, lider kozmetik firmaların giderek katlanan kârları da dikkat çekiyor."* Yazıda güzellik pazarıyla ilgili çok şey var. Biz bir kısmını daha özetleyerek almakla yetinelim. Amerikalılar güzelleşmeye (her yıl artarak) eğitimden çok harcıyormuş. Psikolog Nancy Etcof'a göre, güzel görünmek kadınların en etkili özelliğiymiş. Aynı psikoloğa göre bu özellik sosyal statüye, paraya hatta aşka bile çevrilebilirmiş.

Son tümceler bir psikoloğun saptaması gibi verilmiş, günümüz toplumu kadına başka bir seçim yapmanın olanağını tanıyormuş gibi. Bir sosyolog da şu saptamayı yapabilirdi: *"Güzelliğin sosyal statüye, paraya ve aşka çevrilebilir olması, kadınların* cinselliklerinden kaynaklanan değerlerini, pazara sürme becerilerine bağlı." Doğal ki, böylesine saptamalar günümüz medyasını yaratan koşullarla çalışacaktır. Yığınsal medyanın, kadını meta pazarının dışında tutmasına olanak yok, pazar ilişkilerini geliştirici, pekiştirici işlevine aykırı düşer.

Dinsel-feodal toplumda güzellik, kadın doğasının bir özelliği iken şimdi satın alınabilen, sosyal statüye, paraya, aşka çevrilebilen bir şeydir. Dinsel-feodal toplumda kadın güzelliği erkek egemen topluma göreyken, şimdi kadının elinde bir güç gibi görünüyor. Bir güç gibi görünüyor, çünkü doğanın verdiğiyle yetinmeyen, meta ilişkilerini geliştiren bir güzelliktir söz konusu olan. Pazar ilişkilerinin kadının cinselliğinden kaynaklanan böyle bir değer yaratması, eski toplumla karşılaştırıldığında kadının kendini daha bir özneleşmiş görmesine yol açtığını da söyleyebiliriz. Gerçekte, pazar ilişkilerine göre belirlenen değerlerin nesneler dünyasını oluşturduğunu ise hepimiz biliyoruz.

Geçenlerde, tanışıklığım olan saçları acı kırmızıya boyalı bir kadına sormuştum: *"Doğal olarak güzel olan kadınlar neden sürekli bu güzelliklerini örtecek denli makyaj yapıyor, saç ve tırnaklarını olmayacak renklere boyuyorlar."* Hiç tahmin edemeyeceğim bir yanıt gelmişti. *"Kadınlar eşlerinden, çevrelerinden ilgi görmediklerini düşündüklerinde özgüvenlerini yeniden kazanmak için çoğu zaman bu yola başvuruyor."* Bu tümcenin çok içtenlikli bir özeleştiri taşıdığını da fark ettim o anda. Kadınların erkeklerden sürekli bir ilgi beklentisi içinde olmaları kadın cinsiyetine özgü bir içgüdü müydü? Erkeğin karşı cinsiyetin ilgisine gereksinimi daha mı azdı? Kuşkusuz, bu sorulara verilecek yanıtlar kadın-erkek ilişkisinin, dolayısıyla da günümüze egemen cinsiyete dayalı toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde önemli rolü olacaktır. Soruların altını çizmekle kalmayıp şu özgüven-süslenme ilişkisine de bir bakalım. Günümüz kadının kendini rahat duyumsamasında kendisine belletildiği gibi süslenmesinin payı yadsınamaz. Kadın özgüvenini yitirdiğinde ise süslenmesinde radikal bir değişiklikle yeniden ilgi çekerek özgüvenini kazanmayı deneyebilir. Belki de çevremizde kırmızı saçlı, lacivert tırnaklı kızların gitgide çoğalması bundandır. İlkin lise yaş grubunda gözlemlenen bu gibi süslenme eğilimi, gitgide öğretmen, doktor, akademisyenlerde de yaygınlaştı. Ve, bu kadın tipiyle, Cumhuriyetin 80 yılda yarattığı çağdaş kadın diye övünülüyor. Bir televizyon kanalında manken dedikodularından program yaparak yaşamını kazanan biri geçenlerde yine televizyondan -nereden bulmuşsa- şöyle demişti: *"İşte sabahın bu ilk saatlerinde gördüğün, o güzel kadının gerçek hali."* Özgüvenini, süslenerek ayakta tutan bir kadının böyle bir sözle kağıttan ev gibi çökmemesi olası mı?

İKİ KAPI

I
Kaybettim sevincimi
İki eski kapı arasında
Yabanıl bir ormanı hatırlatıyor
Bu ıssız, karanlık yol bana
Ne güneşin aydınlığı görülüyor buradan
Ne de yıldızların geceyi aydınlatan parıldayışı

II
Kocaman ağaçların yaprakları gibi
Tabaklar, tepsiler, bardaklar...
Yıkamakla bitmiyor
Bulaşık suyunda can çekişen düşlerim
Usul usul ağlıyor
Temizlemek mi
Temizlemek imkansız onları
Koca bir orman
Nasıl temizlenir çürümüş yapraklardan

III
Gözlerimde donmuş bir sağanakla
Her akşam uzanırken o kirli tabuta
Öldürüyorum ellerimi
Öldürüyorum gözlerimi
Başka türlü nasıl kabullenirim
Duyarsızlaşan bedenime
Çaresiz ihanetimi...

IV
Her şafak
Hani savaşta yağmalanan kentler
Dumanları henüz tüten
Yıkıntılar arasından
Nasıl onarırsa kendini
Bedenime yapışan yalnızlıkla beraber
Toplamaya çalışıyorum
Parçalanan evrenimi

Dilek YILMAZ

Zamanımızda sade kadın derseniz, yoksun, yoksul, bakımsız kadın akla gelir oldu. Sade sözcüğü neredeyse helvayla birlikte anılınca olumsuzluk içermiyor günümüzde. Felsefe, şiir... okuyan; tutarlı, derinlikli bir dünya görüşü ve yaşayışı olan bir kadının yüzünün, saçlarının, giyiminin yapay bir şeyle örtülmemesidir oysa bizim anladığımız kadın sadeliği. Kendi doğasını geri itecek denli süslenmeyi (değiştirmeyi) özsaygısızlık görmesi bile başkalarında olsa olsa saygı uyandırır. Öte yandan bu kadının güzelliğini günümüzün Pazar toplumunda paraya ve "aşka" çevirmek olanaksıza yakındır.

Dinsel-feodal yapıdan erkeğinin nesnesi olarak devralınan kadın cinsiyetinin, günümüzde pazar ilişkilerinin bir metası haline gelmesi çok şaşırtıcı olmamalı. Asıl şaşırtıcı olan, belli bir eğitim almış ya da her türlü maddi olanağı olan kadınların ezici bir çoğunluğunun özgürce kendi bedenlerinin sahipleri olduklarını sanmaları.

SANATIN GÜZELLİĞİ

Erhan TIĞLI

Sanatın temeli güzelliktir. Sanatçı güzelden, güzelliklerden söz etmese bile, güzel yazmak, güzel anlatmak zorundadır; yoksa yaptığı sanat olmaz. Ahmet Hamdi Tanpınar, güzelin en büyük özelliğinin *"her an yeni gibi görünmesinde, her an bizi kendisine ve kendisinde uyanmaya zorlamasındadır"* diyerek onu yenilikle bağdaştırır. Güzel yeni gibi görünmeli, eskiden yapılmış olsa bile, yeni kalabilmelidir.

Güzelin bir başka özelliği de doğal olmasıdır. Yapma güzelliğin yapmacıklığı, sahteliği önce farkedilmese bile bir gün ortaya çıkar, yaldızları dökülür. Alışkanlık güzeli görmemizi engelleyebilir ya da bu yüzden güzelliği (güzellikleri) farketmeyebiliriz. Sanat işte burada ortaya çıkar ve güzeli dikkatimize sunar, hatta olduğundan daha güzel yapar. Üniversitede okurken, o zaman çıkan *Hayat* dergisinde güzel bir cami resmi gördüm. *"Bu güzel cami nerde acaba? Bir bakayım da uygun bir zamanda gidip göreyim"* dedim. Resmin altına bakınca o caminin, önünden her gün geçtiğim Şehzade Camii olduğunu görmeyeyim mi... Sanatın özelliği, güzelliği burda işte...

Maksim Gorki'ye göre, *"Çevremizi saran ve bize karşı bunca acımasız olan doğada güzellik yoktur; güzellik insanın, ruhunun derinliklerinden kendi başına yarattığı bir şeydir."*

Doğa güzeldir, ama güzel bakmasını, güzelliğini görmesini bilirsek. Kimi insanlar doğal güzelliklere sırtlarını dönerek otururlar. Kimileri de burya kaç apartman sığar diye düşünmekten güzelliklerin farkına varamazlar. Doğayı kirletmekten, doğal güzellikleri yok etmekten özel bir zevk duyanlar bile vardır...

Paul Valery, *"Güzel olan hiçbir şey özetlenemez"* diyor.

Profesör İ. Hakkı Baltacıoğlu'na, *"Hocam, şu çok övdüğünüz Sultanahmet çeşmesinin güzelliğini bana kısaca anlatır mısınız?"* diyen öğrencisi, ondan şu yanıtı alır: *"Sen hiç sevdin sevildin mi? Hayallere dalıp şiir yazdın mı, sabahlara kadar kitap okuduğun oldu mu?"*

Öğrenci bunların hepsine *"Hayır"* der.

Bunun üzerine Baltacıoğlu içini çeker, *"Öyleyse boşuna uğraşmayalım"* der. *"Ne ben sana onun güzelliğini anlatabilirim ne de sen anlayabilirsin."* Sanat da güzellik de aşk ister. Aşk olmayınca meşk olmaz. *"Güzelliğin on par(a) etmez / Bu bendeki aşk olmasa"* Aşık Veysel.

Yaşar Kemal, *"Her yaratığın bir güzelliği vardır, bir güzel yanı... insan soyunun güzelliği alınterindedir"* diyor *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* da. Bedri Rahmi Eyüpoğlu, güzelin işe yaramasını istiyor: *"Ben güzele güzel demem / Güzel faydalı olmalı / Güzel dediğin işe yaramalı / Kadın mı? hamur yoğurmalı / Çocuk doğurmalı / Ağaç mı? Meyve vermeli / Çiçek mi? Kokmalı / Bayramdan bayrama neyleyim güzeli / Güzel dediğin her Allahın günü / Yanı başımızda olmalı / Yağmur misali hem gözümüze, hem gönlümüze / Hem toprağımıza yağmalı / Güzel dediğin yağmur misali hepimizin olmalı."*

Cahit Sıtkı Tarancı güzelden hareketlilik, canlılık istiyor:

"Kadın raksederken güzeldir"

"Neyleyim seni kartpostal manzara / Rüzgarın yok o yerin havasından /../ Geyik dağdan dağa atlarken güzel/ Nar dalında diş diş çatlarken güzel..."

"İnsan sevince sevdiği şey kadar güzel" diyen Fazıl Hüsnü Dağlarca, *"Neden herkes güzel olmaz / Yaşamak bu kadar güzelken?"* diye soruyor.

Nedim, sevgilisinin kusursuz güzelliği karşısında deli divane oluşunu kınayanlara kızıyor, onu görünce nasıl bahane bulacaklarını merak ediyor: *"Benim cününuma âya nice bahane bulur / Bakan periveşimin hüsn-i-bi-bahanesine"*

Celal Sılay, sevgilisinin güzelliği karşısında, *"Yıldızlar görse bendeki güzelliğini / Birer birer düşerler içimdeki denize"* demekten kendisini alamıyor. Mehmet Kemal Kurşunluoğlu ise, *"Anladım dünya güzel olmalı / Atılan her adımın bir maksadı var / Ama atılan adım adım olmalı"* diye seslenıyor...

Enmund Spencer'e göre, *"Güzellik, insanoğlunun kendi türünü çoğaltmak için keyifle yuttuğu bir zekadır."*

Sokrates bir öğrencisine güzel nedir diye soruyor. Öğrencisi onu şöyle yanıtlıyor: *"Güzel, hiçbir zaman, hiçbir yerde, hiçbir kimsenin gözünde çirkin olmayandır."*

DEVRİM'DE

En zenci başkaldırım bu;
Herkesin bir şarkısı olacak
Büyük harfle yazılan bir devrimde
Tek damlamızı ziyan etmeden seveceğiz
Birbirimizi

Kimseler gitmeyecek bir yere
Hiçbir yaprağı işaretlenmeyecek takvimlerin
Yazlar karpuzsuz ve denizsiz kalmayacak

Som mavi olacak gökyüzü
Ertelenmeyecek siyahla ve şemsiyeler
Yırtmayacak yağmuru

Unutacağız sevgilim
Kulaklarımıza yapışmış
Yıkık kentlerin ezgilerini
Adımız esmer denizlere dökülecek

Seni en çok devrimde öpeceğim
Sevgilim, dilim hazla boşalacak ağzına.

Memet TAYAK

Atalarımız, "*Güzele bakmak sevaptır*", "*Güzelliğe kırk günde doyulur, iyi huya kırk yılda doyulmaz*" "*Çirkinle bal yeme, güzelle taş taşı*", "*Güzelliğine güvenme. bir sivilce yeter, zenginliğine güvenme, bir kıvılcım yeter*" demişlerdir. Güzeller kervanının devecisi olmak isteyen Karacaoğlan, "*Güzelin kıymeti bin altın değer / N'etmeli güzeli huy olmayınca.*" "*Güzellerde eda olur, naz olur / / Güzelin koynunda sabah tez olur*" dizeleriyle güzelleri, güzellikleri anlatıyor.

Neyzen Tevfik, dünyaya güzel sevmeye geldiğini belirtiyor:

"*Düşeli derd-i firakına sevdaya. neye Müptelayım, deliyim, sınmişim esrar-ı neye Feleğin kahpe başında paralansın parası / Ben güzel sevmeye geldim. değil ekmek yemeye.*

Güzellik bir sanattır, sanat da bin güzellik. İkisi de aşkla yeşerir, çiçek açar, meyvaya durur. Yaşamımız onlarla güzelleşir. anlam bulur Dünyayı güzelleştirmeye çalışan sanatçılarımızı destekleyelim. El ele verip yaşamayı güzelleştirelim.

ALMAN EDEBİYATI'ndan Georg Christoph Lichtenberg 1742-1799

Bülent KUTLU

Hayatı ve Eserleri

Lichtenberg, 1 Temmuz 1742'de, küçük bir ülke olan Hessen-Darmstadt'ın başkenti, Darmstadt'ın yakınlarındaki Ober-Ramstadt'ta doğmuştur. Ailenin 17 çocuğu olan Lichtenberg'in babası bir köy papazıdır. Çocukların on üçü bebek yaşlarında ölmüştür. Lichtenberg de, çocukken geçirdiği bir kaza sonucu kambur kalmıştır.

Baba Lichtenberg, şehir vaizliğine atanınca, aile; 1745 yılında, Darmstadt'a taşınır. Bu görevden sonra, baba Lichtenberg, ülkenin en yüksek din görevine atanır. Edebiyat, müzik, matematik, fizik, astronomiye meraklı olan baba Lichetnberg, 1752'de ölür. Lichtenberg aynı yıl liseye başlar. Derslerinde başarılı olur. Edebiyata ve matematiğe olan ilgisini geliştirir ve arkadaşlarına matematik konlu konferanslar verir.

Liseden sonra, anne Lichtenberg, burs için devlete başvurur. Burs başvurusu kabul edilir ve Lichtenberg, 1763'te, Hannover Prensliği'ndeki Göttingen Üniversitesinde eğitime başlar. Üniversitedeki ilk yılında, kendisinin; müsvedde, çöp, karalama ya da düşünce defteri diye tanımladığı not defterini tutmaya başlar. Yazar, tuttuğu bu notlara, su birikintisi, pislik, dağınıklık gibi yakıştırmalarda bulunmuş ve bu notlar'ın "Beş paralık doğrular" olduğunu savlamıştır. Bu defterler; bilimsel ve bireysel nitelikli notlar, şiirler, fıkralar, okunacak kitap listeleri, çeşitli yazarlardan alıntılar, matematik hesapları, çizimler ve çeşitli karalamalar içeriyordu.

Lichtenberg'in üniversitedeki ilk öğretmenleri, Kastner ve Meister'dir. 1766'da, Göttingen'de bir yayınevi ve kitabevi açan Johann Christian Dietrich'le dostluk kurar ve ona yayınevi çalışmalarında yardımcı olur.

Lichtenberg, 1767'de üniversiteyi bitirir. 1770'in ortalarında, iki İngiliz öğrenciyle birlikte İngiltere'ye gider ve burada bir ay kalır. Gezi dönüşünde, üniversitede yardımcı profesörlüğe getirilir. Bu arada, Hannover, Osnabrück ve Stade şehirlerinin ölçümlerini yapmakla görevlendirilmiştir. Osnabrück'te yazar Justus Möser'le tanışmış ve onun evinde, felsefe, doğabilim konulu toplantılara katılmıştır. Lichtenberg 1774'te, Göttingen Bilimler Topluluğu üyesi olmuştur. Aynı yıl, İngiltere'ye ikinci bir gezi yapmış ve burada kurduğu birçok dostluğu *İngiltere'den Mektuplar* adlı eserinde anlatmıştır. Bu eserdeki alaylı yergiler, çok görkemlidir.

Lichtenberg, 1775'te Göttingen'e dönmüş ve önceleri matematik, sonraları ise, doğa bilimleri ve astronomi profesörü olarak çalışmıştır. Üniversitenin asli profesörüdür artık. İngiltere'den getirdiği ders araçlarıyla, bilimsel araştırmalar yapmıştır. Çeşitli uçurtmalarla havadaki elektriği ölçmüş ve kendi adını taşıyan bir elektirk biçimi (figürü) bulmuştur. Üniversitenin ilk fizik kürsüsünün kurucusu olan Lichtenberg, ayrıca, paratoner tekniğini geliştirmiş ve hidrojenin havadan hafif olduğunu keşfetmiştir.

1777'de, *Göttingen Cep Takvimi* adlı, kadınlara yönelik bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Derginin editörlüğünü üstlenmesi dışında, 22 yıl boyunca, bu dergiye 230 makale de yazmıştır. Bu makaleler arasında; yergiler, kitap tanıtımları, batıl inanışlar, moda, düğün hazırlıkları gibi konuların yanı sıra, ressam Hogarth'ın gravürleriyle ilgili açıklamalar da vardır.

Zamanın ünlü fizyonomisti Lavarter'in; insan kişiliğinin, yüze bakılarak okunabileceği savı "Fırtına ve Coşku (Sturn und Drang)" akımının da ilgisini çekmişti. Lichtenberg, bu sav üzerine, derginin 1778 yılındaki sayılarından birinde, *Fizyonomlara Karşı, Fizyonomi Üzerine* adlı bir yazı yazar. Bu yazı çok ses getirir.

Lichtenberg'in, o dönem için yeni sayılabilecek ruhbilim araştırmaları da vardı. Ona göre, beden, ruh ile dünya arasında yer almakta ve her ikisinden etkilenerek, onların izini taşımaktaydı. Psikoloji alanındaki notları, çağdaşı Georg Forster'in içgözlemleri kadar, ayrıntılı ve kapsamlı değilse de, bilinçaltının işlevi, rüyaların önemi, eğitimin rolü gibi konularda, çağının çok üstündeydi. Yazar, çağdaşı olan Voss'un, güzel yazı yazma işi (Ortografi) konusunda yaptığı buluşlar hakkında bazı yergiler de yazmıştır.

Lichtenberg, 1777'de, Maria Dorothea Stechard adında, 13 yaşındaki bir kızla tanışır. Lichtenberg'den okuma yazma öğrenip, ev işlerine bakan bu kız, 3 yıl sonra, onun evine taşınır ve birlikte yaşamaya başlarlar.

Lichtenberg, 1780'de, Georg Forster ile birlikte *Göttingen'in Bilim ve Edebiyat Dergisi* adlı bir dergi yayınlamaya başlarlar. Dergi, bilimsel, ancak herkesce anlaşılan bir dergi olmasına karşılık başarılı olamaz ve kısa sürede kapanır.

1782'de, Lichtenberg'in papaz takdissiz karısı, genç yaşta ölür. Yazar oldukça sarsılır. 1784'te, yine toplumun alt kesiminden gelen, Margarethe Kellner'i yardımcı olarak evine alır. Bu olay, Göttingen'de skandal olarak değerlendirilir. 1786'da, Georg Cristoph doğar. 1788'de, saray danışmanlığına atanır. 1789'da, kızı Luise doğar. Aynı yıl, Lichtenberg, ağır bir hastalık geçirir. Çocuklarının ve karısının geleceğini sağlamlaştırmak için, karısıyla, kilise nikahıyla evlenmeyi kabul eder. 1781'de oğlu Christian Wilhelm doğar. 1793'te, Londra'daki "Royal Society" ye üye seçilir.

1794'te, Hogarth'ın gravürleri üzerine yazdığı eski yazılarını derlemeye başlar. *Hogarth'ın Gravürlerinin Ayrıntılı Açıklaması* adını alan eser, 1799'da tamamlanır. Bu eser Hogarth'ın yapıtlarının en etkileyici yorumlarından birdir. Lichtenberg ayrıca, *Alman Romanı Üzerine* adlı bir eser yazar. Bu eser, Lavater ve onun konuşma biçimine yönelik eleştiri getiren bir eserdir. 1795'te, kızı Auguste Friederike doğar. Aynı yıl Petersburg Bilimler Akademisi'ne seçilir. 1797'de, oğlu August Heinrich doğar.

Lichtenberg'in son yılları umutsuzluk içinde geçer. Kendini, edebi eserleri okumaya verir. Sık sık hasta olur. Zaten bir hastalık hastası olan yazar, bu hastalıklardan çok etkilenmektedir. Giderek içine kapanan yazar, 1799 başlarında yatağa düşer. 24 Şubat'ta ise, Gottingen'de zatürreden ölür.

Aforizmalar:

Aforizmalar, gerçek bir günlük şeklinde yazılmıştır. Birçok bilgi ve gözlem, doğrudan doğruya yazarın bakış açısını yansıtmaktadır. Ancak tümü, olağanüstü ayrıntılar ve karşıtlıklar üzerine kuruludur ve yazarın psikolojisinin ürünüdürler. Lichtenberg, bu yapıtında, bilinçli yergici, ama yavanlığa düşmeyen bir ahlakçı olarak görünür.

Aforizmalar'da, insan doğası üzerine, felsefi birtakım düşüncelerin de izlerini görmek olasıdır. Deha üzerine, zeka ve bilim üzerine, Tanrı ve ruh üzerine, iyilik ve kötülük üzerine, duyumların göreceliği üzerine pek çok düşünce vardır. Diğer bazı gözlemleri ise; psikoloji, ahlak, politika, edebiyat ve estetik üzerinde yoğunlaşmıştır.

Lichtenberg, gördüğü ve tanık olduğu olayları, anekdotlar şeklinde ayrıntısıyla anlatmaktadır. Ayrıca, rüyalar ve onların yorumları üzerinde de ayrıntısıyla duran Lichtenberg, bilgece özdeyişler ve kendi yaşam deneyiminin ürünü olan formüller geliştirmiştir. Ancak, sistematik bir düzenden yoksun olduğu için, sezgisel ve karmaşık bir duyarlılığı açığa vuran *Aforizmalar*'daki düşüncelerin, aynı zamanda, anlamlı bir esnekliğe sahip oldukları söylenebilir. Bu nitelikler, Lichtenberg'i, büyük Fransız ahlakçılarına yakınlaştırmaktadır.

Sanatı

Lichtenberg, eserlerini daha çok özdeyişler şeklinde yazmıştır. Yaşadığı dönemin çekişme konularıyla ilgili yergiler yazmıştır. Onun yergilerinde, kuşkucu bir ruh baskındır. Mizahi ve yergi yazıları dışında kalan yazıları; Lichtenberg'in, ateşli bir eleştirmen olduğunu ortaya koyar. Psikolojik gözlemlerinde ve araştırmalarında, ilgi çekici özellikler vardır. Ayrıca, o, Alman dilinin en önemli biçemcileri arasında yer alır.

Yazar, "Dahiler kuşağı"na bağlı olduğu halde ve tam anlamıyla bir "Aydınlanma Çağı Çocuğu" olduğu halde; "Fırtına ve Coşku (Sturn und Drang)" oluşumuna katılmamıştır. O, bu hareketin fantastik duygusallığına ve düşsel ya da gerçek, her türlü mistisizme karşıydı. Dünya ve toplum gerçeğinin, bilimsel bir şekilde çözümlenmesinden ve uzun vadeli çalışma süreçleri içinde düzeltilmesinden yana bir düşünür olan Lichtenberg; öznelliğe dayalı olan, "Fırtına ve Coşku" hareketine eleştirilerini yöneltiyordu. Ancak, bu eleştiriler, Rousseau ve Herder gibi hareketin kuramcılarına değildi. Örneğin onun eliştirileri, 12 Eylül 1722'de, bir grubun bir koruya giderek şapkalarını meşe yapraklarıyla süsledikten sonra, el ele tutuşarak, bir ağacın etrafında dans etme saçmalıklarına veya 1773'de, Klopstock'un doğum günü kutlamasında, Wieland'ın eserlerinin yakılması gibi güç gösterilerine yönelikti.

Lichtenberg, din konusunda özgürce düşünebilen birsiydi. Ancak, din dışı bir inanışa da kendisini kaptırmış görünmektedir. Acıları ve çektiği sıkıntılar, sonunda, bir hastalık hastalığı olarak su yüzüne çıkmıştır. Yani, her olayı, inanılması güç sonuçlara bağlamasının nedeni budur. Lichtenberg, edebiyat dünyasını yakından izlemekte ve özellekle Swift, Defoe, Fielding, Sterne ve Smolett gibi İngiliz yazarlarını, toplumu gerçekçi bir gözle inceleyen, eleştiren ve yeren yönleri dolayısıyla, o dönemin Alman yazarlarına üstün görmektedir. Ancak, kendisi, İngiliz mizahçılarıyla çağında yarışabilmiş tek Alman yazardır.

Kant, Lichtenberg'e çok değer veriyordu. Schopenhauer, onda yetkin bir düşünür görmüştü. Schopenhauer'e göre; Lichtenberg, başkalarıyla değil, kendi kendine konuşan bir düşünürdü. Nietzsche ise, Lichtenberg'in *Aforizmalar*'ını; Eckermann'ın, *Goethe ile Konuşmalar* adlı eseriyle bir tutmuş ve bu eser için, Alman düzyazısının hazinesi demiştir.

Kaynakça

-*Aforizmalar* Lichtenberg, Dost Kitabevi, 2000.

-*Dictionnaire Biographique des Auteurs*, Laffont-Bompiani, 1964.

-*Le Nouveau Dictionmaire des Oeuvres*, Laffont-Bompiani, 1994.

-*Filozoflar Ansiklopedisi*, Cemil Sena Remzi Kitabevi, 1976.

Kendini Hissetmenin Farklı Renkteki Çeşitleri

Ruhumuz, her an rengini değiştiren bir bukalemundur. Bazen herşeyi siyah melankolik giysiler içinde görürüz. Düşünceler, beyin odalarındaki sümüklüböcekler gibi, yavaş ve ağır kanlı sürünürler. Keder, acı, keyifsizlik gibi her türlü çirkin Harpya'lar ('Mitoloji de isimleri "Kapıp kaçanlar" anlamına gelen, kadın yüzlü, geniş kanatlı, sivri pençeli, saldırgan kuşlar) hareketlenir ve zavallı yaşam sevincimizi, bilincin bir köşesinden diğerine öylesine fırlatırlar ki; böylesine bir işkenceden sonra o, uysal ve sessiz olur. Sanki hiç dayak yememiştir ve yuhalanmış zavallı bir yazar gibi, soğukkanlı ve gerçek bir sabırotu sabrıyla, her taraftan tokatlanmaya izin vermiştir.

Bir başka kezse, her şey, şiddetli bir fırtınaya kapılır. Ruh, pantolonlarını ve gömleklerini, Vezüv'ün lav ve külünü attığı gibi çabuk çıkarır. Ve her biri, ötekine öylesine uygundur ki, her şey bir kalıptan çıkmış gibidir. Elbette bu yaratma arzusuyla, bazen komşunun birkaç penceresi kırılır. Veya kalp hedef alınmasına rağmen, geceliğe isabet eden birkaç yanlış atış yapılır. Ancak, dehanın tarzı budur. Çevresine vurur. Bu arada bir sineğin öldürülmüş olması veya bir beynin parçalanmış olması, sonuçta aynı kapıya çıkar.

Bir başka zamansa, ruh, bir devlet üniforması kuşanır ve sanki Bucephalus (Büyük İskender'in savaş atı) oradaymış gibi geçit töreni yapar. O zaman, gökyüzü başımıza yıkılır. Yeryüzü de yıkılırsa, her yer harabeye döner. Böylesine yetkin bir şey, savaşta çok olağandır. Veni, Vidi, Vici... Bazı yeni çevirilere göre topları gördüm, uzaklıklarını ölçtüm ve çekilme emri verdim.

Bir başka zaman, yeşil bayrak çekilir. Ruhun o geniş alanı, sevimli bir misafir odasına dönüşür. Gelinip, gidilir, gülünür, şaka yapılır. Her tarafta Rafael yüzleri, Mozartsı harmoniler ve özlemli unutmabeniler vardır. Eski filozoflar arasındaki bir tarikatın, *"En yüksek iyilik"* dediği gibi. Eh! İnsanlar o kadar da aptal değildir.

Ama hişt! Akıl çağında yaşıyoruz ve bu zamanda böyle bir şey olamaz. Bu, dünyevi zamanların sonunda, yeni bir durum moda olmuştur ve bu, tartışmasız hepsinin arasından en güzelidir. Yakub'un merdiveninde (Yakup peygamberin rüyasında gördüğü, yerden göğe uzanan ve meleklerin inip çıktığı merdiven-*Tevrat: Tevkin* 28. bölüm), dürüst kişiler, birkaç basamak daha yukarı çıkabilir. Bunlar oldukça çoktur. Hele ellerinde iyi bir teleskop bulunursa, artık, dünya hiç hesaba katılmaz. Siriüsler, Orionlar, Kategoriler, x. y ve karekökten başka bir şey görülmez. Güneş ışıklarının ilerleyişi ölçülür ve bu ölçüm öylesine yapılır ki, zavallı duygu güçsüzleşir ve körlenir. Bu sırada erkek kardeşi olan akıl, bir yarı-Tanrı gibi, bir yıldızdan diğerine uçar. Bu uğraş yeterince yücedir. Ama ne yazık ki, benzeri göksel yemekler, ölümlü dünyamızı besleyecek kadar yeterli değildir.

Baylar! Şimdi toplayalım! Önce, karanlık melankolik siyah, sonra, parlak karşıt renkler. Daha sonra, yumuşak, sevimli, yeşil ve en sonunda, sade, arı beyaz. İşte, kendinizi nasıl hissettiğinizin tüm renk öğretisi. Bu temel renklerin her birinin, farklı nüansları vardır. Şimdilik, yalnızca ilk 3 türden bazı örnekler inceleyeceğiz ve siyah ile başlayacağız.

No: 1 (Keyifsizlik)

Gerçek bir moda renk. İnsan buna o kadar alışır ki, artık, bir giydiği zaman, bir daha çıkaramaz. Elbette, bu tarz bir takım, biraz dar oturur. Ve dahiyane atılımlar, bununla pek iyi yapılamaz. Buna karşın, hareketler daha fazla okul tarzı kimliği kazanırlar. Oldukça metodik bir tarzda, kendinden memnun bir havaya girilir.

Yüz kasları, sol ve sağda gerginleşir. Devamlı kırışmak isteyen alın, örnek bir şekilde yeniden düzleşir. Tamamiyle komik bir şey söylenmek istenir ve düşünceler, öylesine sanatsal, törpülenmiş gelir ve öylesine bir İspanyol ciddiyetiyle sunulur ki, ağız enine genişlemek yerine, daha çok uzunluğuna genişler ve böylece, her zaman kolayca mezar ve mezar yerlerini anımsatan bir çeşit yarık oluşur.

Aslında, mesleğinde ilerlemiş bir bilim adamına ve hatta bir Stoacıya onur verecek bir görüntü ortaya çıkar. En çekici eğlencelerden bile vazgeçecek kadar, özgeci ve ölçülü davranılır ve öylesine keskin bir filozofik bakış atılır ki, kurnaz olmayan bir göz, aydınlık noktalardan başka bir şey görmediği yerlerde, lekeler ve karanlık görür. Arkadaş ve akrabalar arasındaki cılız sohbetten usanılmış bir halde, en sonunda, çalışma odasına gidilir ve kalem ele alınır.

Bu sırada, tüm bir tütün desteği yakında durmalıdır. Önce birkaç tanesi kesilir. Sonra birkaç mendil kullanılır, birkaç kez aşağı yukarı yürünülür, bir pipo yakılır. Ancak, kafanın içindeki bulut hâlâ gitmek istemez. En sonunda, beklenen düşünce nakli başlar.

Ama bu düşünceler, öylesine acınacak şekilde derlenmiş, bozulmuş ve kırılmış haldedirler ki, bunun için yüzler, gözyaşlarını tutamaz bir halde görünürler. Düşüncelerin hepsi, garip yaratıklardır. Hepsi aynı ölçüte göre şekillendirilmiştir. Sanki, yalnızca bir veya en fazla birkaç beyin odacığı açık gibidir. Diğerleriyse kapalıdır ve yorumları sıkı bir şekilde tutmaktadırlar.

Aranıp taranıp, hiçbir şey bulunamaz. Yeni bir şey söylendiği sanılıp; aslında, kendi tekrar edilir. Zavallı duygu, tamamiyle harekete getirilmek istenir ve her taraftan kıstırıldığının farkına varmadan bir balık kadar soğuk kalır. Bu durumda yapılabilecek en iyi şey, bir eleştiri yapmaktır. Herhangi bir şaka daha başarılı olacaksa bile, bu şaka, kendini

kemiklere kadar yiyip bitiren bir acılığa dönüşür. Böyle bir şey uyuşuk kalmış yaşam sevincini yeniden hareketlendirir. Zavallı insancıklar! O zaman yanlış yöne dönüp, güneye gideceklerine kuzeye giderlerse, zarardan kendilerini sorumlu tutmalıdırlar.

No: 2 (Can sıkıntısı)

Biraz eşek grisine kaçar. Birçok etiket edinmiş insanların en çok sevdiği renktir. Gerektiğinde kullanılması için, bir örnekciğimiz var. Çok kez yapılagelen bir söyleşi:

Konuşmacı X-*Sayın saray danışmanı, bu kadar açık olduğum için özür dilerim.*

Saray danışmanı Y-*Lütfen saygılarımla! Benim için büyük bir onur. Oturmanızı dileyebilir miyim? O zamandan beri nasılsınız?*

X-*Umduğunuz gibi, halen çok iyi.*

Y- *Sayın babanız ve sayın anneniz de herhalde sağlıklıdır.*

X- *Umduğunuz gibi, tanrıya şükür herşey öyle. İkisi de saygılarını sunar.*

Y- *Çok teşekkürler.*

X- *Sayın saray danışmanı da hep iyi olmuştur, umarım.*

Y- *Bu saygılı soru için teşekkürler.*

(Kısa bir sessizlik)

Y- *Sayın konuşmacı uzun zamandır mı buradasınız?*

X- *Dünden beri.*

Y- *Nereden geliyorsunuz?*

X- *Wetzlar'dan*

Y- *Demek öyle!*

(Uzun bir sessizlik. Saray danışmanı bir kağıt parçasını fitil şeklinde çevirmeye başlar. Bay X, saat zinciriyle oynar.)

Y- *Bu uzun kış akşamları, hava o kadar erken kararıyor ki*

X- *Ya, elbette. Neredeyse, gündüz aydınlıkta gözler görmüyor.*

(Kısa bir sessizlik. Saray danışmanı kolundaki bir iplik parçasını yere atar.)

Y- *Katherine! Sobaya bir baksana. Sayın konuşmacı, sayın babanızın davası ne durumda?*

X- *Hâlâ boşlukta. Dört hafta önce yanıt geldi. Sanırım, birkaç yıl içerisinde belki yanıta yanıt gelir.*

Y- *Evet belki. İşler çok yoğun.*

(Kısa bir sessizlik)

Y- *Sayın konuşmacı. Bugünkü gazeteleri okudunuz mu?*

X- *Özür dilerim, daha okumadım.*

Y- *Yaa! Kehl bombardımanı* (Karl Herzog'un, 1796 Ekim'inde yaptığı ve 4 ay süren kuşatması) *hâlâ devam ediyor.*

X- *İnsanın aklına, neredeyse hiç taş üstünde taş kalmadığı geliyor.*

Y- *Evet elbette, tüm toplar hedefe çarpmıyordur. Ve Eriha trompetleri* (Yeşu peygamberin, Allah'ın emriyle 7 gün boyunca, Eriha şehri çevresinde 7 kahine, koç boynuzundan 7 boru çaldırması ve ses üzerine, bütün kavmin yüksek sesle bağırmasıyla, şehrin duvarların yıkması ve şehri ele geçirmesi olayına gönderme - *Tevrat: Yeşu* 6. bölüm), (derin bir iç çekme ile) *ne yazık ki, artık moda değil.*

(Kısa bir sessizlik. Miniklerde gittikçe daha çok belirgin uyuşukluk izleri.)

X- *Sayın saray danışmanı. Rahip U.'nun bugünkü vaazını dinlediniz mi?*

Y- *Elbette,* (Eli, biraz uzunca olan ağzının önünde) *oldukça güzeldi ve* (Bezgin bir sesle) *oldukça dokunaklı.*

(Çok uzun bir sessizlik. X, alnını siler. Saray danışmanı Y'nin yanak kaslarında, sürekli bir titreme vardır. X, saate bakarak ayağa kalkar.)

Y- *Aceleniz mi var? Ama böyle olmaz sayın konuşmacı.*

X- *İzninizle. Zaman öylesine çabuk geçiyor ki!*

Y- *Ziyaretinizin verdiği şeref için, size teşekkür ederim. Sayın konuşmacı, sizi sağlıklı görmek beni çok sevindirdi. Her zaman kendinizi sağlıklı hissetmenizi dilerim. İzin verirseniz, saygılarımı, sayın babanıza ve sayın annenize iletin.*

X- (Bitmez tükenmez saygı sunumlarından sonra geri çekilmeye hazırlanmış olarak.)

Saygıyla teşekkür ederim. Lütfunuza ve arkadaşlığınıza sığınarak; dilerim, biraz daha rahatlamış olarak, huzurul bir gece geçirirsiniz.

Sosyal bir söyleşi işte böyle bir şeydir; yorgun yaşam sevinci için şifa. Doğanın bu duygu renginin, öylesine belirgin izlerini taşıyan insanlar vardır ki, salt onlara bakmak bile, en keyifli ruhsal durumunuzu fosilleşme sürecine sokar. Bu insanlarla görüşmekten, aman sakının! Onlar; silkelemeye ne kadar uğraşırsak, o kadar sıkıca kanımızı emmeye devam eden sülüklerdir.

No: 3 (Endişe)

Kızıl-Siyah ya da neredeyse pas rengi gibi bir renk tanımlar onu. Kılıç sesleri. Ruh, kışkırtmak ister, ama o lanet olası toplar! Onlar bir olmasa! Bununla beraber, ancak bir defa ölebiliriz. Elbette, bir bacak veya kolun eksik olması önemlidir. Ve tüm topların hedefi vuramamasının verdiği avuntuysa, uygulamada pek etkili olmaz. Böylece ruh, devamlı kendi kendini moronlaştırır. Koltuk değnekleriyle, kafatasını açmaya yarayan ameliyat aletleri arasında bocalar. Ancak, kısa sürede kendini toplar.

Brütüsler Friedrichler ortaya çıkar ve erkeklik şerefi, onur, cesaret ve başka yüce şeylerden, öy-

lesine istekle söz ederler ki, zavallı yürek, kısa sürede en kuvvetli ateşle yanar ve ardından bir buz parçası haline döner. Şimdi iç giyim, böylesine hırpalanmış ve düğümlenmişse; hırka buna ne yapsın? Uygulamada. duyudan fazlasını ilgilendiren bazı çarpıcı fizyolojik değişimler vardır. Ancak, onlardan söz etmemeyi, en akıllıca bir iş olarak görüyoruz. Fantazi, duygudan daha canlı şeyler çizer. Kafadaki hayeller. çoğunlukla yirmi gözden daha etkilidir.

Bu rengin, ince bir sıvasını devamlı taşıyan insanlar vardır. Bu kişiler, sınırsız bir güvensizlik nedeniyle, devamlı bir şekilde, kendilerine işkence ederler. İnsanların büyük bir bölümünün, kendilerine büyük saygı duydukları her yerde, komik duruma düştüklerine inanırlar. Yakışıksız veya kırıcı bir şey söyleme korkusuyla kekelerler ve zor bir şekilde. sözcükleri ardı ardına sıralarlar. Komplimanlara, genelde, kahve ve çay masalarını kırıp dağıtmalar eşlik eder. Huzursuz bir kızıllık. her an yüzlerinden akar. Çift anlamlı her soru, onların aklını karıştırır. Çok daha az yapılan her işte bile başarlı olamazlar çünkü.

Türkçesi: Ayla Sevim Uhri

Nilüfer ÖNDİN

Cumhuriyetin Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)

İnsancıl Yayınları.
8.000.000 TL.

YABANCI

Kimsesizdiniz
hiçkimselerle konuşurdunuz
şehrin bütün sokaklarında
bir yere çıkmazdı geceler
gölgeler her köşebaşında
yolunuzu beklerdi
resimler beklerdi
ve eski plaklar.

Kalabalıktınız
kimi zaman yalnızların ortasında
buruk akşamlarda neden sonra
konuklarınız olurdu
duvarlara çarpardı ivecen
yüreğiniz
dağınık odanızda.

Kendinizin değildi sanki
sesiniz
teninizdeki eller
başkasına dokunurdu
arkadaşlar sevgililer sevişmeler
ve sevginizin geniş coğrafyasında
ıssız bir adaydı
aşk

Karanlık bir geceye
ay düştü
temmuzda
gölgenizi alıp yürüdünüz
ıssız parklar yanık saraylar
ve bulvarlarda
değişti gölgeniz
gözleriniz çok aradı
eski gölgenizi
siz şimdiki zamanda
o gelecek zamanda
yürüdünüz.

Sinan KUTLU

SEVDİKLERİNİZE... DOSTLARINIZA ÖZEL GÜNLERDE ARMAĞAN...

İNSANCIL YAYINLARI

FELSEFE-ARAŞTIRMA DİZİSİ

Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1	Ömer Naci SOYKAN	8.000.000 TL
Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2	Ömer Naci SOYKAN	8.500.000 TL
Türkiye'den Felsefe Manzaraları 3	Ömer Naci SOYKAN	7.500.000 TL
Arayışlar 1	Ömer Naci SOYKAN	9.500.000 TL
Arayışlar 2	Ömer Naci SOYKAN	7.000.000 TL
Gönülden Dile Öz Sözler	Ömer Naci SOYKAN	6.500.000 TL
Biçim Sorunu	Nilüfer ÖNDİN	8.000.000 TL
Soru	Cengiz GÜNDOĞDU	8.000.000 TL
Kavramlara Felsefe ile Bakmak	Betül ÇOTUKSÖKEN	8.000.000 TL
Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)	Nilüfer ÖNDİN	8.000.000 TL

ŞİİR DİZİSİ

Bir Kenti Ağlıyorum	Berrin TAŞ	3.000.000 TL
Cumartesi Anneleri	Aydın ÖZTÜRK	3.000.000 TL
Bir Saksılık Dünya	Ayhan ERGÜN	3.000.000 TL
Farenin Ölüm Baladı	İsmet ALICI	3.000.000 TL
Gül Dikenini Öpünce	Arif MADANOĞLU	3.000.000 TL
Açık Gece	Ömer BİLGE	3.000.000 TL
ABC Denemesi	Aytekin AÇIK	3.000.000 TL
Aşk Şiiri	Anıl MERİÇELLİ	3.000.000 TL
Bir Can Yongasıdır Aşk	Ahmet Necdet	5.000.000 TL
Çocuk Gülünce	Mesut AŞKIN	2.000.000 TL
Suyu Arayan Ateş	Varcan BARIŞ	2.000.000 TL
Modern İngiliz-Amerikan Şiiri	Anıl MERİÇELLİ	5.000.000 TL
Direnç Yaprakları	Mustafa GÖKSOY	5.000.000 TL
Karanfil Alevleri	Berrin TAŞ	5.000.000 TL
Kar Suyu	Gülhan DİKME	4.000.000 TL

ÖYKÜ DİZİSİ

Akanyıldız	Cengiz GÜNDOĞDU	5.000.000 TL
Martısız Deniz	Semiha UÇUK	3.000.000 TL
Uzaydan Gelen Kadın	Semiha UÇUK	3.000.000 TL
Yabancı	İnci AYDIN	5.000.000 TL

ÇEVİRİ ŞİİR

Kırmızı Kırmızı Bir Güldür Aşkım	Anıl MERİÇELLİ	5.000.000 TL
Umutsuz Bir Aşkın Şairi	Emily DICKINSON	5.000.000 TL

DENEME-ELEŞTİRİ DİZİSİ

Yıldız Güncesi	Cengiz GÜNDOĞDU	7.000.000 TL
Eleştiri	Cengiz GÜNDOĞDU	7.000.000 TL
Tarihin Işıldağı	Adnan ÖZYALÇINER	7.000.000 TL
Dağlarla	Attila ERDEMLİ	7.000.000 TL
ÖDP'ye Kenar Notlar	Temel DEMİRER	3.000.000 TL
Okul Sözlüğünün Eleştirisi	Yusuf ÇOTUKSÖKEN	3.000.000 TL
Şiir Gündemi	Sennur SEZER	3.000.000 TL
Değiniler	Osman BOZKURT	3.000.000 TL
Işığa Doğrulum	Berrin TAŞ	4.000.000 TL
Aşk... Yeni İnsanın Dili	Berrin TAŞ	4.000.000 TL
Gezi Notları	Semiha UÇUK	3.000.000 TL

ÖNSÖZ

Hulki CAN

ÖNSÖZ

Bu kitaptaki şiirler 1984 yılında basılmak üzere hazırlanmıştı. Ancak, olanak olmadı. Bu kitap için hazırlamış olduğum giriş bölümü de o tarihlerde yazılmıştı. Kitap "Süre Duran Etki", "Geometrik Aydınlık", "Eski Kule Müziği" olarak üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü, ünlü bir eleştirmenimize, birkaç şiirim ile birlikte göndermiştim. Ünlü eleştirmen giriş bölümünü bir parodi olarak nitelendirmiş ve şiirlerimin Walt Whitman'ı ters yüz ettiğini yazmıştı bana. Ben de o zamanlar buna çok içerlemiş ve kendisine gerekli yanıtı vermiştim. Giriş bölümünün başlığını bu nedenle "Parodik Bir Giriş" olarak değiştirdim!

Adatepe, 15.8.1999

PARODİK BİR GİRİŞ

Günümüz insanı şiiri sevmiyor, küçümsüyor. Günümüz insanı ekonomiktir. *Homo Economicus* bir şiir kitabını eline aldığı zaman bomboş sayfaların dibine sıkıştırılmış bir iki satır kırık dökük sözcüğe para vermek istemiyor. Müsvette defteri satın almak istemiyor. Ancak, şiirin yazılım gereği sayfa yapısında boşluğu yer vermesi kaçınılmazdır. Öykü ve roman tüm sayfayı doldurur, ancak şiir dolduramaz. Ama, bu boşluk dozunun bazan fazla kaçması, kitap fiyatlarının çok yükselmiş olması, şiir yerine roman, öykü veya bilimsel araştırmaların yeğlenmesine yol açan gizli bir bahane oluşturabilmektedir.

Her yılışmanın sevgi, her cinsel içtepinin aşk, her dımbırtının müzik, her sulu gözlü sızlanmanın şiir sanıldığı bir toplumda insanlar ve sanat da kaçınılmaz olarak yozlaşmaktadır. Topluma da şırınga edilen bu değil midir? Ucuz sanat, ucuz müzik, ucuz sevgiler, ucuz insanlar ve ucuz yaşamlar.

Genelde tüm sanatsal anlayışın, estetik ve etik değerlerin yozlaştığı, yozlaştırıldığı bir ortamda şiir de yozlaşmaktadır. Sanki görünmez bir el(1), uzaktan kumanda ile, insanı sistematik bir şekilde bayağılaştırmaktadır. Bu olgunun sadece Türkiye'de değil, ama diğer ülkelerde de görülmesi düşündürücüdür. Acaba insanlığın ikinci bir ortaçağa mı gereksinimi vardır ki yeniden bir rönesans ve reform çağı oluşabilsin?

Kültür ve sanatın en önemli niteliklerinden biri insana yaşama sevinci, aydınlık, heyecan, mutluluk ve benzeri duygular ile düşünme gücü verebilmesidir.(2) Şiirin böyle işlevleri vardır gerçi. Ancak, kötü şiir bozuk şarap gibidir, sirke bile olamaz; kötü şiir dans değil, hora tepme; müzik değil, tangırtı; büyü değil, hokus pokus; gerçeğin de aşağısı, aşağılık olanıdır.

Şiir ile zar atılmaz. Şiir bir laf salatası veya yamalı bir bohça değildir. Oradan buradan koparılan, devşirilen sözcüklerin birbirine yamanmasıyla bir yapı oluşmaz. Gerçi bir şeyler oluşur, ama kapı yerinde pencere, pencere yerinde kapı, baca yerinde de hela deliği olur: pislikler her tarafa yayılır...

Peki bu noktaya nasıl geldik? Nasıl oldu da büyük değerler doğuran insanlık ucubeler doğurmaya başladı? Ve nasıl oluyor da bu ucubeler her yerde baş tacı ediliyor?

Aslında ucubeler tarihin başlangıcından beri her devirde vardı. Ancak elverişli ortamı bulup deliklerinden ortaya çıkamıyorlardı. Şimdi ortam çok elverişlidir. Daha doğrusu elverişli duruma getirilmiştir. Basın, medya ve demokrasinin yozlaştırılması sonucunda bu ucubeler kendi köşe dönücü siyasetçilerini, yerel kültürün sapkın döküntülerini. posaları, çökelti, cüruf, atık ve kırpıntılarını tüm gücüyle egemen kılmaya çalışmaktadır. Basın ve medyanın uçukluğu ile kaynaşan ayaktakımı da kendi yoz ve arabesk kültürünü tüm gücüyle yüceltme ve topluma dayatma çabası içine girmiştir.

Peki acaba insanlığın başlangıcında durum nasıldı? Kuşkusuz diller, renkler, uluslar, dinler yoktu... Tam tersi, belki de her şey büyüdü, tılsımlı bir güzellik ve iyilik ile doluydu. Hayal ve gerçek diye bir ayırım yoktu. İnsan böyle bir dünyada rahat ve mutlu yaşıyordu. Sonra nasıl olduysa oldu bu dünya bir anda yok oldu. İnsan kendini öncesiz ve sonrasız bir ortamda yapayalnız buldu. Artık o *majik* dünya çok gerilerde kalmıştı. İşte belki o başlangıçtaki majik dünyaya olan bu özlem bilinçaltımızda hep var olageldi ve belki de o dünyadan bize kalan üç şey aşk, müzik ve şiir oldu.

İnancım şudur ki, genelde, büyük şiir daima yürekten çıkar ve temelinde de büyük bir aşk vardır. Salt teknik ve us erki ile de şiir yaratılabilir. Ama şiir önce duyguya sonra düşünceye dayanmalıdır. Şiirde her etkili yöntem denenebilir. *La poetica e mobile!* Ancak, bu yöntemler estetik bir şekilde kullanılmalı ve yapıtın klasik sanat seviyesine yükseltilebilmesi için çaba gösterilmelidir.

İkinci Şiir Kitabı İçin Yazdığım Önsöz

Yazıyorum, o halde, varım: Yazıyorum, o halde, yok olacağım. Yazıyorum, çünkü içimde kara bir boşluk var. Bu, kara yağlı, içi boş bir ur sanki. Bu boşluk bir türlü dolmuyor, hep büyüyor. Bu, dev bir açıortayının kenarlardan gittikçe uzaklaşmasına, veya, Tolstoy'un *Savaş ve Barış* da betimlediği gibi, Napolyon'un, 1812 yılında, kaçan Rus ordusunun peşinde Moskova'ya doğru ilerlerken, önünde gittikçe açılan, genişleyen, yayılan, sonunda denetlenmesi tamamen olanaksız hale gelen doğu cephesini andırıyor.

Yazıyorum, çünkü korkuyorum; geçen zaman, semtlerin değişmesi, sokaktan gelen gümbürtü ve ayaktakımının uğrun uğrun gelen egemenliği beni korkutuyor, çünkü geriye baktığımda, anıların bütün nirengi noktaları yıkılmış ve ayakta kalan tek bir anıt yok!

Yazıyorum, çünkü ülkemin ve dünyanın tamamen yanlış bir yola doğru sürüklendiğini görüyorum: barış, sevgi, insan hakları, çevrecilik. Birleşmiş Milletler, küreselleşme, bilim, teknik, sistemler, her şey yanlış, yalan sahte ve göz boyaması: İnsanlık kendi öz yok oluşunun son savaşına doğru hızla ilerliyor.

Yazıyorum, çünkü medya, basın, gazeteler, dergiler, FM ve televizyon yayınları beni korkutuyor ve tiksindiriyor.

Yazıyorum, çünkü, sessizlik olsun istemiyorum. Barış olsun istemiyorum. Savaştır yazmak. Şiirdir zamanı yavaşlatan. Çernozyum'dur şiir.

Yazıyorum ve görüyorum ki, uçsuz bucaksız esintilere açık yüreğimin yelkeni, çelişkiler ve tutarsızlıklar rüzgarlarında, sulardan sulara sürüklüyor gönlümü.

OKUYUCUYA

Nasıl ki atonal müzik varsa, atonal şiir de olabilir. Her şey sanat olamaz, ama sanat her şey olabilir. Ya da, tam tersi: Her şey sanat olabilir, ama sanat her şey olamayabilir. Deli sanatçılar olabileceği gibi sanatçı deliler de olabilir. Ozan, kendini en az bir deli kadar özgür hissedemiyorsa, ozan değildir o doğrusu...

Şimdi, ortaokul günlerimize doğru gidip, Ömer Seyfettin'in o ünlü *Pembe İncili Kaftan* öyküsündeki Muhsin Çelebi'yi anımsamaya çalışalım. Muhsin Çelebi'nin devlet yönetiminde yükselenleri, yalakalık, ikiyüzlülük, şerefsizlik ve sahtekârlıkla suçladığını anımsıyor musunuz? Yalakalık ile yüksek görevlere gelenlerin, çevrelerine de -kendilerine benzer- bu tür kişileri toplamaları, korumaları, kollamaları dün olduğu gibi bugün de sürmektedir. Bu, iş hayatında da böyledir, sanat ve ekin çevresinde de... Bu Kristof Kolomb için de böyle olmuştur. Mozart için de, benim için de. Çünkü sivrilikleri ve denetimsiz ruhları kimse sevmez. Çünkü ne zaman ne yapacakları, ne söyleyecekleri, nasıl tepki verecekleri belli değildir. Oysa, üst katmanlar robotik, güdülenmiş davranışlar beklerler bizden: Dersini çalış, okula git, askere git, işe gir, para kazan, evlen, iyi bir vatandaş ol, sonra da öl!

Oysa, sivriliklere, yüksekliklere, kulelere de gereksinim vardır. Çünkü, onlar hem yıldırımları çeker, hem de ileriyi görmenize yardımcı olurlar. Yoksa, yıldırımlar tepenize iner ve birden çukurun dibini boylarsınız. Denetlemeyen ruhlar da belki evrenin gizli sesidir, veya, Asturias'ın yazdığı gibi bir kuşun kalbindeki dağ'dır...

Koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nun Sadrazamı önünde el etek öpmeyen, devlet için çalışmayı reddeden, Muhsin Çelebi'ye *"devlet memuriyetine neden girmedin?"* diye sorulduğunda gelen kesin ve açık yanıt *"çünkü ben boyun eğmem"* şeklinde oluyor...

Ne, ne, ne? Ne demek? Devlete boyun eğmemek de ne demek? Hem de o devirde? Boyun eğmezseniz boynunuz kırılır. Çünkü sistem böyle çalışır. Ancak, Sadrazam, kendisine boyun eğmeyen Muhsin Çelebi'nin hiç kimseye boyun eğmeyeceğini, dolayısıyla, aynı sertlikle, İran şahına da boyun eğmeyeceğini düşünerek, tüm devlet adamlarını bir kenara itip, İran'a elçi olarak gitme görevini ona verir. Nitekim, İran'a elçi olarak giden ve Şah İsmail'i küçük düşüren kahramanımız, o paha biçilmez pembe incili kaftanını da paspas niyetine şahın sarayında bırakıp geri döner. Her türlü parasal yardımı reddederek, yaptıklarıyla böbürlenmeden, sıkıntılar içinde yaşamını sürdürür. Muhsin Çelebi'nin Albatros'tan ne farkı vardır? Varsın boynumuz kırılsın, varsın sıkıntı çekelim. Yaşasın ozan, Yaşasın şiir!

Bir yazısında Mehmet Müfit şöyle sormuş:
Bir de kafamı kurcalayan sorular var başucumda: Mayakovski, Yesenin neden intihar ettiler? Nietzsche niye duvarlara parçalattı kendini? Niye Rimbaud köle ticaretine başladı?"

Ne kadar çocukça sorular bunlar! Doğrusu, bunlar benim kafamı hiç kurcalamıyor. Siz, ozan denilen kişiyi ne zannediyorsunuz? Ozan denilen kişi ancak şiir yazdığı anda, trans halindeyken, üst ve alt mekanlarla tinsel iletişim halindeyken, özdekliğini kaybedip salt tin, düşün, us, hayal ve duygu olduğu anda ozandır.

Esin anı geçtikten sonra, pastırmalı kuru fasulyesi ile sarımsaklı cacığını yer, cinselleşir, ayak yoluna çıkar, ertesi gün işe gidip para kazanmaya çalışır, bir gün ölüp gider... Diğer etçil kişilerden bu bağlamda bir farkı yoktur.

ÖZGÜRLÜĞE NÖBET TUTAN

Ölüm orucunda yaşamını yitirenlere

Alnında taşıdı güneş bandını
Nikâh yüzüğü gibi yetmiş altı gün
Başucunda sözleri çırpaladılar
Dilsiz bekleyişinde gözlerinin
Bir cana doğru akarken su
Ayağa kalktı ihtiyar ölüm

Alnında taşıdı güneş bandını
Bir taç gibi yetmiş altı gün
"Paris düşerken" ne diyordunuz?
Elleri, gözleri, ayakları zulmün
Geldi-gördü, aldı ve gitti
Ayağa kalktı ihtiyar ölüm

Güneş gibi taşıdı güneş bandını
İnancın burcuna yetmiş altı gün
Bir tomurcuktu hayata koşan
Güzellenen delikanlı yüreklerinde
Kuşlar uçup gitti özgürlüğe
Buyursun gelsin ölüm

Güngör GENÇAY

İmdi, *Tevrat*'ta yazdığı gibi, İsrail halkını Mısır boyunduruğundan kurtaran, Musa da sıradan bir insandı ve kekemeydi. Ama, seçilen oydu. Sonunda Mısır Firavunu'nun karşına çıktı ve meydan okudu. Ozan da böyledir. Yargıçtır. Aracıdır. Meyancıdır. Katalizör'dür.

Tanrı seçer yalvaçları ve ozanları. Ozan veya yalvaçtırlar, çünkü, birilerinin bu işleri yapması gerekir. Ancak, çağrılan çok, seçilen azdır. Ama, görev varsa, yapan da mutlaka bulunacaktır. Çünkü, sistem böyle çalışır.

Bir tabak pilav için bir bardak pirinç suda haşlanır. İşte o tabağınıza koyduğunuz ilk pirinç taneleridir ozanlar. Onlar seçilmişlerdir öncelikle. Geride kalanların yenip yenmeyeceği, çöpe atılıp atılmayacağı belli değildir. Bu da sindirim sistemine bağlıdır.

Adatepe, Aralık 1999

"GECE VE ÖLÜM"*

Ali TAŞ

"Şiir, zamanla gecede buluşur. Örgünlüğün anlatımı olan şiir, gecede zamanı, yoğun zamanı bulur. Sevinir. Geceye yazılan her şiir, sonsuz bir zamanın yalın bir anını dokusunda taşır.

Ve gece imgelemin sadık barınağıdır. Düş ve imge, ancak onun koynunda ruh bulur; onun göğünde kanatlanıp uçar. Gündüzün kirli ırmağında sıradan akan zamanı, gecenin gümüş ırmağında can bulur"(s. 41)

"Zaman işte orda denizin derinliğinde
bir ters akıntı gibi akıp gitmektedir
bizi bizden uzaklaştırıp
bizi bizle buluşturarak"(s. 33)

Oktay Yivli ölüm, hayat gece üçgeninde aşkla özümsediği tinselliği yansıtır üçüncü şiir kitabında. Aslında bu onun bir önceki şiir kitabının tematik bir uzantısı olarak da yorumlanabilir... *"alışkanlıklara dikkat edelim"*(s. 13) uyarısında bulunan ozanın, bir önceki şiir kitabının adının *Yaşamak Eski Bir Alışkanlıktır* olduğu kolayca anımsanabilir. Ve de... Yaşam bu denli hafif mi, yoksa önemli olup umarsızlığı mı yansıtmakta oluğu da.

Gösterge kuşkusuz umarsızlıktan yana. Yaşam önemli yani. Yivli'deki soyut-felsefi ağırlıklı duygusal yoğunluk ve boyut ötesi tinsel arayışlar, poetik kökenli konumlar, bu başını alıp gitmelerin bir sonucu.

Gece işte bu etki odağının önemli bir olgusu; poetik bir konum. Şair, *"yayınlamadığı bir yazısında 'şiirin özel bir zamanı yok' demişse de, hep iyi şiirlerin geceleri yazılıp okunduğunu düşündüm şu an"*(s. 45) diye değinir öznellikle. Zaman, ölüm, gece karamsar birlikteliğini sürdürdüğü gibi çelişki de sergiler... Bir kaçışın son limanı, soyutlanışın adresi olan gece, görüldüğü gibi, şiirin zamanla buluşma noktasıdır da. Soyutlanışın hafifliğindeki düş ve imge avcılığıdır. Soyutlayışın o içli ve gerçekçi konumunda zamanla hesaplaşmalarla varılan gerçeklik, teslimiyetle kendini ele verir ve yüreğinin ince teline yalnızlığın mızrabıyla dokunur ozan:

"ESKİ BİR HÜZÜN- kendimi dinliyorum / uzaklar içinde, / gün ışığının tepelerde / bıraktığı dokunuşlarda dinliyorum, / mevsimlerin ötesinde // kendimi dinliyorum / eski bir hüzün / trampetini çalıyor içimde. / yüreğimin ince telini gererek / havuzumda / yıkanıyor yalnızlıklar // kendimi kendi içimde dinliyorum... / yarının bugünden farkı/ olmayacağını bile bile / geçmişi bir kenara itiyorum // kendimi kendi ötemde dinliyorum, / biçimimde dışlayarak"(s. 36)

Hazır yalnızlıktan söz açılmışken, ozanın *"yüreğimin ince telini gererek / havuzumda / yıkanıyor yalnızlıklar"* gibi soyut imgelemin yanına; *"yalnızlık yüreğimin kırılan aynasıdır"*(s. 27) ve *"yalnızlığı ikiye ayırmak gerek / senle olan yalnızlığım / ve sensiz olan yalnızlığım"*(s. 11) gibi dizeleri de eklemek gerekir.

Gece, ölüm izlerleriyle varılan soyutsallıkla şairin, katılımda yoğunluğu olan şiirsel ve gerçekçi dizeler elde ettiği görülür. Örneğin: *"Ölmek bir sanattır"*(s. 23) der ozan, *"diğerleri gibi taklit gerekir önce"* Açık, basit, ama gerçekçi dizeler. Her insanın sanatıdır bu ve şiir gibi öyle pek yetenek gerektirmiyor ve öykünmecilik yetiyor. Ama özgün bir sanat olduğu sonucuna varılıyor.

"Hiçbir aşk bir başkasıyla açıklanamaz / ve her aşk hayata / bir başkaldırıdır aslında"(s. 8) dizeleriyle bu konuda kendince bir yorum getiren Yivli, *"anılar bir dilenci gibi / beynimin penceresinden / yoksul ellerini uzatıyor"*(s. 9) dizeleriyle duygulanımını sürdürerek; *"aşk-karşılığı acılarla ödenmiş / uzun ve gizli bir tarihtir / ölümü ve hayatı heybesinde gezdiren"*(s. 10) imgeleriyle yorumunu görselleştirmeye devam eder. Daha sonra ozanın " *zamanın çekiminden sıyrılmış / zamanüstü bir evrendi aşk"*(s. 14) ve " *bir aşkın büyüklüğü / yaşanan acılarla ölçülür"*(s. 16) diyerek öznel bir deyiş kazandırmanın yanı sıra, tinsel yörüngesine oturttuğu görülür aşkı.

"gizin ince gölgesi / düşüyor-iç denizimin / yumuşak kıyılarına / döküyor gümüş yaprağını / rüyalarımın ergen çiçeği / yüreğimin ölümsüz suyuna" (s. 37) diyerek imgesel bir estetik sunan ozanın, yarini *"gizli bir tapınak gibi yüreğinin bir köşesinde sakladığı"*da belirlenir ve bu gizleyişin öyküsü de, bir anlamda, ortaya çıkar: *"aslında sudaki aksini / nasıl peşinden sürüklerse / ürkek kaçan bir tay, / heybe gibi taşıdı yüreğim / seni hep yedeğinde..."*(s. 26)

Yer yer anlam kırılmalarıyla ördüğü yalın ağırlıklı, özgün tavrıyla, olumlu çizgisini sürdüren Oktay Yivli şiiri, yalın çizgideki sık olmayan imgelerle estetik duyum veren bir bölümle noktalanır:

"geziniyor yüreğimin
özsuyunda elin,
Çağıltılı güneşi
değince evrenime gözlerinin,
kara dönüyor eriyen
kara gövdem"(s. 39)...

*(*Gece ve Ölüm, GenAjans*. 48 syf., Aralık 1995)

İNSANCIL'A MEKTUP

MEDENİYET, DEVLET, ŞEHİR

Sanat ve Hayat'ın 4. sayısında *Beyaz, Anglo-sakson, Protestan*, başlıklı yazı ile, *İnsancıl*'ın 2003/10 sayısındaki "*Düzmece uygarlığın sonu: Barbarlık*" başlıklı yazıları aynı günlerde okudum. Her iki yazı da bana aynı şeyleri düşündürdü. Biz, kendimize sanal bir medeniyet yaratmışız. Hiçbir eksiği gediği olmayan, insanlığa demokrasi, refah, sağlamış. Ama gerçekte böyle bir medeniyet yok. Tarih boyunca da hiç olmamış. Her iki yazıda da belirtildiği gibi, medeniyet, insanlığa zulüm, yoksulluk, baskı, sömürü getirmiş. Bugün marksistlerin en büyük açmazı da bu. Bir yandan medeniyeti savunuyorlar, hem de hiçbir burjuvanın savunamıyacağı kadar iyi, bir yandan da toplumsal sistemi değiştirmeye çalışıyorlar. Değiştirilmek istenen toplumsal sistem ise medeniyetin ta kendisi.

Sayın İlhan Yüce şöyle diyor yazısının sorular bölümünde, "*İnsanoğlunun. 'Uygarlık' olarak tanımlanan yaklaşık on bin yıllık yakın geçmişini, hele günümüz 'Batı uygarlığı' kavramını, tüm yönleriyle sorgulamasının günü gelmemiş midir...*" Öyle zannediyorum ki Sayın Yüce çok genç birisi. Medeniyet, bütün yönleriyle (belki bugün yeterli değil) 1930'larda, Türkiye'de mercek altına yatırılmış, sorgulanmıştır. 1960'larda yayınlanabilmiş, ancak Avrupa Patentli olmadığı için, yani Avrupa medeniyetinden icazet almadığı için Türkiye "aydınlarının, marksistlerinin" ilgisini çekmemiştir.

Her iki yazıya da katıldığımı belirtmeliyim. Sayın Yücenin yazısının son bölümü hariç. "*Oysa ulusal çıkarlarımızı savunmak ve her alanda üretimimizi yükseltmek; hem emperyalizme direnmek, hem de onun alanını daraltmak anlamına gelmekte değil midir?*" diyor sayın Yüce. Tartışılır. Ben katılmıyorum. Ama konumuz bu değil: medeniyet.

Her iki yazar da eleştirilerini medeniyetin kendine değil, şu veya bu medeniyetin, şu veya bu zamanda yaptığı insanlık dışı uygulamalara yöneltiyorlar. Söz edilen olayları, bir arıza, normal gidişte bir aksama olarak görüyorlar. Medeniyetin kendine bir itirazları yok. "*Bu halklara yapılan fiili haksızlık ise; felsefe, sosyal bilimler, hukuk ve din tarafından meşrulaştırıldı.*" diyor, Işık Kutlu. Amerika'da Afrikalıların köleleştirilmelerine ilişkin. "*Bunun adına 'uygarlık' demek en büyük kandırmacadır.*" diyor, İlhan Yüce. Medeniyet budur. Bütün bu anlatılanlar bir arıza değil, şu veya bu yöneticinin kötü uygulaması değil, medeniyetin kendisidir. Medeniyet başka türlü olmaz. Medeniyetin insancılı, iyisi, halktan yana olanı olmaz. Bakalım bütün medeniyetlere hangisi insancıl? İslam medeniyeti mi, Hiristiyanlık mı, Osmanlılar mı, Persler mi, Roma mı, yoksa 1900'lerin Avrupası mı? Nerede var, 'bak burada insana zulmedilmemiş' diyebileceğimiz bir medeniyet? İlhan Yüce ne güzel formüle etmiş, "*İnsanın insanı sömürüsünün başlamasıyla insan uygarlığı, diyebiliriz ki, başladığı sırada bitmiştir.*" Ama sayın Yüce bu düşüncesini sürdürmüyor... Medeniyetle ilgili tesbitlerinin mantıki sonuçlarına varmıyor. Şöyle devam ediyor, "*Bugün insanlığın geldiği yer, 'uygarlık' olarak tanımlansa da, insanın insanlığına yaraşır bir durum değildir. 'Uygarlık' ise, hiç değildir.*" Evet insanlığa yaraşır bir durum değildir. Ama medeniyettir ve medeniyet insan doğasıyla bağdaşmaz. Biz, kendimizi ve yığınları kandırıyoruz, medeniyeti överek, yücelterek.

Peki medeniyeti reddedince yerine ne konulacak diye sorulabilir. Medeniyetin karşıtı, kültür toplumudur. Kültür toplumu, barbarlığın gelişkin biçimi olmalı. Barbarlık, her ne kadar küfür olarak kullanılıyorsa da sosyolojik bir kavramdır. Işık Kutlu'nun Roosevelt'ten yaptığı alıntıyı çok dikkatle bir daha okuyalım. "*Kuşkusuz bizim bütün milli tarihimiz bir yayılma hareketinin öyküsüdür... Barbarların ya uzaklaşıp gitmeleri, ya da boyunduruk altına girmeleri... Kudretli uygar ırkların savaşma güdüsünü hiçbir zaman yitirmemelerinden dolayıdır.*" Acaba bu "büyük demokrat"ın dili mi sürçmüştür? Elbetteki hayır. O ne dediğini çok iyi biliyor.

Medeniyet şehirdir, medeniyet devlettir. Üçünü birbirinden ayırmak olanaksızdır. Medeniyete ve şehire karşı durmadan, alternatiflerini yaratmadan devlete karşı durulamaz. Medeniyetin saldırganlığını, insanlığa aykırı özünü açığa çıkaran başka bir alıntı, Boby Coastillo'dan "*Bizim gerçeğimiz, 500 yıldır sistemli bir şekilde yok edilen 50 milyon Kızılderilidir. Sömürgeciler katliamları teşvik için birbirlerine madalyalar dağıtıyorlardı. Dağıtılan 400 madalyadan 20'si katledilen 350 çocuk, kadın ve yaşlılar içindi. Bizim gerçeklerimizi kavrayabilmek için, Kürtlerle Filistinlilerin gerçeğini iyi izlemek gerek...*"

Bu kadar alıntı yeter diye düşünüyorum. Anlatmak istediğim anlaşıldı zannedersem. Marks'ın da etkisiyle medeniyeti tabu saydık, medeniyet bizim için dokunulmaz, kutsal, ulaşılması gereken en yüksek mertebe oldu. Bu nedenle de mücadelemizde ayaklarımız yerden kesildi. Doğru bir ütopya için yanlış zeminde ve tabii ki yanlış biçimde savaştık ve yenildik. Umutsuzluğa düşmeden insanlığın kurtuluş kavgası verilecekse eğer, bu ancak, tarihimizden, gerçeklerimizden, yenilgi ve yengilerimizden çıkaracağımız doğru derslerle olanaklıdır. Ezberden kurtulup kendimizi aşmalıyız.

Medeniyetin, insanlığa karşı olan bu saldırısı, yakıp-yıkması, akrebin sokması gibi, medeniyetin de karakteri gereğidir.

Alitemel KURTARAN

Basından...

Plastik Sanatlar...
Ruşen HAKKI

Bu köşede tanıtımını yaptığım kitap ve dergi yazıları, daha çok edebiyat üstünedir. Ne ki, kimi zaman, önemli bulduğum edebiyat dışı kitapları da tanıtıyorum. Nilüfer Öndin'in *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat / 1923-1950* adlı eseri de bir önemli kitap. (*İnsancıl* Yayınları, Ekim 2003, 312 sayfa).

Yazılar dört ana başlık altında toplanmış:

1. Giriş

2. Cumhuriyet Öncesi (1800-1923) Kültürel Ortam.

3. Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Kültür Politikaları.

4. Kültür Politikası ve Resim Sanatı.

"Sonuç" yazısı ile devamı olan *"Dipnotlar"*, *"Kaynaklar"*, *"Kitaplar"*, *"Makaleler"*, *"Belgeler"* ise kitaba ayrı bir zenginlik katıyor. Plastik sanatlar konusunda bilgisiz olduğum için, kitabın tanıtımını, "Önsöz" yazarı Semra Germaner'e bırakıyorum.

"Genç araştırmacı Nilüfer Öndin'in bu geniş kapsamlı bilimsel kitabı, çağdaşlaşma sürecimizde sanatsal ve kültürel olguya, çok önemli bir boşluğu doldurarak ışık tutuyor.

Yazarın titizlikle irdelediği ve belgelere dayanarak ortaya koyduğu yapıt, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ülkemizdeki plastik sanatların, devlet sanat ilişkilerinin oluşum ve gelişim sürecinin berrak bir açılımı ve göstergesi niteliğinde.

Öndin'in ağırlıkla irdelediği zaman dilimi olan 1923-1950, sanatsal olgunun, diğer kültürel verilerin yanı sıra, topluma sunuluşuyla, devletçe desteklenişiyle ve kanımca daha da önemlisi destekleniş biçimiyle ele alınıyor.

Dönemin terminilojisi içinde yer alan 'devlet destekli sanat', 'resmi sanat', 'milli sanat' ve 'yeni sanat' kavramlarına açıklık getiren yazar, devrim ideolojisiyle modernleşme anlayışının resim sanatına nasıl yansıdığını sanatçı gruplaşmalarına ve yapıtlara yönelerek açıklıyor.

Kitapta ayrıca Batı dünyasının kültürel temellerini zorlayan ve sanat ortamında köklü değişikliklere yol açan II. Dünya Savaşı sürecinde yaşananlarla genç Türkiye Cumhuriyeti'ndeki oluşumlar kıyaslanarak konu evrensel bir platformda irdelenmekte..."

Özgür Kocaeli, 13.12.2003

PENCERE

Mavi gül kanar ellerim
Bıyıklarım terler duvarlar gölgesiz
Bir sokak kedisi tırmalar
Epriyen düşlerimi tahta askılarda
Solgun öksürüktür paravan aşklar
dağılır bakımevi duvarlarında
Bulaşık köpüğü Herakles öfkeleri
Kızıl hüzünleri Erotmani'nin
Nemli çarşaflarda eriyen
Eros'un kışkırttığı...

Mesrur SABAHOĞLU

Öykü

YENİLMEK

Uysal HİMMET

Akşam olmak üzereydi. Ahmet usta ikili koltuğa uzanmış, bacaklarını dinlendirmek için kenarlığına koymuştu. Şişmiş ayaklarındaki kan, bacaklardan aşağı doğru inerken baskı altındaki hücreler rahatlayacaktı. Huzursuz bir rahatlama. Karısının yanında bile böyle uzanmadı. Ama şimdi, hazır kimse de yokken... Gözü duvardaki saate ilişti. Kendi yolunda düzenli adımlarla ilerliyordu. Karısının yokluğunu hissetti birden, nerde kalmıştı acaba?

Namaz kılmamasına karşın sabah ezanıyla uyanırdı.Yılların alışkanlığı. İki blok ötedeki bakkalın önünden geçer, daha uzaktaki bakkaldan alırdı ekmeğini. O önünden geçerken yakın bakkal dudak kenarlarına kondurduğu esnaf gülümsemesinin içine kattığı anlayışla gülümser, selamlaşırlardı.Yakın bakkalda gazete bulunmazdı. O yüzden her sabah uzak bakkala kadar yürür, ekmeğini de oradan alıp başka bir sokaktan eve dönerdi. Yakın bakkal, gidişlerini görüp dönüşlerini göremediği bu yolculuğun gidiş-geliş yönünü bilirdi. Ahmet usta da bildiğini bilirdi. Yine de başka bir yoldan geçmesi, utanması, bir saygıydı ve yakın bakkal bu utanmaya saygı duyardı. Eve dönünce çayı koyup karısını uyandırırdı. Daha karısı uyanma hazırlıklarını bitirip kalkmadan masaya oturur, gazatesini okumaya başlardı. Okuma kahvaltıda da devam ederdi. Bir kere okumaya daldı mı, gazeteyi bitirmedikçe bırakmaz, karısının konuşmalarını duymaz, çoğu zaman bir soruyu iki defa sordurmadan başını gazeteden kaldırmazdı. Karısıyla konuşma kapısı aralayıp okumasını bölmemek için, duymazlıktan gelirdi. Karısı da inatçıydı. Soracağı gelmişse yarım yamalak da olsa cevabını almadan bırakmazdı. Ama işte o kadar, bir soru cümlesine bir yanıt cümlesi, daha fazlası olanaksıza yakındı.

Bu sabah bu alışılmış düzenin üstünden atlanmıştı. Alıştıklarının hiçbiri olmamış, gazetesini okuyamamıştı. Birkaç gündür yine gözleri zonkluyor, patlayacakmış gibi ağrıyordu. Kartal'daki dökümhanenin berbat havasında bile dinç hissettiği bedeni, sanki emekliliğini bekliyormuş gibi dökülmeye başlamıştı. Yine de gözü okuyabiliyorsa okur, ayakları gidebiliyorsa giderdi, vazgeçmezdi. Ne var ki göz muayenesi için erkenden hastanede sıra kapmak gibi canını sıkan, hatta utandığı bir işe girişmesi gerekiyordu. Bazen ilk otobüs bile geç kalıyordu göz sıralarına. Allahtan kapı komşusu Bektaş belediyede şoförddü de şoförlere servis yapan otobüsle, tarifeli seferle gelenlerden bir saat önce hastanedeydi. Gene de öğleden sonraya sıra alabilmişti. Gazete ve kahvaltı keyfi bu sabah kaçmıştı En çok da buna canı sıkılmıştı bir daha gelmeyecek, çünkü bir daha bu sabah olmayacak. Öyle pek ayakta da kalmamıştı, ama beklemek başlı başına yorucu bir işti. Hatta belki dünyanın en zor işi beklemekti. Bir de hastanenin sevmediği havası, doktorun, hemşirenin gözüne bakmaması, "amca" üzerinden iletişim kurmaları, gürültüsü, patırtısı, yolu, otobüsü, gitmesi, gelmesi, derken epeyce yorulmuştu. Eczaneye uğramak için geçireceği zamanı kayıp saydığından ilaçlarını bile istemeye istemeye alıp kapağı eve atmıştı.

Kapının zili çalınca rahatsız oldu. Elindeki gazeteyi bırakmak istemediği için zilin yanlışlıkla çalınmış olmasını umut ederek bir süre huzursuz bekledi. Zil ikinci kez ve daha uzun çalınınca, istemeye istemeye kalkıp bir yandan da hırkasını düzelterek kapıya yürüdü. Kapı açılınca loş ev, merdiven boşluğuna güç bela ulaşan pis bir akşamüzeri ışığıyla aydınlanır gibi oldu. Anlamlandırmada geciktiği bir karşılaşmayla yüzü değişti Ahmet ustanın. Sadece Ahmet ustanın değil, akşamın ve evin de yüzü değişti. Kısa, yağlı saçları birbirine yapışmış, esmer yüzü daha bir kararmış ve kurumuş, işini ağırdan alıyor gibi duran bir kız, botlarının bağını çözmek için eğilmişti. Bu kız onun kızıydı. Ama yok... bu ifade yeterli değil. Bu kız ne kadar da onun kızıydı! Bu yağlı saçların, esmer, kararmış yüzün.. botlarını çözen ellerin, eğilmiş bedendeki kokunun, kirin, sıcaklığın babasıydı. İçine doğup büyüyen heyecan yüzüne yürüdü. Kaybettiği, fakat merakla, işte böyle kapıda belirmesini beklediği insan, daha botunun bağlarını çözmeden, daha eve girmeden, bütün kapılarından içeriye doldu. Her şeyden önce kavuşmayı duymak, kavuşmaya doymak istiyordu. Doğrulan kıza gözlerine bakmadan sarıldı, bütün duygularını inandırmak, sevindirmek için gözlerini kapattı. Burnunu saçlarında, ensesinde dolaştırdı.

Yağmur yüklü bir bulut, yanı başındaki güneşe

bakarak içini boşalttı. Toprağı yıkadı. Sonra alıp başını başka dağlara, kendini bekleyen kır çiçeklerinin yanına gitti. Parıltılı aydınlıktan mis gibi bir topkak kokusu yükseldi. Toprak, güneş altında gülümsedi. Ağaçlar dirilip gençleştiler.

Epey sonra içeri girdiler. İkili bir koltuğa yan yana oturup, dokunuşlarını birbirlerinden ayırmadan, seslerini dokundurmayı en sona bırakarak öylece durdular bir süre. Baba, yüreğini ikili koltukta bırakarak gitti çay demledi. Uzunca bir sessizliğin ardından buğusu tüten bardaklarla geri döndü. Tepsiyi koltuğun önündeki sehpaya koydu. Kızına baktı, önünde diz çöküp yağlı saçlarını okşadı yeniden, solgun yanağından öptü. Biraz sonra, geçen iki yılın hikayesine başlayacaklarını ikisi de duyuyordu. Her şey anlatılmayacaktı belki, ama hissettirilecekti mutlaka.

"Hadi çayımızı içelim."

"İçelim baba."

Ahmet usta bir süre kızının çay içişini seyretti. Mehtap, kendini babasının seyrine bıraktı. Ağırdan alarak yavaş yavaş içiyordu çayını. Babası onu seyrederken, o bu seyrin sıcaklığı içinde gözlerini odada gezdirdi. Kapının dibindeki, belinden beyaz bir bez şeritle bağlanmış peygamber kılıcı yapraklarının, zorlu, yeşil parlaklığının üzerinde durdu. Annesinin bulaşık deterjanlarından pürtüklenmiş elleri ve belki bir parça da limon kabuğu geçmişti bu yapraklardan. Salon eski düzenindeydi, ama dip köşedeki, üçlüsünün sırtını kapıya dönmüş bir koltuk takımı, kimi yerinden sarkmış sırmalı şeritleriyle, ortadaki sehpanın çevresinde yıllardır yapmakta olduğu dönüşlerden birini daha yapmıştı ve bunu düzen değişikliğiymiş gibi büyük bir olay sanarak mutlu duruyordu. Sehpadaki parlak vazo-küllük takımıysa, bu eski koltuk takımıyla sıkıştırılmış olmaktan hoşnutsuz, içindeki yapay çiçekle nefes alarak, sıkılan ruhunu bir parça ferahlatma çabasındaydı. Uçları üçlü koltuğun altına özenle gizlenmiş bir makine halısı, ortalığı iyice daraltan yemek masasının altından uzanıp karşı duvardaki kitaplığa ulaşıyordu. Kitaplığın yanındaki büfede başka camların, porselenlerin arasında yaldızlı çay bardakları diziliydi. Annesiyle aralarında hep tartışma konusuydu, bu seyirlik bardakları Mehtap'ın kullanması. O an elindeki bardağı hatırladı. Baktı, yaldızlıydı. Babasının inceliğine sevindi. Bu bardağı büfeden aldığını hiç farketmemişti biraz önce. Belki de oradan almamıştı, zaten mutfaktaydı. Elindeki bardağa gülümserken, babasının bu gülümsemedeki farkındalıktan mutlu olduğunu da hissetti.

"Hiçbir nehirde iki kez yıkanılmadığı gibi, hiçbir şey hiçbir şeyi beklemez." Nereden gelmişlerdi bu konuya, konuşmaya ne zaman başlamışlardı. Hiç farkına varamamıştı. Tabii ki bu sözü çok iyi tanıyordu, sonu dışında. Sonu babasının eklemesiydi. Babası aynı kişiydi. Yine gündelik hayat gailelerinin ötesinde, hayatın anlamıyla ilgili. Hatta hayattan çok anlamıyla. Hep başka bir boyutta, buradaymış da değilmiş gibi. İyi ama neresinden başlamışlardı da burasına gelmişlerdi hayatın? Kendisi de konuşmuş muydu, yoksa yalnız babası mı? Telaşla cümlenin sonuna tutundu.

"Sen beni beklemedin mi yani? Hiç öyle görünmüyorsun baba!"

"Bir bak gözlerime, dudaklarıma, evin içine, ben seni beklemiş miyim, aynı yerde miyim?

"Beklemişsin baba! Gözlerin de beklemiş."

"Gözlerim bile beklemedi seni kızım. Senden vazgeçmediler sadece. Zaten beklemenin beklemeye uyan bir tek yanı var."

"Ne baba?"

"Vazgeçmemek. Tıpkı aynı nehirde yıkanmaktan vazgeçmemek gibi. Bunun dışında bir anlamı yok beklemenin. Mümkünü de yok"

"Vazgeçmemek beklemek değil baba. Beklemek vazgeçmemekten başka bir şey yapmamak."

Kızına şaşkınlıkla baktı, Ahmet usta. Bu sözlerin, o uğurlamasız giden, o safdil, o korunmasız küçük kızından çıkmış olmasına inanamamış gibiydi. Sonbaharın kışı karşıladığı günlerden biriydi. Yine böyle bir akşamüzeriydi. Hastalandığı için işten erken gelen kızına yemek yapmış, onun yemek yiyişini seyrederken, ertesi gün gideceğini bildiği, ama ortamın gerginliğinden ötürü tehlikeli bulduğu gösteriden caydırmaya çalışmıştı. Kızına hem küçük, hem de hasta olduğunu söylerken, kızı kendisinden öğrendiklerine katı bir heyecan ekleyerek karşı çıkmıştı:

"Hem hasta, hem küçük olduğum halde beni çalıştırmasını biliyorlar, karşılığına da katlanmaları gerekmez mi? Niye gitmeyecekmişim!"

"Tabii gidebilirsin. Ben hazır olmadığın şeylerle karşılaşmanı istemiyorum sadece."

"Beklemeye zaman yok, hem karşılaşmazsam nasıl hazırlanacağım baba?"

On beş yaşındaki kızının zamanı yoktu! Heyecandan al al olan solgun yüzüne bakarken bütün iç sıkıntısına rağmen gülümsemeden edememişti.

"Dur kızım, yavaş ol. Devrim yapmak için çok genç değil misin?"

"Sen de annem gibi konuşuyorsun baba! Onu işçi sınıfı yapacak diyen sen değil miydin? Ben de o sınıfın içinde olduğuma göre?"

"İçindesin, ama ne sen devrime, hazırsın, ne de devrim size hazır."

"Nasıl yani?"

"Devrim, sizin şimdi yapmaya çalıştığınız ya da öyle düşündüğünüz devrim olmayacak! Sizin düşündüğünüz gibi. Ama aynı zamanda kendisi gibi."

Elini çenesine götürüp bir süre uygun kelimeleri bulmak için aranmıştı.

"Siz onun bir bileşeni olarak nasıl olacağını etkilerken asıl o sizi etkileyecek. Hatta daha olmadan etkileyecek. Siz onu kendinize hazırlarken o da sizi kendisine hazırlayacak... Hayat devrimi de devrimciyi de şimdiki noktada bırakmayacak. Buluşacaklar, ama ne o devrimciyi, ne devrimci onu bulacak. Buluşmaya gidenler başka, buluşanlar başka olacak."

"Buluşmaya giden olmazsa kimler buluşacak?"

"Tabii buluşmaya giden olmazsa buluşan da olmaz. Bak, sen düne kadar buluşmaya giden değildin. Bir gün geldi buluşmaya gidenlerden oldun, başkalaştın. Bir gün de gelecek buluşmaya giden senden başka birisi olacaksın. Elbette bunların hepsi sensin. Ama sen artık önceki sen olmayacaksın. Taşıyamayacağın yüklerin altına girme. Bekle ki hayat seni hazırlasın."

"Bugünkü Mehtap nasıl dünkü Mehtap'tan olduysa, yarınki Mehtap'da bugünkü Mehtap'tan olmayacak mı baba?"

Ahmet usta, konuşmayı kendi elleriyle tehlikeli bir noktaya getirdiğini fark etmişti. Bir kuş yavrusunun uçma denemesi için annesinin hissettiğine benzer bir duygu içindeydi. Uçmasını istiyor, ama düşmesinden korkuyordu. Düşmeyi göze alamayan uçmaya razı olur muydu? Uçmak güzeldi, ama düşmek de yanında duruyordu! Uçmasını istediğinden daha fazla düşmesinden korktuğunu bütün hücreleriyle hissediyordu. Aynı zamanda, artık çok geç olmasından endişeliydi. Babasına ve annesine karşın kanat çırpma hazırlıkları gözle görünüyordu ve bu Ahmet ustayı daha da endişelendiriyordu. Mehtap heyecandan ayağa kalkmıştı.

"Ben beklemeyeceğim baba. Yapılanda payım olacak... içinde ben olmasam da payım olacak!"

Son cümle yüreğine biraz su serpmişti, bu sadece bir ucundan tutacağım demekti herhalde. Hem on beş yaş, kimsenin ondan uçmasını istemeyeceği kadar küçük değil miydi?

Ertesi gün, kızının gösteriden dönmesini biraz da kaygıyla beklemişlerdi. En sonunda akşamüzeri aramıştı Mehtap. Bütün bağırmalarına, yalvarmalarına karşın geriye dönmeyeceğini söyleyip kapatıvermişti telefonu. Sıradan bir evden kaçış olabileceğini zaten düşünmemişlerdi. Kaygıları gözaltına alınması, işkence görmesiydi, ama artık daha fazla kaygılanıyorlardı, çünkü Mehtap konuşma sırasında o aynı katılaşmış çocuk heyecanıyla devrim yapmaya gittiğini söylemişti. Sonraki aramalarında da döndürme çabaları telefon görüşmesinin kısa sürmesinden başka bir işe yaramadığı için çağrıların yerini uyarılar almıştı. Ahmet usta, bu gidişten hep kendini sorumlu tutmuş, kendi kendini suçlayıp durmuştu. Sonraki iki yıl boyunca, karısı her gün, kızını çağrıştıracak her olayda, haberde, tekrarlamaktan kendini alamadığı suçlamalarla, ilenmelerle bu suçluluk duygusunu dayanılmaz hale getirmişti. İki haftadır sesini de duymadıkları bu kız şimdi karşısında, hiç ummadığı bir kavrayışta ve hiç ummadığı bir çökkünlük içindeydi.

Mehtap ikinci bardakları doldurmayı babasına bırakmamak için usulca kalkıp çaydanlığı getirdi. Bardakları doldururken devam etti:

"Eğer sen beni beklememiş olsaydın, vazgeçmemek dışında birşeyler de yapmış olmalıydın. Oysa sen benden vazgeçmedin, ama sadece vazgeçmemiş gibi davrandın."

Bardağın alıp eski yerine oturdu ve ilk defa siyah parlak gözlerini kaçırmadan babasının gözlerine baktı.

"Sen beni sadece bekledin baba, bekleyemeyecek kadar çok şey bildiğin halde."

Ahmet usta silahlarının elinden alındığını, hatta kendine çevrildiğini hissetti. Öğrencisi, verdiği bilgileri kendisinin kullanıp kullanmadığını soruyordu. Bakışlarını Mehtap'ın yüzünde gezdirdi. Sözlerin çizgilerini arıyordu. Bulduğu çizgiler sözleri daha da ağırlaştırdı. Biraz telaş, biraz hüzünle baktı.

"Hayır kızım, o kadar da insafsız olma. Direttim. Senin için de kendi bildiklerim için de direttim. Yalnız ben değil, annen, hatta bu ev bile, şu koltuklar bile diretti."

Gözlerinin altındaki hafifçe morarmış halkalı çukurlar, şimdi daha da solmuş ve kurumuş görünen dudakları, onu olduğundan daha yaşlı gösteriyordu. Mehtap babasının bakışlarındaki hüznü gördü, bakışlarını eğdi yeniden:

"Sen elindekilerle yetindin. Elinde olmayarak direndin. Çok şey biliyordun baba, daha fazlasını yapabilirdin. Yapabileceğini de biliyordun."

"Evet kızım, neyi yapıp neyi yapmayacağımı biliyordum. Yapabileceklerimden de geri durmadım.

"Yapamadıklarını nasıl yapabileceğini de biliyordun" diyecekti. Böyle devam edecekti, vazgeçti.

"Ama ben seni beklemedim" dedi. *"Senden hiç vazgeçmedim, ama beklemedim. Sizi buldum. İşte burdayım."*

Yüzünden bir gölge geçti. Yeniden kara kuru, soluk benizli, yağlı saçlarıyla kır kokan küçük bir kız oldu, kurumuş boğazıyla yutkundu:

"Ve biliyor musun baba, sizi beklemek isterdim. Beklemeyi ve sizin beni bulmanızı isterdim."

Gözlerini yere eğdi. İki damla yaş pantolununda iki küçük gölge yaptı. Sonra yavaşça pamuklu kumaşın hücrelerine dağılıp söndüler.

Ahmet usta, gözyaşlarıyla birlikte dağılan düşüncelerini toplamaya çalıştı. Neden yenildiğini anlayamadı, ama anladı ki yenilmişti.

EFLATUNA DOĞRU

eflatun da diyebiliriz bu gece yarılarına
sen söyle ne yakıştığını
sessizlik her yerde duyamadığından irkilmeyişin
uzakta son kez bir gözün kapanmasına ilişmiş
rıhtımlara ve hüzünlere tüneyen martı eskilerine
sabahları o tanıdık günaydınlara
gün boyu sıralarda bekleşmelere
ömrün eksilen toplamına

her yerde
sessizlik her an

bir çocuk gülecek olsa irkiliyoruz
biri ateş istese orda yangın
adresi sorsalar yüzler şüpheli
kimse konuşmuyor
konuşanlar göçmüşler

sevişmek kurtarabilir belki de bizi
sevişmek bizi kurtarabilir
aklıma düşüyor
koca şehrin de sevişemeyeceği
şiir yazmalı imgeleri uyandırıp uykusundan
çocukları yatırmalı
kuşların kanatlarını çağırmalı
her an bir yerlere varılabilir

eflatun diyeceğiz bu gece yarısına
hazırlanın...

eflatunu anlamaya doğru
bütün renkleri yaşamınızdan çıkarın.

Turgut BAYGIN

"Eğer yenilmeseydim sizi bekleyecektim. Buraya dönmeyecektim."

Öylece durmuş gözyaşlarına bakarken, yenilgisini açıklayan Mehtap olmuştu. Kızına yenilen Ahmet usta, bu açıklamayla başka bir yenilgiye, kızının yenilgisine doğru sürüklendiğini hissetti. Birden anladı ki o kızını yenene de yenilmişti. Keşke kızına yenilseydi. Keşke kızına yenilmekle kalsaydı. Hep diretirken aslında hep yenilmişti. Kızı, kendi adına bunu açık yüreklilikle anlatırken, bunun için gözyaşı dökerken, o bundan da kaçmıştı. Düşmanının kendisine düşman olduğu kadar, o düşmanına düşman olamamıştı. Beklemedim mi demişti? Yalancıydı. O hep beklemişti. Ne ileri, ne geri, hep aynı yerde. Neyi beklemişti, düşman düşmanlığını yaparken? Hiç savaşmadan yenilmek bu değil miydi? Sevindi birden, hiç olmazsa kızı savaşarak yenilmişti. Yenmek de vardı, yenilmek de. Ama savaşmamak... Kendisini ciddiye aldığını hiç hissedemediği düşman, kızını şu yağlı saçlarıyla, kara kuru duruşuyla ufacık tefecik kızını ciddiye almıştı. Demek tehlike görmüştü onda, güç görmüştü. Saldırısının şiddeti belliydi kızının durumundan. Kızı yenilmişti yenilmesine, ama kendisinin yapmadığını yapmış, düşmana düşman olmayı başarmıştı. Kendisi bunu başarsaydı, o belki daha fazlasını başaracak, belki yenilmeyecekti. Kızının zayıf bileklerini tuttu, gözyaşıyla ıslanmış burnunu kirli saçlarının arasında dolaştırdı.

Karıncalar akşamın alacalı karanlığında, sırtlarındaki buğday denkleriyle evlerinin yolunu tuttular. Antenlerini birbirlerine sürterek merhabalaşırlarken, düşünceliydiler. Hepsi de yuvalarına dönünce güneş birden batıverdi. Kapıda anahtar tıkırdadı. Dalgın bir kadın gölgesi onları farketmeden elindeki poşetlerle mutfağa geçti.

Söyleşi

Bilge Bölükbaşı, *"Benden Bir Hüznün Yazarı Çıkar Ancak"*

Lütfiye AYDIN

— Isterseniz romanınızın adından başlayalım önce. Neden Beyaz Yolculuk?

— Roman bir uçak yolculuğuyla başlıyor ve beyaz bulutların arasından bir dalışla konuya geçiliyor. Bu uzun süreçli dalış, üç dönemi ve üç kuşağı içine alan bir yaşam yolculuğu. Simgesel olarak da beyaz bende hüznü, safiyeti, dürüstlüğü, biraz da mutluluğu çağrıştırdığı için bu adı uygun buldum.

— 1965'den başlayıp geri dönüşlerle örülen bir dönem romanı Beyaz Yolculuk. Okura sahicilik duygusunu fazlasıyla veriyor. Bunu nasıl açıklarsınız?

— Çocukluğumda, ilk gençlik yıllarımda, aile arasında zaman zaman anlatılıp geçilivermiş, ama belleğimde yer eden çoğu yaşanmış öyküler, karışık flu motifler halinde düşüncelerimde uçuşup durdular. Yıllar sonra bu öyküler kafamda belirginleşti, kişilikler canlandı, motifler birleşti, birbiriyle ilişkileri ortaya çıkmaya başladı, eksik taşlar yerine oturdu ve elbette uzun süren bir araştırma sürecinden sonra roman olarak gün ışığına çıktı. Sahicilik duygusu vermesi sanırım bu nedenledir.

— Çok mücadeleli bir hayatı olan Reşit bey de ilginç karakterlerden biri. Romanı yazarken yaşantısından etkilendiğiniz bir kişi oldu mu?

— Reşit beyin özellikle Kuvayi Milliye ruhu, Anadolu'yu aydınlatma çabaları babamdan izler taşıyor.

— Bir ara tarihi romanlar doldurdu vitrinleri. Kimi tarihçilerin itirazları oldu. Kimi yazarlar da "roman gerçeği" diyerek buna karşı çıktı. Bu bağlamda Beyaz Yolculuk'u siz nasıl değerlendirirsiniz?

— Amacım tarih ya da belgesel yazmak olmadı. Peş peşe, soluk almadan yaşanan ve ülkeyi giderek batağa sürükleyen savaşlar; siyasal, sosyal ve ekonomik çıkmazlarla, daha sonra cumhuriyete geçişle birlikte uyum sancılarıyla boğuşulduğu dönemlerde Anadolu halkı neler yaşadı? Cephe gerisinde neler oldu? Çıkış noktam buydu. Bu anlamda Anadolu, konu açısından bir cevherdir. Ben yalnızca bir örnek verdim ve aileyi ön planda işledim. Tarih, ailenin dramını büyük ölçüde etkileyen kaçınılmaz bir öğe olarak kısıtlı sayfalar içinde ara sıra ön plana çıktıysa da genel olarak fonda kullanıldı. Bu bakımdan, *Beyaz Yolculuk*'un böyle bir kategoriye dahil edilmesinin doğru olmayacağı kanısındayım.

— Kurtuluş Savaşı ile ilgili oldukça fazla eser var. Cumhuriyet Dönemi de anlatıldı. Fakat Sarıkamış faciası bildiğim kadarıyla pek yazılmadı. Gerçi doğrudan savaş anlatılmamış, ama doğayla savaş sahneleri çok canlı, etkileyici. Bunu nasıl başardınız?

— Kendi başıma gelmişçesine, "böyle bir mekanda neler vardır, neler olabilir, neler düşünülür, neler duyumsanır" gibi soruların yanıtlarının düş gücüyle ve geniş bir araştırmayla yoğrulması sonucu diyebilirim.

— Kadı Ana romandaki en temel karakterlerden biri. Özverisiyle, gururuyla, acılarıyla, otoritesiyle, en önemlisi bütün bu yıkımın içinde dimdik duruşuyla müthiş etkili bir Anadolu kadını. Böyle bir kadın gerçek olabilir mi?

— Günümüzde bile saydığınız özelliklerin daha azı ya da daha çoğuna sahip binlercesinin var olduğuna inanıyorum.

— Kadı Mehmet Mithat Efendi, bizdeki yerleşik kadı imajına hiç uymayan bir tip. Sanki Anadolu aydınlanmasının ipuçlarını da taşıyor. Cesur ve aydınlık kafalı. Bu ilginç durumu anlamakta biraz zorlandım.

— Cumhuriyetten sonraki devrimleri halka benimsetmek amacıyla kullanılan yöntemlerden biri de, şer'i mahkemelerde hükmün, kadı'nın iki dudağı arasında olması nedeniyle kolayca rüşvet verilebildiği bir yargı organı olduğunu anlatan kadı fıkraları üretilmesi oldu. Fıkralardaki doğruluk payı çoktur sanırım. Ancak, kuşkusuz ilk çağlardan bu yana, her dönemde her mesleğin temsilcilerinin iyi ve kötüsü, aydını, cahili, çalışkanı, tembeli, dürüstü, dürüst olmayanı olmuştur. İşte Kadı Mehmet Mithat Efendi, sayıca az da olsalar, terazinin öbür kefesinde olanlardan.

— Bana göre Beyaz Yolculuk'taki sahicilik duygusunu pekiştiren özelliklerden biri de dilsel yapı. Bunu siz nasıl açıklıyorsunuz?

— Üçüncü kişi ağzından anlatılanlar günümüz Türkçesiyle, dönemin diyalogları o dönemin dili ve üslubuyla yazıldı. Bundan amaç hem dil evrimini bir ölçüde de olsa- yansıtmak, hem de romana doğal bir atmosfer vermekti.

— Anladığım kadarıyla eski dile de oldukça aşinasınız. Bu bir merak mı, yoksa eski sözcükleri de mi araştırarak buldunuz?

— Gerçekten de eski dile aşinalığım var. Bilinçli olarak okumaya genellikle Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Varlık Yayınlarıyla başladım. O zamanki dil, henüz bu derece arı değildi. Ben bilmediğim sözcüğü atlayıp geçmem. İlle o cümleyi tam olarak anlayacağım. Öğrendiğim zaman da aklımda kalır. Bir de, -kullanmasam bile- bilmem gerekir düşüncesindeydim. Bunların yanında en önemli öğreticim babamdı. Hatta bunu eski bir sözcüğün anlamının nasıl bulunacağını o öğretmişti. Hâlâ uygularım. Bir oyun gibidir. Doğru anlamı bulduğumda çocuk gibi sevinirim.

— *Romanınızda başından sonuna kadar hüzünlü, duygulu bir hava hissediliyor. Sizden beklediğimiz başka yapıtlarınızda da bu havayı hissedecek miyiz?*

— Sevilmez, ama ben hüznü seviyorum. Duyguyu, duygusallığı, hatta ölçülü olmak kaydıyla romantizmi de. Yazdıklarımın içinde espriler, ironiler, alay ve şakalar olsa bile, hüzünden vazgeçemeyeceğim galiba. Yani benden bir 'hüznün yazarı' çıkar ancakl

— *Peki, cinselliği yazar mısınız?*

— Cinselliğin yazılmasına karşı değilim. Bir konunun bütünlüğü içinde, yeri gelmişse, gerekliyse, kaçınılmaz bir noktadaysanız neden olmasın? Ne var ki, cinselliği ben konu başlığı olarak almam. İmajla duyumsatılan bir renk öğesi olarak kullanabilirim ancak. Gerek yabancı yazarlar gerekse bizim yazarlarımızca yalnızca cinselliğin ele alındığı sayısız yapıtlarda bunun daniskası yazıldı, yazılmakta. Ne kadar cesur davranılırsa davranılsın, ne kadar fanteziler, çeşitlemelere üretilirse üretilsin artık tekrarlamalardan kaçınılmayacağı düşüncesindeyim.

— *Romanınızdaki Vedia-Reşit ilişkisi hem yüreğimi ferahlattı, hem içimi sızlattı. Çünkü böyle soylu ilişkilere artık ender rastlanıyor gibi geliyor bana. Bu bağlamda Bilge Bölükbaşı'nın aile ve kadın erkek ilişkisine bakışı nasıldır?*

— Sanırım hemen herkes er ya da geç -karşı olsa da- evliliği bir kez denemek istiyor. Ancak, şu malum 'dengini bulma' sorunu çıkıyor ortaya. Bu da rastlantıya bağlı. Bana göre, birbirlerine yalnızca cinsellikle yaklaşan bir kesimin temelsiz, kof birliktelikleri çabuk sona eriyor. Gönül geçince "bir başkası nasıldır?" merakı başkalarını getiriyor. Aynı doyumsuzluk, aynı son. Dengini bulduklarını sanan bir kesim de düşkırıklıkları içinde ya birlikteliklerine son veriyor ya da bu işkenceyi ekonomik sıkıntılar, çocuklar, cesaretsizlik, yalnız kalma korkusu, hatta cinsel bağımlılık nedenleriyle sürdürüp gidiyor. Aile kavramına saygısı giderek azalan bu kesim zamanla söz konusu kurumu küçümsüyor, dahası öfkeyle aşağılıyor. Genelde kişisel mutsuzlukların sonucu bu. Hak vermemek elde değil.

— *Hak verdiğinize göre, siz hangi taraftansınız?*

— Ben bir kez ve son kez evlendim. Mutlu azınlıktan olduğum için kendimi şanslı buluyorum.

— *Biraz da feminizm hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyim?*

— Kadın ve erkeğe insan olarak bakanlardanım. Ancak, töre cinayetlerinin işlendiği; eğitimlerinin reddedildiği, şiddet gören, mal gibi alınıp satılan, bekaretiyle uğraşılıp teşhir edilen, tecavüzcüsüyle evlendirilmeye kalkışılan kızların, kadınların var olduğu bir ülkede, duruma yalnızca cinsel özgürlük gözlüğüyle bakılmayan bir feminizmi dışlamak mümkün mü?

— *Edebiyat anlamında değerli eserler vermiş bir aileye mensupsunuz. Vüs-at O. Bener ve Erhan Bener ağabeyleriniz. Buna karşın siz uzun yıllar suskun kalmışsınız. Niçin?*

— Bu durumun benim için büyük avantajı olduğu kadar, yazma açısından dezavantajı da oldu. Bilinçlendiğim yıllarda kendimi hazır bir edebiyat ortamı içinde buldum. Bu benim avantajımdı. Dezavantaja gelince; aramızdaki oldukça büyük yaş farkları nedeniyle, ağabeylerim adlarını duyurmaya başladıklarında ben çocuk denecek yaşlardaydım. Büyüsem de onlar benim için ütopik yazarlar olarak hep ulaşılmaz yerlerdeydi. Evdeki edebi sohbetlerinin yanı sıra kendi yapıtlarıyla ilgili tartışmalarını bir köşeden izlerdim. Bu tartışmalar sırasında beğenilerini olduğu kadar bazen birbirlerine acımasız diyebileceğim eleştiriler yönelttiklerine de tanık oluyordum. Belki de bu nedenle olsa gerek, uzun yıllar yazmaya hiç ilgi duymadım ve özenmedim. Gün oldu, dürtüler beni rahat bırakmamaya başladı. Bu karın ağrısı döneminde gizli gizli ilk eskizlerim olan karalamalarıma başladım. Bunlar zamanla, bir türlü kendime beğendiremediğim roman ve öykülere dönüştü. kimi yırtılıp atıldı, kimi bir kenarda beklemeye alındı. yerini beni dramaturgluğa kadar getiren radyo oyunları aldı. Son kez de aldığım *Beyaz Yolculuk*'un şansı yaver gitti. Yazımı, uzun aralarla bekletilmeye bırakarak üç yıl sürdüyse de sonunda basıldı. Hadi biraz da kaderci olalım. Kısmet böyleymiş!

— *Ağabeyleriniz nasıl karşıladı? Acımasız eleştiriler aldınız mı?*

— Eleştirileri oldu elbette. Olmalıydı da. Ama beklediğim gibi -ve kadar- değil. (Gülüyor) Galiba, benzer duyguları yaşayan yeğenim Yiğit Bener'le birlikte karenin öbür iki çizgisini oluşturmayı başardık!

— *Ağabeyleriniz sizin gözünüzde hâlâ ütopik yerlerde mi?*

— Onca yapıt verdiler. Olmaması mümkün mü?

— *Son bir soru. Dağarcığınızda neler var?*

— (Gülüyor) Bir hüzün romanı daha!

— *Teşekkürler Bilge Bölükbaşı*

Beyaz Yolculuk (Roman), Doğan Kitapçılık, İlk Basım 2003-210 Sayfa.

DEV İSTİRİDYE

Berrin Taş'a

Nalan ÇELİK

Önüne iki seçenek konmuş
Kıyıda bekleyen
Bir kum tanesiydim.

Ya seyret, merakla okyanusu
Ya dalgalar ıslatsın
ara sıra.

Diğer kum tanelerine
Sordum
Başka seçenek yok mu.

Sustular
Isındıkça, üşüdükçe
Ezdiler... diğerlerini.

Kum tanesi
Düşündü
Ya da atıl, atla okyanusa.

Atladı kum tanesi
Sürüklendi, korktu
Merak etti.

Okyanus mavi değildi.
Gece oldu.
Okyanus kara da değil,
beyazdı.

Çok merak etti
derinlerde ne var diye.
İndi, indi.

Kopekbalıkları, ahtapotlar
Büyük balıkların yediği,
küçük balıklar.

Çok korktu...
Daha çok merak etti.
İndi, indi.

İki kolunu, kendisine açmış
Korkusuz
Dev bir istiridyeyle karşılaştı.

İçinde onlarca kum tanesi.
Acı çekiyordu...
Ama biliyordu...
Okyanusa atlamış, kum taneleriyle
neler yapılabileceğini.

Aldı beni de içine
Okşadı, sevdi...
"Aşk diliyle konuşuyordu,
İncitmeyen bir ses tonuyla
Yumuşaklığıyla."

Sorular sordu, kimi zaman
ağlattı bizi şiirleriyle.
Arada terk eden,
kum taneleri oldu.

Hele biri... Çok acı çekti,
günlerce ağladı
Dev istiridye.
Acı hüzün oldu.
Göz yaşlarıysa şiir, sardı
sarmaladı, kalanları.

Dev istiridye ve biz
Yarattığı onlarca inci tanesiyiz.
Bunca yolculuktan sonra,
Bir avcı değil beklediğimiz.

Heyy... Kıyıda bekleyen,
Birbirini ezen kum taneleri,
Atlayın okyanusa...

Yaşam iki, üç, dört değil
Çok ama çok seçenekli.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

4 Aralık Perşembe

Dün sabah yürürken hem rengiyle, hem biçimiyle güvercin kanadına benzeyen bir bulut gördüm. Bilirsiniz, güvercin insana yakın hayvanlardan biridir.

Yürürken güvercinle ilgili bilgilerimi yokladım. Nuh tufanından sonra, toprakların kuruduğu güvercinden anlaşılır.

İslam peygamberini, düşmanlarından kurtarır güvercin. İnanışa göre peygamberin saklandığı mağranın girişindeki ağaca iki güvercin yuva yapar. Güvercinleri, güvercin yumurtalarını görenler, mağraya girmezler.

Antik dönemde güvercinle ilgili neler var diye araştırdım. Afrodit güvercinleri pek severmiş. Güvercinler çekermiş arabasını.

Hem Irmak tanrı Asopos'un kızı Kemhe, hem Semiramis tehlike karşısında güvercine dönüşürler.

Tabii benim bilmediğim, daha başka söylenceler de olabilir. Ama hepimiz şunu biliriz. Güvercin, barışın simgesidir, avlanmaz, yenmez. Tabii Pamuk bunu bilmediği için arada sırada ağzında, yakaladığı bir güvercinle gelir.

Güvercin, eskiden haberleşmede kullanılırmış. Şimdi posta, haberleşme değişti. Kimse mektup yazmadığı için, yalnızca mahkeme bildirimlerini dağıtıyormuş postacılar.

Güvercin kanadına benzeyen bulut da fazla durmadı. Değişti, öbür bulutların içine katıldı. Sonra hep birlikte koşa koşa gittiler.

5 Aralık Cuma

Şükran Kurdakul, anılarında Türkiye'nin umudu TİP'in konumunu da anlatır. TİP'in un ufak olmasının önemli bir nedeni Sovyetler Birliği'nin tutumudur. Şükran Kurdakul bu konuda şöyle der, *"Sovyet tankları -1956'da Budapeşte'ye girdikleri gibi- Prag sokaklarında Varşova Paktı'nın kuvvet gösterisini yapma emrini uyguladılar. / 1956'da iktidara geçmeden ömrünü burjuva hapisanelerinde tüketen İmra Nage sosyalizme düşman sayılmıştı. / Bu aşamada Çekoslovakya Komünist Partisi Genel Sekreteri, Dupçek... Bu durum karşısında tarih iki seçenekten birini kabul etmek zorunda bırakmıştı TİP'i. / Ya susacak ya da olayı, kuruluşundan itibaren savunduğu 'Her ülkeye özgü sosyalizm' ilkesi doğrultusunda değerlendirecekti. (...) Mehmet Ali Aybar bu çelişkiye düşmedi. Once Beşiktaş kongresindeki çıkışı, sonra 23 Ağustos günü basına verdiği yazılı demeç onu tarih önünde haklı çıkaran bir belge niteliğini taşır."*

Mehmet Ali Aybar bu konuda şöyle der, *"Doğu Blokunu teşkil eden devletlerle Sovyet Rusya arasında, her birinin tarihlerinden gelen derin farklar vardır. Orta Avrupa halkları tepeden inmeci ithal malı bir sosyalizm tecrübesini kabul etmeyeceklerini; sosyalizmi kendi şartlarına göre uygulamak istediklerini muhtelif vesilelerle göstermişlerdir. Bu istekler her seferinde Sovyet tanklarının müdahalesiyle bastırılmıştır. (...) Çekoslovakya Varşova Paktı içinde daha özgür, daha bağımsız bir duruma kavuşmak meylini de göstermiştir. Sovyet yöneticileri ise Stalin devrinin kör itaatini, sosyalist dayanışma ve birliğin tek şartı olarak görmeye alışmış kişilerdir. Çekoslovakya faciası bütün bu faktörlerin tesiri ile patlak vermiştir."*

Mehmet Ali Aybar'ın bu tutumu partiyi karıştırdı. Behice Boran'la Sadun Aren, Aybar'a karşıt bir tutum aldılar. Anılardan öğrendiğime göre Aren şöyle demiş, *artık Aybar'a sosyalist demek olanağından mahrumuz."*

O dönemde bütün bunların beni pek üzdüğünü anımsıyorum. TİP, bu kavgalar sonucu halktan, emekçiden koptu. Demokratik sosyalizm umutları söndü.

Ama şunu da söylemek gerekir. Bu sönüşü, yalnızca bu çatışmaya bağlamak doğru olmaz. Sistem dışı bir hareket başlatılacaksa, çok dikkatli, çok duyarlı davranmak gerekir. Gelişen hayata karşı, nasıl davranılacağı konusunda elbette kurallar konamaz. Bu anlamda Sovyetlerin Çekoslovakya'ya gireceği düşünülemezdi. Ama Macaristan'a girdiği biliniyordu. Sosyalizmin çerçevesi burdan yola çıkılarak çizilebilirdi. Ama bizde ilk coşkuyla yola çıkılır. Ama kavram herkesin öznelinde farklıdır. Bu farklılıktan ötürü çatışma başlar. Tabii bunu körükleyenler hiç eksik olmaz.

Ben TİP'in içinde değildim. Ama olup bitenler, TİP'li yöneticilerin dikkatli, duyarlı olmadıklarını gösterdi.

Şükran Kurdakul'un anıları 1969 seçimleriyle biter. Şöyle der Şükran Kurdakul, *"Balıkesir ilk başkanlığı görevini sürdürüyordum. Önümüzdeki seçimler, sosyalizm yolunda emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine karşı savaşım cephelerinden biriydi çünkü."*

Bu savaşıma girerken Şükran Kurdakul önemli saptamalar yapar. Şöyle der, *"Aynı coğrafyanın, yaklaşık aynı ekonomik koşullarının çizdiği bu haritada dörtte üçü de -tepkisini açığa vurmasına karşın- kasaba eşrafının egemenliğinde yaşamını sürdürmek zorunda kaldı yıllarca. / Bize düşen bu tepkiyi bilince dönüştürmek, arayışlarında öncü olmak.*

Bu amaçla, çeşitli engellemelere karşın mücadelesini sürdürür Şükran Kurdakul. Seçim, TİP'in başarısızlığıyla sonuçlanır. Şöyle der Kurdakul, *"Ne yapalım ki ilerleme tarihimizin bu aşamasında da kasaba eşrafı ile bağımlı olduğu dinsel kurumların etkisine kapılmaktan kurtaramadı kendini Balıkesir toprağının insanı / Yazık ki bu satırları okuduğunuz yıllarda da kurtaramıyor."*

Ne yazık ki durum böyle. Türkiye aydınlanma yolunda önündeki engelleri aşamadı.

Şükran Kurdakul'un anıları... babasız büyüyen bir çocuk... sosyalizmle tanışma... hapisler... edebiyatta, siyasette insan için mücadele. Bir dönemin gerçekçi görünümü...

Güzel bir Türkçe. Canlı... devingen bir anlatım.

8 Aralık Pazartesi

Geliyor... gelecek derken, kış, İstanbul'a geldi. Dünden beri yağmurlu, rüzgarlı, soğuk bir hava var. Gökyüzü bulutlarla kaplı... kıpırtısız. Kıpırtısızlık güneşi, güneşin ışıklarını saklıyor. Bu, bana birkaç yıldır birdenbire, her yazısında demokrasiden söz edenleri anımsatıyor.

Geçmiş bilincimden silinse bunların demokrat olduğuna ben de inanacağım. Oysa, geçmiş orda duruyor işte. ABD, yıllarca solu kazımak için darbeler düzenledi. Bugün her yazısında demokrasiyi övenler, bu darbeleri desteklediler.

ABD, yeşil kuşak tasarımını uygulamak için allak bullak etti Ortadoğu'yu... Bütün ülkelerde sola, sürek avı düzenlendi.

Bunlar hep sustu. Susmakla kalmadı. Bu darbeleri desteklediler. Şili'de Allende sarayında bombalanınca, *"İyi oldu, iyi oldu"* diyenler bile çıktı.

Bu durumda şöyle düşünülebilir. Yanlışlarını gördüler. Şimdi demokrat oldular. Demokrasi istiyorlar.

Peki, düşüncenin sınırsızca söylenmesi mi istedikleri. Örgütlenme özgürlüğü mü istiyorlar. Tekellere karşı mücadeleyi mi öngörüyorlar.

Hayır. Hiçbiri değil. İstedikleri şu. Türban. Kuran kursu...

Şimdi şu Kuran kursu üstünde duralım. Kişi, inandığı dinin kitabını okuyacak. Tabii son derece doğal bu. Ama Türkiye'de müslüman Kuran'ı okuyamıyor. Kuran'ı okuması için kursa gitmesi gerekiyor.

Kuran kursunu savunana bu yabansı gelmiyor. Sen bir dine inanıyorsun, ama o dinin kitabını kursa gitmeden okuyamıyorsun.

Sorun, Kuran'ın Arapça olmasından kaynaklı. Türkçe Kuran var, ama çeviriyi doğru, uygun bulmuyorlar.

Zıtlaşma burdan çıkıyor. Çünkü bu sorunu tartışamıyorsun. *"Kuran'ı Türkçe oku"* dedin mi, ya masonsun, ya mason uşağı.

Sen, *"Ben mason değilim, mason uşağı da değilim"* dersen, bu kez, *"Bilmeden mason uşağısın"* deniyor. Böyle dedin mi, demokratlığın cila olduğu ortaya çıkıyor.

Neden.

Sen, herkesin müslüman olmasını, Kuran okumasını istiyorsun. Bu, senin hakkın. O zaman müslümanlığın insan, toplum için önemini anlatırsın. Buna karşılık öbürünün, insanı müslüman yapmama hakkı vardır. O kişi de, müslüman değil de şöyle olmanın insan için, toplum için önemini anlatır.

Sen, öbürüne, halkın önyargılarıyla *"masonsun, mason uşağısın"* diye saldırdın mı demokratlık biter.

İşin bir yanı da şu. *"Bu ülkenin %99'u müslaman"* dedin mi de demokratlık biter. Çünkü demokratlık, o %1'in hakkını gözetmeyi zorunlu kılar.

Mill, bir düşüncenin susturulmasına haydutluk der. Bu haydutluk, hem yaşayanlara, hem de gelecek kuşaklara karşı soygunculuktur.

Mill'e göre düşünce doğru ya da yanlış olabilir. Düşünce doğruysa, yanlış düşünceyi değiştirme olanağından yoksun kalırlar. Yanlışsa, doğrunun açık seçik ortaya çıkmasına engel olurlar, yanlış sayılan düşünceyi boğmak bile kötülük olur. Düşüncelerin doğru ya da yanlışlığı özgürlük ortamında canlı bir tartışmaya ortaya çıkar.

John Stuart Mill, *Hürriyet* adlı eserini 1859'da yayınlar. 1859'dan bu yana 144 yıl geçti. Ama biz *"Senin düşüncen yanlış. Sus."* davranışını aşamadık. Bunu yalnız müslümanlar için söylemiyorum. Hiçbir düşünceden çekinmemesi gereken solcularda böyle.

Bu, beni ciddi bir biçimde rahatsız ediyor. İçimde çekip gitme duygusu uyandırıyor.

Zor bir zamanda yaşıyorum.

10 Aralık Çarşamba

Güneş bugün yüzünü gösterdi. Sabah, gün doğumundan önce bulutlarda bir yarık vardı. İşte ordan çıktı güneş, gösterdi yüzünü. Ama bizler karanlıkta çarpışıp duruyoruz. Şu Kuran kursları öyküsü... Yönetmelik geri çekildi. Ama sorun burda değil. Sorunun temeline inmedikçe de, bu, çözülmez. Japoncada "boş ver" kelimesi yokmuş. Oysa biz "boş veri" sık sık kullanırız.

Boş vere vere bu duruma geldik.

Peki neyi boş verdik. Bakın ne diyor bu konuda Ömer Naci Soykan, *"Nasıl bir insan sorusunun yanıtı da yine kimlikte değil, kişilikte aranır. Sosyolojik bakış açısı daima kimlikten hareket eder. Kimlik bir ayrımı ve çatışmayı doğurur. Batılı kimlikle Müslüman doğulu kimlik, tarih boyu bir kültür çatışması içinde olmuştur, bugün de böyledir. Müslüman doğulunun batılıya en yakını bizler, bu çatışmayı bitirmek istiyoruz. Ama kimliksel temelde bu olanaklı değildir. Eğer Kant anlamında Aydınlanma, evrensel yüksek değerlere dayanan bir insan anlayışını ortaya koymuşsa -ki öyledir- bu anlayışa kimlikle değil, tersine kişilikle sahip olunur. Aydınlanmanın insan kavramı, sosyolojinin kendine temel aldığı herhangi bir kimlik değil, fakat felsefi bakışın nesnesi olan kişidir. Ulusal - etnik ya da dinsel olsun, ayrı ayrı kimliklerden insanlığa varılmaz."* (*Aydınlanmanın İnsan Kavramı ve Türkiye Gerçeği, Arayışlar, Felsefe Konuşmaları 2*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003).

İşte biz, kişi olmaya, insan olmaya boş verdik.

Acı bir durum... çok acı. Ama bunu kabul etmek zorundayız. Kişi olabilirsek, bakın bu konuda Ömer Naci ne der, *"İster bir ülkede, ister tüm dünyada insanlar, etnik ya da dinsel kimliklere sahip olmadan önce kişi olurlarsa, o zaman onların dinsel-etnik kimlikleri de birbirini rahatsız etmez, bir arada huzur içinde yaşarlar. Türkiyeli, batılı, Müslüman, Hıristiyan ya da dinsiz, bunlar hiçbir kimlikte birleşmez, ama hepsi kişilikte, insan olmada birdir. İnsan olmak kişi olmaktır. Kişi olmak ise yaşam durumları karşısında kendi başına yargı vermeyi gerektirir. Bir olay karşısında tavır alışımızı, ait olduğumuz grubun görüşü değil, kendi bireysel, bağımsız yargı gücümüz belirlemelidir."*

Son derece önemli, dirimsel saptamalar bunlar. Türkiye, bu saptamaların tam karşıtı durumda.

Ben, islami yayınları da okuyorum. İslam kimliği dışındakileri, özellikle dinsizleri insan bile kabul etmiyorlar. Tabii bunda aydınlanma hareketinin kesintiye uğratılmasının önemli bir etkisi var. Türk kimliği de insan, kişi olmanın üstüne çıkarıldı. Buna karşın Kürt kimliği, islam kimliği, *"Biz de varız"* diye ortaya çıktı.

Tabii var. Ama o kimliklerde de kişi olma yok edildi.

Şu kesin. Kimlikten kişi olma aşamasına geçilemiyor.

Kişi olma dışında, bütün kimlikler tarihi birer kategoridir. Romantikler, tarihin derinliklerinde boşuna belge aramasınlar. Bütün kimlikler geçicidir.

İnsanların beş yüzyıl sonra yine bu kimlikle yaşayacağı, yine bu kimlikler yüzünden çatışacağı düşüncesi yanlıştır.

Doğru olan şudur. Kişi olma, insan olma kalıcıdır. Bu açıdan bakıldıkta, Türkiye, kişi olma, insan olma hareketini başlatabilse... insanı elinden tutup ayağa kaldırabilse... Bu sabah, bulutların yarığından yüzünü gösteren güneş gibi, kimliklerin yarığından insanın yüzünü gösterebilse, bütün dünya aydınlanırdı.

11 Aralık Perşembe

Ömer Naci, dün sözünü ettiğim yazısında bir sorunu daha didikler. Sorun şu. Bir olay karşısında nasıl tavır almalıyız. Türkiye'de bir olay karşısında kimliklere göre tavır alınıyor. Sözgelimi Kürt kimliği Türkçeye w harfi girsin diyor. Bu, Türkçenin sözdizimine uyar mı, uymaz mı hiç düşünmüyor. W harfine karşı çıkan, demokrasi düşmanı ilan ediliyor.

Türk kimliği de, televizyonda şarkı söylenmesine bile karşı çıkıyor. Kürtçe şarkı söyleyen, Kürtçe şarkı söylendi diye Türk düşmanı ilan ediliyor.

Müslüman kimliğin isteğine karşı çıktın mı, mutlaka masonsun.

Milyonlarca insan, bir sav, bir düşünce, o kimliğe yarar mı, yaramaz mı diye bakıyor. Ömer Naci, bu konuda bakın ne der, *"Türkiye'de öteden beri hep eksikliğini çektiğimiz, epistemik tutuma gerek vardır. Bilginin, daima 'Bunun bize yararı nedir?' sorusu altında pragmatik tarzda ele alınışı, epistemoloji eksikliğinin sonucudur. Pragmatik tutum araştırmayı değil, sonucu hedefler. Söylenen sözün doğru olup olmadığına değil, kimin yararına olup olmadığına bakar. Görüyoruz ki, böylesi dar, pragmatik tavır alışla, kültürel olsun, siyasal olsun, kamu önünde tartışılan her sorun, daima, bir kamplaşmaya götürüyor. Kamplardan biri bir çözüm önerdiğinde, karşı taraf öneriye değil, önerene bakıyor."*

Şimdi bu, bizim yüzümüze tutulan alevli ayna değil mi.

Ciddi bir eksiklik var epistomolojik açıdan bizde. Hep pragmatik bakıyoruz. İşte bu yüzden sorunlar çözülmüyor, her sorun çatışmaya yol açıyor.

15 Aralık Pazartesi

Alaattin Topçu'nun benle ilgili yazısını okudum. (*Damar*, Sayı 153, Aralık 2003). Topçu didişmeyi seviyor. Bundan ötürü yazısı savruk... dağılıyor yazı kuş tüyü gibi... Tabii ben Topçu'yla didişecek değilim. Didişmeyi sevmem de ondan.

Nedir didişme, ya da eristik. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*'nde şöyle açıklar bunu. *"Tartışmayı belli bir konuda doğru sonuçlara veya bilgiye ulaşmanın aracı olarak değil de kendi içinde bir amaç olarak gören argüman; kanıtlama biçimi ve özel tartışma teknikleriyle, tartışmak için tartışma amacı güden düşünce alışverişi; kurnazlığa dayanan ustalıklı, ama aldatıcı akıl yürütme biçimi."*

Eristik tartışmaya verilen bir örnek vardır. Orta çağda iki felsefeci şunu tartışıyorlar sabahtan akşama kadar. Köstebeğin gözü var mı, yok mu. Bu tartışmayı duyan bahçıvan, *"Size bir köstebek tutayım, gözü var mı yok mu bakın"* dedikte, tartışmacılar buna çok kızmışlar, *"Bize ne"* demişler, *"bizi köstebeğin gözü ilgilendirmez. Biz tartışmak için tartışıyoruz."*

Topçu da tartışmak için tartışmak istiyor. Ben, bir yazarın, bir şairin, ölmeden önce eserlerinin basımını görmek istemesine irade zayıflığı demedim. İrade zayıfı şairler, yazarlar dedim.

Örnek vereyim. Basıma hazır otuz eserim var. Bu eserlerin basımını ölmeden önce görmek istiyorum. Buraya kadar sorun yok. Ama ben bu eserler basılsın diye, üç kuruş için, düşüncelerime, ülküme aykırı bir yayıneviyle anlaşırsam, işte burda irade zayıflığı başlar.

Türkiye'deki kimi yayınevleri, ya da dergileri, milyar çarpı milyar verseler, tek bir yazımı bile vermem.

Yazar, inatçı olmalıdır.

Şimdi soruna geliyorum. Türkiye'de sisteme karşı yazarla okur örgütlenmelidir. *İnsancıl*, bunu hayata geçirmek için mücadele etti. Altı ilde temsilcilik açıldı. Ayrıca okur-yazar örgütlenmesi için Ankara'da bir kooperatif kuruldu.

Topçu, bunları bilmiyor mu.

Peki sonra n'oldu. Şairlerin, yazarların didişme tutkusundan bu örgütlenme başarısız oldu. Ciddi maddi-manevi yaralarla mücadele alanından çekildi *İnsancıl*.

Şimdi Topçu'yla böyle bir örgütlenmeye gidilebilir mi. Gidilmez. Çünkü Topçu'nun eristik tartışma tutkusu yüzünden o örgüt paramparça olur.

Topçu'yla temel ayrılığımız şurda. *"Dünyaya biraz da 'işletmeci mantığı'yla bakın!"* diyor. Demek bana işletmeci mantığıyla bakmadığım için kızmış. Haklıdır.

İşletmecilik ayrı, edebiyatçılık ayrı, örgütlenme ayrı ayrı kavramlardır. İşletmecilik, edebiyatçıyı boğar. Çünkü işletmeci epistemik bakmaz dünyaya. İşletmeci yarar açısından bakar. Ona yararlı olan doğru olandır. Oysa bir edebiyatçı, kişisel çıkarına karşı olsa bile doğru olanı söyler, doğru olanı yapar.

Ben, doğru söyleyen, doğru eyleyen ebediyatçıyı severim.

16 Mart Salı

İnsancıl Okuma Tiyatrosu, 8 Mart'a hazırlanıyor. Kadınların çeşitli durumlarını anlatan şiirler okunacak o gün. Pazar günleri çalışıyoruz. Bu yüzden pazar gazeteleriyle eklerini geç okuyorum.

Zaman gazetesi eki *Turkuaz*'a dün gece sıra geldi. Turkuaz'dan öğrendim. Osman Akınhay, *Everest Yayınları* editörlüğünden ayrılmış. Ayrılışının nedenini şöyle anlatıyor Osman Akınhay, *"Benim açımdan problem, Everest'in kuruluşundan itibaren oturttuğum çizgisine, şımarıklığı ve popülerliği matah sayan yazarların gölgesinin düşmesiydi. Son bir buçuk yılı kapsayan bu süreçte, yayınevi sahibinin ticari çıkarları ile benim yayıncılık çizgim arasındaki makas giderek açılmaktaydı."*

Edebiyata ticari kazanç açısından bakılırsa, estetik nesne değerini yitirir. Çünkü burda sorun şudur. Meta hızla değişime girmelidir. Marks'ın ölüm parandesi dediği bu durum gerçekleşmezse, meta değişime girmezse patron batar.

Ben bu yapılanmaya *Star Sistemi* dedim yıllar önce. Bu sistemde edebiyat eseri değil, meta önemlidir. Meta olan roman, öykü, okuru zorlamamalı. Oyalamalı, sınırlı düşlerini gıcıklayıcı olmalıdır. Meta, gece yatmadan önce, yatakta loş ışıkta, uykudan baş önüne düşene kadar okunmalıdır.

Şunu söylemeliyim. Edebiyatımızı hem biçimsel, hem izleksel açıdan zenginleştirecek nitelikte kimi yazarlar, şairler, bu sisteme girmek için baş düşürdüler.

N'oldu. Edebiyatımız yoksullaştı.

Akınhay, benim yıllar önce söylediğimi şöyle somutluyor. *"Everest'in geldiği noktada, kuşkusuz yayınevi sahibi Faruk Bayrak'la kurduğumuz saygın ilişkinin, onun yatırım yaparak ve sabrederek bize maddi zemin sunmasının can alıcı bir rolü vardır. Bunun hakkını her zaman teslim ederim. Zayıf olan şey çok-satar yazarların kazandıracağı paranın göz kamaştırıcılığıydı herhalde. Dolayısıyla, 'transfer' etkenini fazla ciddiye almak. Bir de yazar satıcısı bir menajere bazı konularda teslim olmak. Tabii, bir noktadan sonra bu benim umurumda değildi. Baktım ki 'para' söz konusu olduğunda editör, editoryal kadro, bağımsız çizgi falan gibi şeyler 'kuruntu' sayılıp kenarda tutulabiliyor, anladım ki, sonuna yaklaşıldığı anlaşılan bir maçı 'deplasmanda' oynuyorum."*

Para kazanmanın nesnel ortamı budur. Edebiyat alanında kazanç amacıyla işletme kuruldu mu, ne kadar iyi niyetli olunursa olunsun, iyi eser, estetik nesne bir kıyıya itilir. Çok para kazandırarak kitaplar basılır.

Para hızla kirletir edebiyatı.

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. Edebiyatçının amacı para olmamalıdır. Edebiyatçının tek bir amacı vardır. Estetik nesne yaratarak insan türüne katkı.

Gerçekten de değerli bir edebiyatçımızın, öyküleri basılsın diye ikinci baskıda, öykülerinden birçok bölümü çıkardığını saptadığımızda çok üzülmüş-

tüm. Edebiyatçımız *"Basmayacaklardı yoksa, basılması için böyle yaptım"* derken, sıkıntıdan, acıdan tel tel dökülmüştüm.

Para öyle bir metadır ki, kesinlikle doyuma varamazsın. Daha... daha... daha diyerek paranın içinde boğulursun. Bu, edebiyatı da boğar.

Sorun, tam da burdadır işte.

Edebiyatçı şu ödevi vermelidir kendine.

Edebiyatın parada boğulmasına karşı çıkmak.

17 Aralık Çarşamba

Cumhuriyet, Bilim-Teknik'te Şükrü Hatun'un yazısı, *Kola Savaşları, dindarlık ve sağlık*. Yazı, burjuvazinin nasıl yanılsamalı bir dünya oluşturduğunu gösteriyor. Burjuvazinin oluşturduğu yanılsamalı dünya, yabancılaşmış insana sahici görünüyor.

Yazısının bir yerinde şöyle diyor Şükrü Hatun,

kolalı içeceklerin böbreklerden kalsiyum atılımını arttırdıkları, mide mukoza hücre döngüsünü bozduğu, diş çürüklerini belirgin bir şekilde arttırdığı, aşırı içilmesinin kas hastalığına (hipokalemik miyopati) neden olduğunu gösteren raporlar yayınlandı."

Sahici olan bu. Ama kolalı meta üreten işletmeler çok büyük paralarla bir başka dünya yaratıyor. Kolalı içecekler modernliğin simgesi...

Peki neden böyle bu. Böyle bakıyor dünyaya burjuvazi. Onun için önemli olan insan değil, kazançtır. Hem önemli, hem doğru olan budur.

Marks, *Kapital*'de şöyle der, *"Metaların basit dolaşımı -satın almak için satmak- dolaşımla bağıntısı olmayan bir amacı yerine getirmek, yani kullanım değerlerine sahip olmak, gereksinmeleri gidermek yoludur. Oysa paranın sermaye olarak dolaşımı, tersine, kendi başına bir amaçtır, çünkü o değerin büyümesi ancak bu hareketin sürekli yinelenmesiyle olur. Bu yüzden sermayenin hareketinin sınırı yoktur."* (Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Çev. Alaattin Bilgi, *Sol* Yayınlar, Ankara, 1997)

Sermaye hareketinin sınırı yoktur. Bunu Şükrü Hatun şöyle somutluyor, *"Dünyanın en büyük 12 ülkesinde 130 milyar doları bulan kola benzeri gazlı içecekler pazarı olduğu biliniyor. Sürekli yeni pazarlar arayan uluslararası şirketler gelişmekte olan ülkelerin çocuk ve gençlerini hedef alan bir büyüme stratejisi izliyorlar."*

Sen, insan serinlesin diye yola çıkarsın, ben de biraz para kazanıp rahat edeyim diye yola çıkarım, ama sermaye buna izin vermez. Sermaye hareketi sınırsızdır çünkü. O zaman "En iyi mal, benim malım" diye yanılsamalı bir dünya oluşturman gerekir.

Senin giysini giyen farklılaşır, senin telefonunu kullanan özgürleşir, senin kolanı içen mutlu olur, senin kitabını okuyan zevk alır, keyif alır...

Böylece insan yanılsamalı dünyada afyonlanır...

Şükran Hatun, kolalı içeceklerin yanılsamalı dünyasına karşı, insana şöyle seslenir. *"hepimizin böyle bir yozlaşmaya karşı sesimizi yükseltmemiz gerekiyor."*

Tür bilincine varmış birey, bu noktada inatla durur. Milim geri adım atmaz.

18 Aralık Perşembe

Dün akşamdan beri, editörlüğünü Ahmet Cevizci'nin üstlendiği *Felsefe Ansiklopedisi* (Editör Ahmet Cevizci, *Etik* Yayınları, İstanbul, 2003) birinci cildini inceliyorum... Tabii heyecanla...

Felsefe, felsefi bir yazı, beni öteden beri heyecanlandırır. Ahmet Cevizci'nin *Felsefe Ansiklopedisi*'ni görünce yüreğim kanatlandı. İncelemek için koltuğa otururken, heyecanlı, sevinçli, kaygılıydım.

Kaygılıydım. Ya iyi hazırlanmamışsa... Hemen Aristoteles maddesini açtım. Şöyle deniyor Aristoteles maddesinde, *"O yalnızca Batı uygarlığının Atlas'ı olarak kalmamış, deyim yerindeyse her iki dünyanın yani Batı'nın ve Doğu'nun tüm bilimsel ve felsefi birikimlerinin temelinde bulunup, onu kuran bir Atlas olmuştur."*

Gerçekten de Aristoteles böyle bir filozoftur... *Felsefe Ansiklopedisi*'nde Aristoteles, kapsamlı bir biçimde önemli ayrıntılar atlanmadan pek güzel anlatılmış.

Aristoteles'in etiği üstüne söylenenler son derece önemli. Bu maddeden şunu öğreniyoruz. Aristoteles, insanın dışında insanı hesaba katmayan, ilke ya da kurallar koyan etiğe karşıdır. Etik, somut insandan yola çıkmalıdır Aristoteles'e göre. Şöyle denir Aristoteles maddesinde, *"Etiğin eyleme yönelik doğası insanın belli bir fiziksel-zihinsel gelişim izleyen varlık olması ile doğrudan ilişkilidir. O nedenle Nikomakhosa Etik'in yazılmasının nedeni, erdemin ne olduğunu epistemik kaygıyla bulup ortaya çıkarmak değil, fakat insanın kendini iyi bir insan olarak gerçekleştirmesini mümkün kılan şeylerin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır."*

Felsefe Ansiklopedisi'nde kavramları tarihi süreç içinde ele alınmış. Ayrıca her madde göndermelerle zenginleştirilmiş.

Editör Ahmet Cevizci, şöyle diyor *Önsöz*'de, *"Hep dile getirdiğimiz üzere, felsefesiz hiçbir şeyin olamayacağı, felsefe olmadan pek bir şeyin yapılamayacağı kanaatindeyiz. Bu ansiklopedi projesiyle, dolayısıyla her şeyden önce felsefi bakışı, başta bilim, din, eğitim, ekonomi ve hukuk olmak üzere tüm alanlara tutmayı ve bütün bu alanlara kavramsal bir açıklık getirmeyi amaçlıyoruz. Bu yolla da felsefe aracılığıyla son çözümlemede ülkemizdeki eleştirel ve sorgulayıcı düşünceye, her durumda geliştirmemiz gereken uzlaşma ve demokrasi kültürüne katkıda bulunmayı hedefliyoruz."*

Son derece önemli. Özellikle yazı emekçisinin felsefi birikim elde etmesi gerekir. Sözgelimi benle tartışmaya girişmek isteyen kimi yazarların, dil-anlam-dünya ilişkisinden habersiz olduklarını görünce üzülüyorum. Bilmeden, kolayına geldiği için, kelimelerinin anlamını zihindeki idelerle özdeşleştiren bir yazarla nasıl tartışabilirim.

Anlamda öznelciliği pekiştiren Locke'tur.

Şimdi şunu söylemeliyim. *İnsancıl Atölyesi*'nde Ömer Naci Soykan'ın yönetiminde Locke tartışılıyor, irdeleniyor, dil sorunları dillendiriliyor.

Ahmet Cevizci'nin edötürlüğünü üstlendiği *Felsefe Ansiklopedisi* bu açıdan da önemli. Sözgelimi *Anlam, Anlam Kuramları* maddeleri, bilgisizliği bilince çıkarabilir. *"Demek neler varmış, ben neler söylüyormuşum"* dedirtebilir bize.

İnsan için önemli bir adımdır bu.

22 Aralık Pazartesi

Güneşin bulutlarla yarıştığı bir sabah... Ahmet Cevizci'yi düşündüm yürürken... Tanımıyorum Cevizci'yi... Yüzünü, boyunu, ellerini aklıma düşüremem. Cevizci'nin yaptığı işi düşünüyorum. *Felsefe Ansiklopedisi* tek kişinin ürünü değil. 73 kişinin katkısı var. Her maddenin altında, o maddeyi yazan belirtilmiş.

Kolay değil bunca insanı bir araya getirmek.

Ahmet Cevizci *Önsöz*'de şöyle diyor, *"Aldığım destek ciddi düzeyde olmakla birlikte, ansiklopedinin her şeyinin, biraz da oluşan zorunluluklar nedeniyle, bana ait olmak durumunda kaldı. Madde bağlantıları yapmaktan dizgiye, madde yazmaktan mizanpaja, metin tercüme etmekten tashihe, her şey üzerime kaldı. Bundan, çok yorulmama rağmen, hiç şikayetçi değilim."*

Yayıncılıkla uğraşanlar, bütün bunların nasıl yıpratıcı, yorucu olduğunu bilir.

Cevizci, yine *Önsöz*'de şöyle der ansiklopedinin amacı için, *"Bu ansiklopedi projesinin bir diğer amacı da, varsa veya kabul görüyorsa eğer, Türk düşüncesi veya felsefesinin, İslamdan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine izini sürmek veya istenildiği takdirde imkanlarını araştırmaktır."*

Bu, kesinlikle yapılmalı. Bizim en büyük eksikliğimiz islam uygarlığında doğan felsefeyi elimizle itmemizdir. Bunun sonucu şu oldu. Anadolu insanı, tarihsiz, kültürsüz kaldı.

İslam uygarlığında doğan felsefi hareket son derece görkemlidir. Türkiye'de yobazlığın, softalığın önü bu felsefeyle kesilebilir.

Şimdi size Kindi'den söz etmek istiyorum. Bu bilgileri Mahmut Kaya'nın *Kindî-Felsefi Risaleler* adlı eserinden aldım. (*Klasik* Yayınları, İstanbul, 2002).

Kindi, islam uygarlığında felsefi hareketi başlatan filozof. Doğum... ölüm tarihleri bilinmiyor. 801-873 yılları arasında yaşadığı sanılıyor. Halife Mutevekkil, Kindi'yi dayakla cezalandırıyor. Mahmut Kaya şöyle diyor bu konuda. *"Bazı araştırmacılar ise halife Mütevekkil'in filozofu dayakla cezalandıracak kadar ileri gitmesine sebep olarak onun Mu'tizili eğitimli olmasını ve akla nakilden daha çok önem vermesini göstermektedir."*

Şu görülüyor. İslam dünyasında akıl, nakil tartışması yüzyıllardır sürüyor.

Peki, Kindi'nin önemi nerde. İslam dünyası kendinden önceki dönemi, bu dönemin bilgilerini yok saydı. Buna karşı Kindi'nin bakışında tarihi bir boyut var. Şöyle der Kindi, *"Hakbilirliğin gereği olarak bize düşen, hakiki ve ciddi konularda kendilerinden büyük ölçüde yararlandıklarımız şöyle dursun, basit ve küçük ölçüde yararlandıklarımızı dahi karalamamaktır. Her ne kadar bazı gerçekleri görememişlerse de bize intikal eden düşünce ürünleriyle, onlar bizim atamız ve ortağımız sayılırlar. O ürünler bize, onların hakikatine eremedikleri birçok bilgiye ulaşmak için bir yol ve bir araç olmuştur. (...) O halde, bize gerçeği büyük ölçüde getirenler bir yana, onu azıcık olarak ulaştıranlara da şükür borcumuz olmalı."*

Bu yadsıyıcılık kırılabilseydi bugün Türkiye Avrupa Birliği'ne girmek için yalvar yakar olmazdık.

Kindi bu yadsıyıcılar için kıt zekalı der, sonra şöyle devam eder, *"Saldırgan ve zalim durumunda olan bunlar, haksız yere işgal ettikleri kürsüleri korumak için, elde edemedikleri ve çok uzağında bulundukları insani faziletlere sahip olanları aşağılarlar. Amaçları riyaset ve din tacirliğidir. Oysa kendileri dinden yoksundur. Çünkü bir şeyin ticaretini yapan onu satar, sattığı ise artık kendisinin değildir. Kim din tacirliği yaparsa onun dini yoktur."*

İşte Kindi.

Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*'nde islam uygarlığındaki filozofları da ayrıntılı bir biçimde ele almalıdır.

İşte böyle, bu sabah bunları düşündüm yürürken. Güneş, yakalanmıyordu bulutlara... Felsefeyi de güneşe benzetebiliriz...

Ahmet Cevizci'yi kutluyorum. Bize güneş getirmeyi üstlendiği için.

24 Aralık Çarşamba

Birkaç gündür güneşle bulutlar arasında kovalamaca, bu sabah bulutların üstünlüğüyle bitti. Tek bir parça bulut. İstanbul'un göğüne yerleşmişti. Güneş görünmüyordu... Güneşsiz bir günde, pazar günü anlatmak için Hegel estetiğine hazırlanırken, bakın ne çıktı karşıma. Hegel, sanatın amacı için şöyle der, " *şimdi nihai bir amaçtan söz etmeye*

devam edersek, ilkin amaca ilişkin sorunda, sorunun ikincil amacına bağlı olan sapkın bir düşünceden kurtulmamız gerekir. Burada sapkınlık şurda yatar ki, bu durumda sanat eseri, zihnimizin önüne özsel şey veya olması gereken şey olarak konmuş olan başka bir şeyle bağıntılı olarak düşünülür; öyle ki o zaman sanat eseri, sanat alanın dışında, kendi adına bağımsız bir biçimde geçerli olan bu amacı gerçekleştirmek için yalnızca yararlı bir araç olarak geçerliliğe sahip olur."

Bakınız şu idealist Hegel'e, neler söylüyor. Sanat eseri, sanat alanının dışında bir amacı gerçekleştirmek diye düşünülürse bu sanatı araç durumuna düşürürmüş.

Neymiş, sanat dışı bu amaçlar. Hegel konuşuyor, " *eğitim, arıtma, iyileştirme, mali kazanç, şöhret ve onur için mücadele gibi başka amaçların, sanat olmak bakımından, sanat eseriyle hiçbir ilişkisi yoktur ve bunlar sanat eserinin doğasını belirlemezler."* (Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler, Cilt I*, Çevirenler T. Altuğ-H.Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994)

29 Aralık Pazartesi

2003 bitiyor... Birkaç gün sonra yeni bir yola giriyoruz. Her yıl o didişme başlar. Yeni yıl İsa'nın doğum günüymüş... Yeni yıl kutlamaları bir başka geleneğin tutsağı olmakmış.

Hiç düşünmezler. İsa, böyle bir kutlamaya izin verir miydi. Vermezdi. İnsanların eğlenmesine, ne gerekçeyle olursa olsun karşı çıkmak doğru değildir.

Ölçüyü kaçırmadan, kimseyi rahatsız etmeden eğlenmek, insanı güzelleştirir.

Tabii ben zamanımı bu didişmeye ayıramam. Ama ölçülü, disiplinli yaşadığım için eğlenceye karşı olduğumu sananlar var. Hayır. Eğlenceye karşı değilim. Eğlencenin amaçlanmasına, eğlencede ölçünün kaçırılmasına karşıyımdır...

2003'in *Günce*'sini bu konuyla bitirmek istemiyorum. Estetikle bitsin bu yılın *Günce*'si. Hegel'in estetiğini geçen yıla göre daha güzel anlattım.

Sevindim buna.

Bu yılın *Günce*'sini Ömer Naci Soykan'la bitiriyorum. Ömer Naci Soykan, *Gönülden Dile Öz Sözler* (*İnsancıl* 2003) adlı eserinde şöyle der, *"Sartre 'Yazar, gördüğü için karşılığını alan bir işçiden çok, bursla okuyan bir öğrenci gibidir.' demişti. Günümüzde ise yazarlar, genellikle sanatçılar, profesyonellik uğruna ve açgözlülüklerinden kendilerini işçi konumuna sokuyor, üstelik bunu 'emeğin karşılığı alınmalıdır' gibi bir savsözle de meşrulaştırmaya çalışıyorlar. Oysa yaratıcı etkinlik alınıp satılabilen bir meta olmamalı. Koruyuculuktan kurtulayın derken, özgürlüğü piyasa ekonomisine teslim etmemelidir."*

CEVİZ

O gümüşten ceviz
uzandı ya göğün kasıklarına
azdıkça azıyor
azdıkça azıyor deniz
bir peynir gemisini yatırıyor yana
lafla yürüttüğümüz
toprak anamızdan

Hakan GÜGERCİNOĞLU

Meta fırtınası, birçok değeri, toprağından söküp attı... piyasa ekonomisine sürükledi. Bir kaçgundönemi yaşanıyor bu yüzden.

Kaçgunda göz görmez. Metanın aldatıcı parlaklığında insani değerler, yılkı eşeği gibi görünür. İnsani değerler, kişinin midesini bulandırır.

Kaçgunda insani değerleri savunanlar, ısırgan otu sayılır. Kökünden sökülmek istenir. Değilse susturulmalıdır.

Olası değildir bu. Çünkü insani değerler kişiye özgü değildir. Çünkü binlerce yılda, insanın doğaya, insanın egemenlere karşı mücadelesinden süzüle süzüle oluşmuştur, insani değerler.

Çünkü insani değerler moda değer değildir.

İşte Ömer Naci... insani bir değeri savunuyor. Sanat meta olmamalıdır, özgürlük, piyasa ekonomisine teslim edilmemeli diyor.

Kaçgun fırtınası devam ediyor. Bu fırtınada Ömer Naci'nin sözleri, insana güç veriyor, insanın içini ısıtıyor.

ayaklanmız

geç kalmaların sevdası bu
gözlere yüklenmiş buğuların
solmuş bir gül gördüğüm
dudak uçlarına yapışmış aşk

canını acıtır bilirim gülmeler
bir taze yaprak düşer suya
akşamlar çabuk iner sevişmelere
tanık bir kahkahadır göz yaşı

bir alkış kopar oturur üzerine yüreğimin
bir ağlama tutturur içi dışı hüzün
tam bu andır söylenmiş sözlere bakar
gelir bir dost sözü yalar yanağını

akşamların rakı yüklü ağlaşmaları
uzaklara baktırır anıları bir ateş yükü
bir daha gelsem de bir daha bulsam
seni alıp çıkar mıyım uzak yollara

attın elini en onulmaz yarama
ayaklarımı yalar bir dalga bir dalga
serimde bir şişe bira ıslak geceler
ayaklarına kapanmış bir sevda süzülür

şimdi alanlar insan dolu
atmada yüreği bu kentin
akşama koşar akrep yelkovan
tanır geleni
bu bitiştir

aç yatağını ben geldim
sevişme tütsün sabahlarımız
yarın ne ki
kim söyler / var
ölüm kapıda
sürter ayaklarımız

Mevlüt KIRNAPÇI

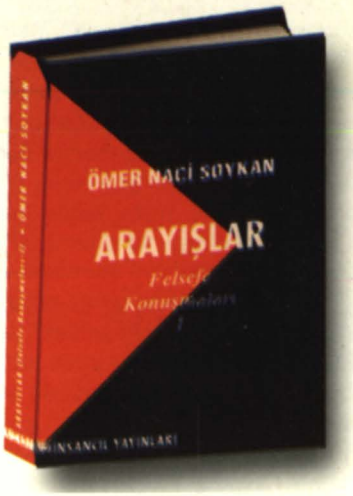

9.500.000 TL.

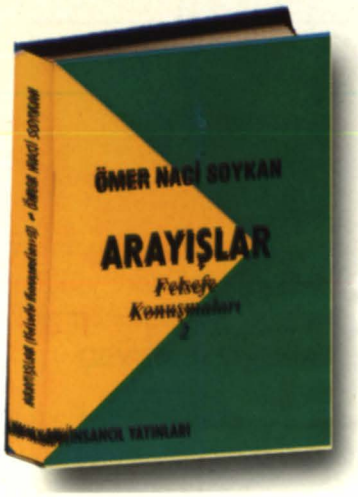

7.000.000 TL.

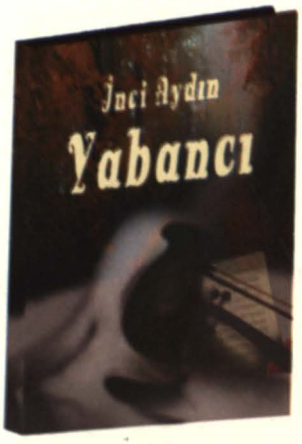

5.000.000 TL.

4.000.000 TL.

5.000.000 TL.

Kitapçılarda... Gazete Bayiilerinde...

Dağıtım: Doğan Dağıtım